

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ
(BİLİM DALI)**

BONAPARTİZM VE SEZARİZM ARASINDA KİTLE TEORİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Gürçin Hayriye GÖKÇEBAĞ

ANKARA – 2020

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ
(BİLİM DALI)**

BONAPARTİZM VE SEZARİZM ARASINDA KİTLE TEORİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Gürçin Hayriye GÖKÇEBAĞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Aykut Çelebi

ANKARA – 2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ
(BİLİM DALI)

BONAPARTİZM VE SEZARİZM ARASINDA KİTLE TEORİSİ

GÜRÇİN HAYRİYE GÖKÇEBAĞ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aykut Çelebi

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Aykut ÇELEBİ

Prof. Dr. Filiz ZABCI

Doç. Dr. Ruhtan YALÇINER

Tez Sınavı Tarihi: 14.01.2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Aykut ÇELEBİ danışmanlığında hazırladığım “Bonapartizm ile Sezarizm Arasında Kitle Teorisi (Ankara-2020)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Gürçin Hayriye GÖKÇEBAĞ

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TEŞEKKÜR.....	v
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
I. BONAPARTİZM: KİTLENİN YAPISAL-SİNİFSAL ANALİZİ.....	9
A. 1848 DEVRİMLERİYLE DEĞİŞEN FRANSA	11
1. Şubat Devrimi, Haziran Yenilgisi.....	12
a. Proletaryanın Konumu.....	13
b. Burjuvazinin Konumu	14
c. Küçük Burjuvazinin İkircikli Yapısı	18
d. Köylülerin Konumu.....	20
B. LOUIS BONAPARTE’İN SAHNEYE ÇIKIŞI	22
1. Bonaparte’ın Seçilmesi	24
2. NAPOLYON PELERİNİNE GİDEN YOLLAR	26
C. MODERN BURJUVAZİNİN DİNİ: BONAPARTİZM	32
D. BONAPARTİZM VE İLİŞKİLİ OLDUĞU TARTIŞMALAR	34
1. Amca: Napolyon Bonaparte	34
2. Faşizm ve Bonapartizm	39
3. Bonapartizm ve Diktatörlük	42

4. Ara Değerlendirme.....	44
İKİNCİ BÖLÜM	45
II. SEZARİZM: BİR KİTLE SİYASETİ TEKNİĞİ	45
A. SEZAR’DAN SEZARİZME: BİR KAVRAMIN OLUŞUMU	47
1. Cumhuriyetten Diktatörlüğe.....	48
2. Cumhuriyet Düşünürlerinin Caesar Hakkında Fikirleri.....	52
a. Polybius (Polibios)’un Görüşleri	52
b. Cicero’nun Görüşü	53
3. Klasik Cumhuriyetçilerin Caesar Hakkında Görüşleri.....	56
B. WEBER’DEN ÖNCE SEZARİZM KAVRAMI	58
1. Theodor Mommsen, Albert Schaffle ve Wilhelm Roscher’in Sezarizm Anlayışları	59
C. WEBER’İN SEZARİZMİ.....	61
1. Weber’de Meşru Egemenlik (Otorite) ve Üç Saf Tipi	62
a. Yasal Otorite.....	64
i. Monokrasiden Bürokrasiye, Bürokrasiden Kitle Demokrasisine.....	65
b. Geleneksel Otorite	66
c. Karizmatik Otorite	67
i. Karizmanın Rutinleşmesi.....	69
ii. Karizma ve Dönüşümü	70
iii. Karizmatik Otorite ve Plebisiter Liderlik	72
2. Sezarizm ve Karizma	73
3. Sezarizm ve Bismarck.....	75
4. Modern Sezarizm, Parlamenter Sezarizm	78
D. MARKSİST SEZARİZM	79
1. Marksist Sezarizme Doğru	80
a. Gramsci’nin Kavramları: Pasif Devrim ve Organik Aydınlar.....	84

2. Gramsci'nin Sezarizmi	86
a. Sezarizm Nedir, Ne Değildir?	87
b. İlerlemeci ve Gerilemeci Sezarizm	88
c. Askeri/Militer Sezarizm	90
d. Yeni Tarihsel Blok ve Sezarizm.....	93
i. Bunalımın Sonuçları.....	95
3. Modern Sezarizm ile Klasik Sezarizm Arasındaki Fark.....	96
4. Ara Değerlendirme.....	97
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	98
III. BONAPARTİZM VE SEZARİZM KISKACINDA KİTLE TEORİSİ.....	98
A. KİTLELERİN DOĞUŞU.....	99
B. KİTLELERİN ELE ALINIŞ BİÇİMLERİ.....	103
1. Transformasyon ya da Grup Zihni Hipotezi	103
a. Le Bon'un "Çılgın Kalabalıkları"	105
i. Le Bon'un Kitle Tanımı	107
ii. Kalabalık Tanımı	108
iii. Kitlenin İrrasyonallığı.....	109
iv. Telkin ve Kitle	110
v. Kitlenin İmgelemi	112
3. Psikanalitik Görüş.....	114
a. Önderli ve Öndersiz Kitleler.....	116
b. Regresyon (Gerileme)	117
3. Sürü Mü? Kitle Mi?	118
a. Cannetti'nin Kitle Görüşü	119
4. Weber'in Kitleler Fikri.....	123
a. Kitlelerin Kendiliğindenliği, Düzensizliği ve Edilgenliği	126

b. K�r �fkeli Kitleler	127
5. Ara Değerlendirme.....	128
SONUÇ VE DEğERLENDİRME	129
KAYNAKÇA	134
ÖZET	139
ABSTRACT	140

TEŞEKKÜR

Öncelikle, çalışmanın ilk gününden son gününe kadar bana inanan, desteğini, bilgi birikimi esirgemeyen, sabırla yaklaşan tez danışmanım Prof. Dr. Ö. Aykut ÇELEBİ'ye sonsuz teşekkür ediyorum. Bilinmesini isterim ki, bana kattığı şeyler bu sayfalarla sınırlı değil.

Ardından, yüksek lisans süresi boyunca üzerimde her birinin üzerimde emeği olan Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi hocalarıma ve asistan arkadaşlarıma; desteği ve anlayışıyla hep yanımda olan canım arkadaşım Nihal GÜLLE'ye; sürecin en kritik anlarında yanımdan hiç ayrılmayan ve emeğini ortaya koyan Ankara Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Ayhan ÜNLÜ'ye; bitmeyen pozitif enerjisi ve neşesi ile Hafsa Sultan DOĞAN'a; çalışma boyunca desteği ve emeği ile katkıda bulunan Ankara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü araştırma görevlisi Orhan Ürünçan YÜCEL'e ve süreç boyunca her anımda yanımda olan Kadir Tamer KOÇ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazım sürecinde motive kaynağım olan, benimle birlikte çalışan, okuyan, öğrenen, tartışan aileme ise müteşekkirim.

Son olarak bu tez 2011 yılında kaybettiğim kıymetli abim Gürkan GÖKÇEBAĞ'a ithaf edilmiştir

GİRİŞ

Stefan Zweig’ın, *Joseph Fouche: Bir Politikacının Portresi* adlı kitabının kapağında şöyle yazar: “Yazık ki Dünya tarihi çoğunlukla tasvir edildiği gibi sadece insan cesaretinin değil, insan korkaklığının da tarihidir”(Zweig, 2019). Lakin bu cümle burada bitmez. Kitabı okumaya başladığımızda Napolyon döneminde yaşamış bir politikacının biyografisini de okumaya başlarız. Fouche’nin biyografisinde, liderlere atfedilen özelliklerin tersyüz edildiği bir lideri okuruz. Örneğin O, Napolyon gibi “kahraman” ya da “cesur” değildir. Aksine, genel kabul gören niteliklerin dışındadır. İhanet eder, tutkusuzdur, saygın biri değildir. Bütün bu özelliklerine rağmen o, yaşadığı dönemde birçok farklı görevde rol oynamış -Jakobenler kulübünün başkanı olan Fouche aynı zamanda milletvekilliği de yapmıştır- ve Napolyon yönetimindeki Fransa’nın Güvenlik Bakanı olmuştur. Bütün bunlara rağmen tarihe adı ilk Lyon Kasabı olarak geçmiştir.

Fouche, Lyon görevine kadar görev yaptığı yerlerde kan dökmemiş; halkı, caydırıcı önlemlere başvurarak, kirli işler çevirerek, bezdirerek yönetmiştir. O, fiziksel şiddetle değil, sözsöz şiddetle meşruiyetini sağlamıştır. Oysa Lyon görevinde ondan, krala karşı başkaldıran kişilerin öldürülmesi istenmiştir. İşte tam burada kitap kapağında yazan cümlenin devamını görürüz: “Politika, inanılmak istendiği gibi salt kamusal kanaatin yönetilmesi değil, liderlerin kendi yarattıkları ve etkiledikleri iradeye köle gibi boyun eğmeleridir” (Zweig, 2019, s. 58). Zweig bize, kendi çizmiş olduğu karizmasının kölesi olmuş bir siyasi figür örneği sunar. Bu figürü; irade, hırs, ihanet gibi birçok öznel süreçler ile çevreler.

İktidarın ve gücün insanlar üzerindeki gizemli etkisine yönelik Zweig’ın bu öznel yorumlarını çoğaltmak mümkündür. Aslına bakacak olursak, günümüzde de sayısı azımsanmayacak örnekte bu çevreleme hâkim yöntemlerden biridir. Bu yöntemin başlangıç noktasını Fransız Devrimi olarak belirleyebiliriz. Napolyon’un kahraman tipine yönelik yapılan yorumlar en

belirgin olanlar arasındadır. Yöntemin en yoğun olarak kullanıldığı yer ise faşizm analizleridir dersek yanlış olmaz. İyi-kötü zıtlığı üzerinden ele alınan kişilik analizleri ya da kötülüğün sıradanlığı gibi öznel ve durumcu analizlerin giderek artması, lider ve onların takipçilerine yönelik de a-priori yanıtların peşi sıra gelmesine sebep olmuştur.

Günümüze geldiğimizde ise, popülist politikalar ile birlikte hem bu analizler hem de bu yanıtlar gittikçe artmaktadır. Özellikle sağ popülizmin etkisi altında olan ülkelere baktığımızda siyasal alandaki sorunların çözümünün liderler üzerinden ele alınması oldukça popüler hale gelmiş bulunmaktadır. Trump, Le Pen, Putin ve daha birçok isim üzerinden ele alınan liderlik bir taraftan küresel siyasetin karakterini belirlerken diğer taraftan da bu kitle-lider ilişkisinin “karizma” üzerinden ele alınmasını sağlamıştır. Karizmatik lider tipinin günümüzde sağ popülist liderler ile özdeşleşmesi ise gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntıdır.

Şimdi tekrar başa dönecek olursak Zweig’ın Fouche’si aslında başka görünümeler altında tarih sahnesinde boy göstermiştir ve günümüzde de yer almaktadır. Kimi zaman Fouche gibi tarihte adı az geçen liderler olmuş, kimi zaman ise kitlelere ve küresel siyasete yön veren liderler hâkim olmuştur. Bu görünümelerin neler olduğunu anlamak önemliyse de, bunların hangi koşullar altında neşet ettiğini anlamak da bir o kadar önemlidir.

İşte bu çalışma, özellikle liderlik mekanizmasının öznel süreçler ve kişilik özellikleri üzerinden değil aksine nesnellik üzerinden okunduğunda siyaset bilimi açısından yapılacak analizlerin imkanını da ortaya koymaktadır. Hem Bonapartizm hem de Sezarizm ile birlikte Bonapartist lider ve Sezarist lider tartışmasının yapısal analizleri yapıldığında yönetim biçiminin de nasıl olacağının ipucunu verir. Bu açılardan Bonapartizm ve Sezarizm kısılcacında kitleyi oluşabilecek iktidar pratiklerinin gelişimi, değişimi ve dönüşümünü

anlamaya çalışmak siyasal bir pozisyon almak açısından önemlidir. Bu pozisyonu alabilmek için ise tartışmayı kitle üzerinden ele almamız gerekmektedir.

Antik Yunan'dan, Roma İmparatorluğu'na, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Fransız Devrimi'ne kadar geçen süreye bakıldığında, sosyal bilimlerin soru ve sorunsallarının temellerinin burada atıldığını söyleyebiliriz. Öyle ki devletin nasıl yönetileceğine, yönetim biçiminin ne olacağına yönelik tartışmalar ile birlikte kalabalıkların, halkın nasıl mobilize edileceğine yönelik bir polemik hattı da gelişmiştir. Bu polemik hattı, Fransız Devrimi, sanayi devrimi ve 1848 Devrimleri ile birlikte daha da ateşlenmiş ve güçlü bir şekilde ivmelenmiştir. Bunun ilk sebebi devrimler ile birlikte artık siyasal alanda yeni aktörlerin de tanınmaya başlayacak olmasıdır. Bunlar, liderler, kalabalık, meclis olarak şekillenecekti. Diğer bir sebep ise, bu olgular ile doğrudan bağlantılı olacak şekilde bir de sosyal bilimlerin özellikle siyaset bilimi, sosyoloji ve psikolojinin alanına yeni bir kavramın girmesiyle doğrudan ilintilidir. Bu kavram ise “kitle”dir. Öyle ki, sanayi devrimiyle nüfusta yaşanan patlama ile bir anda her yeri zapturapt altına alan kitleler artık her alana yayılmıştır. Kitlelerin bu yayılmacılığı, sosyal bilimler üzerinde de etkili olmaya başlamış ve edebiyattan, psikolojiye; siyaset biliminden sosyolojiye kadar gözlemlerin ana kahramanı olmaya başlamışlardır. Ve bu kahraman kendi üzerine pozitif anlamları çektiği kadar negatif anlamları da çeken bir mıknatıs gibi çalışmaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın en ateşli tartışmalarının baş aktörü olan “kitleler” kimi zaman “korkulan” kimi zaman “iğrenilen” kimi zaman “irrasyonel” bir aktör olarak ele alınmıştır. Oysa, gerçekten de kitleler kendiliğinden bu anlamları bünyesinde topluyorlar mıydı?

Tartışmaya projeksiyon tutulduğunda kitle üzerine çalışan düşünürlerin, kitleye atfedilen negatif anlamları neden yüklediğini anlamak kolay olsa da, literatüre biraz daha yakından baktığımızda bu kolaylık gittikçe zorluğa dönüşmektedir. Kitlelerin tanımlanmasında çok farklı görüşler günümüze kadar gelmiştir. Kitleyi kimi düşünürler sosyal hareketlerle ele

alırken kimi, ayrı ayrı ele alınmaları gerektiğini söylemiş. Bu açılardan çalışma boyunca bazı görüşlerin bilinçli bir şekilde dışarıda bırakıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çalışma boyunca kitlelere yönelik bu farklı tutumların arasından “rasyonel” / “irrasyonel” ikiliği üzerinden gidilecektir. Çünkü, on dokuzuncu yüzyıl kitle teorisine yönelik yaklaşımlar en temelde irrasyonel ve rasyonel kitleler ayrımı üzerinden gitmektedir. Burası da bize başka bir okuma düzeyinin altını eşelememiz gerektiğini göstermektedir.

“Rasyonel” ve “irrasyonel kitleler” ikiliğinin altını eşelediğimizde, kavramın nerede, nasıl, hangi koşullarda ortaya çıktığına baktığımızda karşımıza tarihsel bir kesit çıkmaktadır. Bu kesit 1789 Fransız Devrimi ile başlamaktadır. Fransız Devrimi, kitle tartışmalarının en harlı olduğu dönemdir denilebilir. Çünkü, Fransız Devrimi ile birlikte kitleler “ayaklanmış” ve kendilerini göstermişler ve neredeyse zincirleme bir şekilde diğer kitle ayaklanmalarının fitilini ateşlemişlerdir. Bunlar arasında en çok ses getirenleri 1848 Devrimleri olmuştur. 1848’den sonra, kitlenin kendi zihni olduğu görüşü tanındı ve bu zihnin akıldışı, medeniyet dışı ve ilkel olduğuna dair vurgular yapıldı. Bu vurgu *Kitleler Psikolojisi* adlı çalışmasıyla Gustave Le Bon tarafından oluşturuldu. Le Bon’un kitlelerin kendi zihni olduğuna dair görüşleri uygarlığın devamının sağlanabilmesi adına, kontrol edilmesi ya da bastırılması gerekiyordu. Bu görüşlere yönelik tartışmalar hararetlendikçe, otoriter, totaliter devlet yapıları ve egemen sınıf kitlenin nasıl yönetileceğine yönelik merak duymaya başladı.

Avrupa’nın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan ayaklanmalar ile Le Bon’un kavramsallaştırmasıyla “kitleler çağı” artık başlamıştır (Le Bon, 2018, s. 16). Bu çağ ilk olarak isim babası Le Bon’un görüşlerine göre şekillenecekti. O, kitleleri ilkel, irrasyonel, bilinçsiz olarak ele alarak içinde bulunulan çağa yönelik pesimist bir tutum sergilemekteydi. Le Bon’un kalabalıklar çağına yönelik bu pesimist tutumu, I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve II. Dünya Savaşı (1939-1945) arasındaki dönemde daha da benimsendi. Özellikle faşizmin desteğinin büyük çoğunluğunu kitlelerden alması, kitlelere yönelik negatif anlamları da beslemekteydi.

Günümüze gelecek olursak, Le Bon'un pesimist tutumunun hala sürdüğünü söyleyebiliriz. Her ne kadar bu çalışma günümüzden örnekler içermiyor olsa da, Marx'tan ilhamla formüle edebileceğimiz şu soru günümüzde de kitle hareketleri bağlamında kendimize sorduğumuz sorulardanbiri değil midir: Hangi koşullar ve durumlar sıradan ve gülünç bir adamın kahraman rolü oynamasına izin veriyor?(Marx, 2007, s.8) Söz konusu koşulları ve durumları Marx, sınıf savaşımının bir yaratımı olarak görürken, kitleyi "irrasyonel" ve pesimist bir şekilde ele alan ekol, kitlenin içerisinde bulunduğu yapısal-sınıfsal ilişkilerinden kopararak kitleyi daha çok psikanalitik kuramla açıklamaya çalıştı. Ve bu açıklama kitleyi, kitle insanını kimi zaman indirgemeci bir biçimde ele almanın, liderlerin demagoji yoluyla hedeflediği, manipülasyona açık bir olgu olarak görmenin de önünü açtı.

Diğer taraftan kitleyi rasyonel olarak ele alan görüşler de bulunmaktaydı. Kitlelerin irrasyonellikten çok uzak oldukları, attıkları adımları bilinçli bir şekilde konumlandıklarını iddia ediyorlardı. Onların hareket etmeleri için başlarında bir lider olması da gerekmezdi.

Şüphesiz bu yaklaşımların kendi içlerinde doğruluk payı bulunmaktadır. Lakin, tartışmaya bir adım geriden baktığımızda kitleleri bu şekilde okuma biçimi, kapitalist sistemin yönetim biçimlerindeki kitlelerin rolünün tayin edilememesine neden olmaktadır. Aynı zamanda ideolojinin hem kitleler üzerindeki rolü hem de kitlelerin nasıl "tanımlanacağına" yönelik tutumu da görmezden gelinir. Çünkü ideoloji kalabalığa bakış açımızı değiştirebilir.¹ Örneğin, 19. yy.da liberalizm ile gelişen bireycilik düşüncesi ile eş zamanlarda ortaya çıkan kitlelerin, siyasal alanda görünür olması arasındaki bağlantıyı sadece irrasyonelite ya da rasyonelite üzerinden okumak ne kadar açıklayıcıdır? Ya da irrasyonel dediğimiz de hangi ideolojiden baktığımızı açıklamakta mıdır?

¹ William Mazzarella bu konuyla ilgili bir makale kaleme almıştır. bkz. William Mazzarella, *Totaliter Gözyaşları: Kalabalık Gerçekten Görüldüğü Gibi mi?*. Kitleleri Yeniden Düşünmek içinde, der. , Zeynep Koçak, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017), 33-58.

Nihai olarak, kitleler üzerine yapılan çalışmaların kitlelerin “irrasyonel” ya da “ilkel” özelliklerinden kaynaklı olmadığı aksine kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinin içindeki uzlaşmaz sınıf ilişkilerinin o lideri, kalabalığı ya da yönetim biçimini nasıl yarattığı üzerinden gidilecektir. Bu minvalde, kitlelerin kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinden Bonapartizm ve Sezarizm arasında “kısıtlanmış” olduğu, çalışmanın temel argümanı olacaktır. Temel argümanın yanında, Bonapartizm ve Sezarizmin kitle teorisi üzerinden bir okumasının kitle/lider pratiklerine neler kattığını göstermek de cevaplanacak sorulardan bazılarıdır. Bu argümanı destekleyecek şekilde, çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Ve bu üç bölümde de problemi irdelerken, birincil kaynaklar merkeze konulup etrafı ikincil kaynaklarla çerçevelenmeye çalışılmıştır.

Teorik bir çalışma niteliğinde olan bu tezin birinci bölümünde Bonapartizm ve kitleler arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için, Bonapartizmi oluşturan ilişki ve koşulların neler olduğunun bir çerçevesi çizilmektedir. Bunu anlamak Engels’in Marx’a yazdığı mektupta Bonapartizmin “modern burjuvazinin gerçek dini” olduğu argümanının da açıklığa kavuşmasını sağlayacaktır. Bu çerçevenin ilk kısmı kitlesel devrim olarak da ele alınabilecek 1848 Devrimleri ve devrimlerin Fransa’daki etkisi üzerinden ele alınmıştır. Bu kısmı anlamak Bonapartizmde kitle tekniklerinin nasıl kullanıldığının anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Ardından, dönemin sınıfsal pratiklerini kavrayabilmek adına proletaryanın, küçük burjuvazinin, burjuvazinin ve köylünün konumları incelenmiştir. Ve ardından gelen kısmı Bonapartizm ve devlet tartışmasıyla bitirirken, Bonapartizmin var oluş koşullarının neler olduğunu ele alındı. Son kısmı da, Bonapartizmin ışık tuttuğu, diktatörlük, faşizm tartışmalarıyla bitirdik. Bunu yaparken, Bonapartizm ve faşizm arasındaki varsa benzerlik/farklılıklara yönelik de tartışmalar yürütüldü.

İkinci bölümde ise, Sezarizmin kavramsal olarak kökenlerine inilerek, kısmi bir tarihsel semantik çalışması yapılmıştır. Buradaki amaç, bir yandan kavramın zaman içinde geçirdiği

değişim ve dönüşümleri ifşa etmektir. Bölümün ilk başlığında Sezarizm adını veren Julius Caesar'ın dönemi olan Roma Cumhuriyeti'nin çöküş evresi ve Sezar'ın bu dönemde uyguladığı pratikler, liderlik özellikleri incelenmiştir. Roma Cumhuriyeti'nin son imparatoru ve tiran olarak anılan Julius Caesar'ın yaşadığı döneme biraz daha yakından bakılacaktır. Bu incelemede Sezarizm kavramının temellerini oluşturacak bir biçimde lider ve kitle ilişkisinin izi sürülecektir. İkinci alt başlıkta Sezarizmi literatürde Bonapartizm ile birlikte ele alanlar incelenmektedir. Üçüncü başlığa geçtiğimizde ise, sosyolojinin temel isimlerinden olan Max Weber'in Sezarizm ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Bu görüşlerle, yine Weber'in terminolojisindeki karizma, plebisiter liderlik, plebisiter demokrasi kavramlarıyla birleştirilerek Sezarizm teorisinin nasıl işin içine dahil edildiğine ışık tutulacaktır. Weber'in Sezarizme yönelik kuramsal açıklamaları ile aynı zamanda modern Sezarizm ile parlamenter Sezarizm ile ilgili tartışmasına da yer verilmiştir. Ve son olarak, Marksist bir görüşle Sezarizmi ele alan İtalyan düşünür Antonio Gramsci'nin görüşlerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Gramsci'nin Sezarizm anlayışı ile birlikte ilerici Sezarizm ve gerici Sezarizmin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bunu yaparken de Gramsci'nin kendine özgü kavramları olan “pasif devrim”, “tarihsel blok” kavramlarının kısa bir aktarımı yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise, ilk olarak, Bonapartizm ile Sezarizm arasındaki farkların/benzerliklerin kitleleri mobilize etme(me) halinin, kitleyi nasıl ortaya çıkardığına yönelik argümanlar ortaya konulmuştur. Bu argümanları daha iyi anlayabilmek için ise, kitlelerin irrasyonel, ilkel, bilinçsiz olduklarına dair görüşleri bir arada toplayan transformasyon teorisyenleri ya da diğer bir adıyla grup zihni teorisyenlerinin görüşleri ele alınmıştır. Ardından Freud'un bakış açısıyla kitleler ele alınmıştır. Freud'un görüşlerinden sonra kitle teorisinde bir “yarık” açarak Elias Canetti'nin kitleler üzerine görüşlerine yer verilmiştir. Bu kısım aslında kitle/lider ilişkisinin de kırılma noktasını oluşturduğu için önem arz etmektedir. Çünkü Canetti'nin görüşüyle birlikte artık kitleler lider tarafından nasıl

mobilize edilmeliden daha çok kitleye odaklanılmıştır. Ve son olarak kitle üzerine görüşlerine yer verdiğimiz Weber'in kitle ve karizmatik lider arasındaki ilişkisine de değinilmiştir. Şüphesiz burada liderlikle ilgili bilinçli olarak birçok nokta dışarıda bırakılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma, otoriter ve despotik yönetim biçimlerinde kitlelerin tabanının nasıl oluştuğuna dair vurgunun indirgemeci ve psikolojik açıklamalarından ziyade, sınıfsal ve toplumsal olaylar ile birlikte oluştuğunu göstermektedir.

Aynı zamanda kitlelere atfedilen özelliklerin kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinde nasıl anlamlandırıldığı, nasıl harekete geçirildiği çalışma boyunca açıklanmaya çalışılacaktır. Böylece kitlelerin ele alınış biçimlerinin ideolojiden bağımsız düşünülmemeyeceğini ve aynı zamanda kitlenin yapısal-sınıfsal bağlamından kopararak analiz edilmesinin öznel değerlendirmelerden ileri gidilemeyeceğine yönelik argüman ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. BONAPARTİZM: KİTLENİN YAPISAL-SINIFSAK ANALİZİ

Eğer Marx, Louis Bonaparte ve dönemini analiz etmeseydi günümüzde Bonapartizm diye bir kavram olacak mıydı? Ya da Marx'ın analizleri olmasaydı Louis Bonaparte tarihin tozlu sayfalarında tutunmayı başarabilecek miydi? Bu iki sorunun cevabı bu bölüm boyunca aranmaya çalışılacaktır. Lakin, başlangıç olarak şöyle yanıtlarsak, yanlış olmaz. Kapitalist devletin özgül tarihsel, toplumsal ve ekonomik düzeylerinde farklı tezahür biçimleri vardır. Tezahür biçimleri, başka bir kavram şeklinde ortaya çıkabilir, kendini tanımlamadan azade bir şekilde, ekonomik gelişmenin doğurduğu mevcut sınıflar arasındaki savaşımdan var edecektir. Lakin, var etme biçimleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler düzeyinde kavrandığı zaman bir inşa süreci olan "kavram"a dönüşecektir. Diğer türlü, kavramlar arasındaki farklılıklar gözden kaçtığı gibi, birçok kavram birbirinin muadiliymiş gibi kullanılmaya başlanır. Böyle bir kullanım, olağanüstü rejim biçimi olan Bonapartizmle, Sezarizmin ya da faşizmle Bonapartizmin karıştırılmasına neden olacaktır. Bu bölümdeki amaçlardan biri, bu karmaşıklığı gidermek ve Bonapartizmin bir incelemesini yapmakla birlikte, kitle teorisi açısından Bonapartizm, devlet ve kitle ilişkisini de açıklığa kavuşturmak olacaktır.

Bonapartizm, Marx'ın kapitalizmin olağanüstü rejim biçimlerini tanımlamak üzere geliştirdiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple ilk destek noktamız, kavramı Marx'ın yazıları üzerinden ele almak olacaktır. Özellikle *Fransa'da Sınıf Savaşları 1848-1850*, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* ve *Fransa'da İç Savaş* metinleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu metinlerin seçilmesinin ve üzerinden gidilmesinin ise iki sebebi vardır. İlki, Marx'ın saydığımız eserlerinin birbirlerinin tamamlayıcısı ve devamı olarak okunabilmesinden kaynaklıdır. İkincisi ise, Bonapartizm kavramının gelişmesinde rol oynayan

aktörler olan burjuvazi, küçük burjuvazi ve proletaryanın durumunu detaylı bir şekilde incelemiş ve analize tabi tutmuş olmasıdır. Bu metinlerin incelenmesi hem Bonapartizmin hem de aynı zamanda çalışılmaya başlanmış olan “kitle teorisi”nin omurgasını oluşturabilmemizi sağlamak açısından önemlidir.

Buradan hareketle, sınıf mücadelelerinin anlamının mahiyetinin, Bonapartizmi kavramada hayati bir öneme sahip olduğu tezini ileri sürmekte beis gözükmemektedir. Bu tezi Marx’ın (2012) 18 Brumaire’in önsözünde, Louis Bonaparte ile ilgili yapmış olduğu analiziyle de destekleyebiliriz: “Ben tersine, Fransa’da sınıf savaşımının nasıl olup da sıradan ve gülünç bir adamın kahraman rolü oynamasına izin veren koşulları ve durumu yarattığını gösteriyorum”(s. 8) demesi de bunu kanıtlamaktadır. Marx çözümlemesinde tarihsel materyalizmi kullanarak, Louis Bonaparte’ı ve Aralık 1852 hükümet darbesini (coup d’eta) “yaratmanın” sınıf mücadelesi olmadığını, aksine sınıf mücadelesinin belli “ilişkileri ve koşulları” yarattığını vurgulamaktadır(Eroğul, 2015, s. 128).²

Bu ilişki ve koşulları anlayabilmek adına, Marx Fransız Devrimi’nden sonra gerçekleşen evreleri 18 Brumaire’de 24 Şubat 1848’den Aralık 1851’e kadar olan süreci üç ana başlığa ayırmaktadır.³ İlki Şubat Zaferi’, “4 Mayıs 1848’den 28 Mayıs 1849’a kadar cumhuriyetin kurtuluşu ya da kurucu ulusal meclis dönemi, 28 Mayıs 1849’dan 2 Aralık 1851’e kadar anayasal cumhuriyet ya da ulusal yasama meclis dönemi”(Marx, 2012, s. 19). Marx bu üç dönemi 10 başlık altında analize tabi tutmuştur. Burada izlenecek yöntem, Marx’ındönemlemesine sadık kalınarak sınıflar arasındaki durumları analiz etmek ve hangi

² Bu tezi destekleyecek şekilde, Marx 18 Brumaire’inde, “Toplum, şimdi kendi başlangıç noktasının gerisine düşmüş görünüyor, gerçekte, toplum önce devrimci başlangıç noktasını yaratmak, yani modern devrimi gerçekten olanaklı kılacak durumu, ilişkileri, koşulları yaratmak zorunda bulunuyor” (Marx, 2012, s. 17).

³ Fransa’da İç Savaş metninde de benzer bir bölümlemeye sadık kaldığını görürüz Marx’ın. 1848 Şubat’ından Haziran’ına, Haziran 1848’den 13 Haziran 1849’a, 13 Haziran 1849’dan 10 Mart 1850’ye ve son olarak 1850’de genel oy hakkının yürürlükten kaldırılması olmak üzere. İki metnin dönemlemeleri, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görülmelidir. O yüzden bu metinde de, her iki kitabın da ayrı ayrı bölümlemelerinin yazılmasına ihtiyaç duyulmamış, sadece 18 Brumaire’in genel çerçevesi kullanılmıştır.

açmazların Louis Bonaparte'ın çözüm olarak görülmesine sebep olduğunu açıklığa kavuşturacaktır.

Bunu yapabilmek içinde Marx'ın yapmış olduğu dönemlemeye sadık kalacağız. İlk olarak 1848 Devrimlerinin yaratmış olduğu Şubat Zaferi'nden Haziran Yenilgisi'ne doğru giden yolda, burjuvazinin, küçük burjuvazinin ve proletaryanın durumları ele alınacak, ardından sınıflar arasındaki çatışmaların Bonapartizme giden uğrakları berraklaştırılmaya çalışılacaktır.

A. 1848 Devrimleriyle Değişen Fransa

Eric Hobsbawm, 1789 Fransız Devrimi ile çağdaşı olan (İngiliz) Endüstri Devrimi'ni çifte devrim olarak tanımlar (Hobsbawm E. , 2016, s. 7). Bu iki devrim arasındaki süreçten ise, birçok ülke etkilenmiş, devrimlerin etkisinde kalmışlardır. Özellikle 1815 ile 1848 arasında “Batı dünyasında üç ana devrim dalgası olmuştur” (Hobsbawm E. , 2016, s. 123). Bu dalgalardan birincisi Akdeniz bölgeleriyle sınırlı kalmış ve 1820-4 yılları arasında kendini göstermiştir. İkinci dalga ise, 1829-34 yılları arasında Kuzey Amerika başta olmak üzere Rusya'nın batısındaki Avrupa'nın tamamına kıtasına yayılmıştır. İkinci dalgayı yani 1830'lardaki devrimci dalgayı Hobsbawm, 1820'lere göre çok daha ciddi olarak tanımlamaktadır. Çünkü, “Batı Avrupa'daki aristokrasinin burjuvazinin gücü karşısında kesin yenilgisine işaret etmektedir” (Hobsbawm E. , 2016, s. 125). Üçüncü dalga olan 1848 devrimleri ise, en çok ses getireni olmuştur. Çünkü 1848 devrimleri kitlesel hareketlerin başını çeken devrimlerin başlangıcı olarak tarihe geçti. Öyle ki:

Bir önceki Aralık ayında İsviçre'de kısa süren bir iç savaş ve Ocak ayında Sicilya'da bir ayaklanma olmuştu bile. Şimdi bunları, Viyana'da, Milano'da, Venedik'te, Prag'da, Berlin'de ve hemen hemen her alman prensliğinin eyalet başkentinde ve sanayi şehirlerinde başarılı ayaklanmalar izliyordu (Harman, 2017, s. 329).

1848 devrimleri görüleceği üzere kıtanın tümünü etkisi altına almıştır (Sermaye Çağı 1848-1875, 2017, s. 22). 1848 devrimleri kitle hareketlerinin de altın çağı olarak tarihe geçmiştir.

Yeni bir kavram olarak siyasal alanda görünür hale gelen kitlenin çalışılması ise uzun sürmeyecektir.

1848 devrimlerini bunalımın ürünü olarak ele alan Marx'a göre ise iki buhran dönemi devrimin gerçekleşmesini sağlamıştır. İlk bunalım, 1845 yılında patates hastalığının yaşanması, hastalıkla mücadele ve ardından hastalığın getirmiş olduğu kıtlık ile gerçekleşmiştir. İkinci bunalım ise, devrimin hızlanmasına sebep olan 1847 yılındaki İngiltere'deki ekonomik buhrandır (Marx, 2006, s. 37-38). Bu olaylardan sonra devrim patlak vermiştir. Devrim, hızlı bir şekilde yayılmış ve Fransa'yı etkisi altına almıştır. Artık kıtlığa, ekonomiye, burjuvazinin baskılarına hayır diyen halk, Fransa'da Şubat Devrimini gerçekleştirmiştir.

1. Şubat Devrimi, Haziran Yenilgisi

Şubat Devriminde neler olduğuna geçmeden önce birkaç düzeyin altının çizilmesi gerekmektedir. Bu düzeyleri, bir doğru parçasının üzerine yerleştirerek ele aldığımızı düşünelim. Başlangıç noktasını Şubat devrimi olarak kabul edecek olursak, okun bulunduğu kısma Haziran Yenilgisi'ni konumlandırabiliriz. Şüphesiz, bu doğru parçasının üzerindeki noktalar, proletaryanın, küçük burjuvazinin ve burjuvazinin kendi konumlarını ve buna müteakip birbirlerinin üzerindeki etkileri de anlatır. Bonapartizm gibi hem despotik olarak hem de otoriter olarak ele alabileceğimiz bir yönetimde ise, bu etkileri iyi konumlandırmak gerekmektedir. Bu yüzden Draper (2011), sınıfların konumlarını “politik sınıf mücadelesinin yatay ve düşey düzlemleri” diye ayırmaktadır (s. 385). Bu iki düzlem, Bonapartizmin kesişim noktalarını oluşturur. Çünkü, Draper'ın da söylediği üzere, “bu yatay ve düşey düzlemler arasındaki çelişkiler, çatışmalar çözülemez gibi görüldüğünde otoriter rejim fikri o kadar da şeytani, kötü, bir şey olarak gözükmez” (Draper, 2011, s. 385-386).

a. Proletaryanın Konumu

Şubat Devrimi ile birlikte Kral Louis Phillippe devrilir. Ve krallık dönemi kapanır. Aynı zamanda, Orleans hanedanı ve burjuvazi de konumu itibarıyla sarsılır. Çünkü Kral Philippe hem Orleans dükü olmasıyla hanedanı hem de burjuvazinin desteğini krallık yaptığı 1830-1848 dönemi boyunca arkasına almıştır(Marx, 2012, s. 19-24). Ama artık işçi sınıfı İkinci Cumhuriyet'i ilan etmiş ve devrim devletin yapısında değişiklik yapmıştır:

Hiyerarşik olarak tabakalaşmış toplumlara nezaret eden, Tanrı'nın aradığı ve geleneksel dinin onayladığı hanedanların yönetimi halklarının kabul ettiğine, hatta bundan hoşnut olduğuna inanan monarşilere; toplumsal ve ekonomik bakımdan üstün olanların ataerkil hakları ve ödevleri olduğuna inancına son verdi(Hobsbawm E. , Sermaye Çağı 1848-1875, 2017, s. 37).

Bu değişiklikler son tahlilde, proletarya açısından zafer ilanı şeklinde ele alınacaktı; monarşi devrine son vermiş, burjuvazinin konumunu sarsmıştı. Lakin, proletarya kazanmış olduğu başarılarla bakarken, başka noktaları unutuyor ve atlıyordu:

Geçici hükümete ve geçici hükümet yoluyla da bütün Fransa'ya cumhuriyeti dayatan proletarya, bağımsız parti olarak birdenbire ön plana geçiyordu; ama aynı zamanda bütün burjuva Fransa'ya da meydan okuyordu. Proletaryanın kazanmış olduğu şey, devrimci kurtuluşu uğruna savaşım ereğiyle ele geçirdiği alandı, ama kesinlikle bu kurtuluşun kendisi değildi. Tersine, Şubat cumhuriyetinin yapması gereken ilk şey mali aristokrasinin yanı sıra, bütün mülk sahibi sınıfları siyasal iktidar alanına sokarak, burjuvazinin egemenliğini tamamlamaktı(Marx, 2006, s. 40).

Öyle ki, burjuvazinin egemenliğini tanımayan proletarya bu yaptığı hamlenin sonuçlarını kısa bir süre içinde görecekti. Muhalefetin bu anlamdaki güçsüzlüğü tekrar Phillippe taraftarlarının, özellikle Orleans hanedanının güçlenmesini sağlıyordu. Elde ettiklerini bu güçle, yapacakları ilk iş, ulusal meclisin birinci oturumunda Geçici Hükümetin sosyalist unsurları ortadan kaldırılacaktı.Proletaryanın bu güçsüzlüğü, ideolojik olarak Louis Blanch ve Louis-AugusteBlanqui arasında bölünmesiyle de daha derinleşiyordu. Çünkü “Blanquiciliğin⁴ zayıflığı kısmen Fransa'daki işçi sınıfının zayıflığı demektir”(Hobsbawm E. , Devrim Çağı 1789-1848, 2016, s. 138).Başarısızlıkları ile gündemde olan ve seçkin hareketi olarak da değerlendirebileceğimiz Blanquicilik, bir işçi sınıfı hareketi olarak ancak ve ancak işçi

⁴ Louis-Auguste Blanqui'nin (1805-81) siyasal öğretisini anlatır. Blanqui'nin amacı, seçkinler grubu ile bir devrim gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda Blnaqui, oy hakkına karşı duruş sergilemiştir.

sınıfının sosyalizmden uzaklaşmasına ve seçkin hareketi olarak görülmesine neden olmaktadır.

Proletaryanın Şubat zaferindeki yapmış olduğu bu hatalar Haziran Yenilgisiyle⁵ sonuçlandı. Ve proletarya devrim sahnesinden çekilmek zorunda kaldı. Ya da başka bir ifade ile dile getirecek olursak, geri çekilmeye zorlandı:

Haziran günleri sırasında, bütün sınıflar ve bütün partiler, proletarya sınıfı karşısında, “anarşi partisi”nin, sosyalizmin komünizmin karşısında, “düzen partisi” içinde birleşmişlerdi. Toplumu, “toplum düşmanları”ndan kurtarmışlardı (Marx, 2012, s. 23).

Karşı devrim gittikçe büyüyor, işçiler ve temsilcileri meclisten uzaklaştırılıyordu. Şubat devriminin kazanımları proletaryanın elinden alınıyordu. Bu tersine dönme ilişkisini daha iyi bir şekilde anlayabilmek için, proletaryanın burjuvazi ile ilişkisine ve aynı zamanda burjuvazinin de kendi içindeki savaşımına bakmamız gerekmektedir. Çünkü, proletarya ile burjuvazi Şubat Devrimi’ni birlikte yapmışlardı (Marx, 2006, s. 42).

b. Burjuvazinin Konumu

Proletaryanın konumundan sonra burjuvazinin konumu, Bonapartizmin yapısal-sınıfsal analizini anlamak açısından önemlidir. Bu önem, dönemi kaleme alan Gustave Flaubert’in de gözünden kaçmamıştır:

Mareşal, Cumhuriyet’ten yana olduğunu ilan etti – tıpkı daha önce Paris başpiskoposunun yaptığı gibi ve tıpkı yargının, Danıştay’ın, Enstitü’nün, Fransa mareşallerinin, Changarnier’nin, Mösyö Falloux’nun, bütün Bonaparte yanlılarının, bütün meşrutiyetçilerin ve hatırı sayılır miktarda Orleans taraftarının muhteşem bir gayretkeşlikle yapacakları gibi (Flaubert, 2015, s. 394).

Fransa’da 1848 Şubat Devrimi sonrası halkın ve burjuvazinin konumuyla ilgili en güzel örneğin yukarıdaki alıntı olduğunu düşünüyorum. Her kesimin ama özellikle burjuvazinin cumhuriyeti desteklemesi ilk başta kaçınılmaz gibi görünüyordu. Çünkü daha öncesinde de vurgulandığı üzere proletarya ona bunu dayatmıştı. Lakin nasıl oluyordu da burjuvazi için cumhuriyet kaçınılmaz görünüyor ve proletarya tarafından dayatılıyordu?

⁵ Haziran Yenilgisi denilmesinin başlıca sebebi, Dünya çapında devrimler süreci yaşanan yıl 1848’in, Paris’te yenilgiye uğratıldığı düşüncesinden kaynaklıdır. Oysa, Marx, bu yenilgilerde yenik düşenin devrim olmadığını, yenilgiye uğrayanın, “devrim-öncesi geleneksel uzantılar, keskin, uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları noktasına henüz gelmemiş olan toplumsal ilişkilerin sonuçları” olduğunu söyler (Marx, 2006, s.32).

Marx bu soruyu burjuvazinin tarihsel değişimini göstererek açıklamıştır. Bu değişim, 1830 yılından 1848 yılına kadar Fransa kralı olan Louis-Philippe'nin dönemindeki burjuva sınıfıyla, 1848 dönemi ve sonrasındaki burjuva sınıfı arasında belirgin bir farktan kaynaklıdır. Bu fark,mali aristokrasi⁶nin devletin başına geçmesiyle doğrudan ilişkilidir. Temmuz Monarşi'⁷sindeki dar boğaz yüzünden başından beri mali aristokrasiye bağımlı olan devlet, onun yasalar çıkarması, kamu kuruluşlarında söz sahibi olmasına sessiz kalmaktaydı. Görülüyor ki, “Temmuz Monarşisi Fransız ulusal zenginliğin sömürülmesi için kurulmuş bir anonim şirketti” (Marx, 2006, s. 36).⁸ Bu bağımlılık ilişkisinde devletin borçlanması süreçlerinde hep mali aristokrasinin lehine işliyordu. Marx bu noktayı şöyle ifade ediyordu:“Zengin iyice zenginleşirken, fakir kıtlık seviyesine gelmişti. Mali aristokrasi, zevklerinde olduğu gibi kazanç tarzında da lümpen proletaryanın burjuva toplumunun doruklarında dirilişinden başka bir şey değildir” (Marx, 2006, s. 36).Mali aristokrasinin her alana nüfuz etmesi, halkın gittikçe huzursuzlanmasına sebep oluyordu. Bu huzursuzluk da ayaklanma çıkmasına uygun koşulları yaratmıştır. Ayaklanma Şubat Devrimi ile sonuçlanacaktı ve tarihe burjuvazinin sahneye çıkışı olarak geçecekti.

Bunu kanıtlayacak şekilde Marx, ayaklanmanın yani Şubat günlerinin başlangıçtaki amacının burjuvazi açısından, “mülk sahibi sınıfın kendi içinde siyasal ayrıcalıklar çemberini genişletmek ve mali aristokrasinin tek başına egemenliğini devirmek için, bir seçim reformundan başka bir şey” olmadığını söyler(Marx, 2012, s. 20).Bu reformun burjuvazi açısından birtakım getirileri olacaktı.

⁶ Mali aristokrasi, Louis Phillipe döneminde egemen olan Fransız burjuvazinin bir kesmini oluşturur. Bu kesim, bankacılar, borsacılar, demiryolu kralları, kömür ve demir madeni sahipleri ve toprak sahiplerinin onlara bağlı bir bölümünü oluşturmaktadır (Marx, 2006, s. 33).

⁷ 1830 yılındaki Temmuz devrimiyle, X. Charles'ın devrilerek Louis Philippe'nin tahta çıktığı döneme Temmuz monarşisi denmektedir.

⁸ Marx, bu argümanını kitapta örneklerle destekler. Örneğin, dönemin liberal bankacısı olan Laffitte, Orleans dükünü belediye binasına götürürken: “Şimdiden sonra, bankacılar egemen olacak.” sözlerini söylemiştir (Marx, 2006, s. 33)

İlk getirisi, Şubat barikatlarında ortaya Geçici Hükümet'in çıkmasıydı. Bu hükümet farklı sınıfların birleşimini zorunlu olarak beraberinde getirmekteydi. Temmuz monarşisinde siyasal alanda olan olmayan her kesim artık bu alandaydı (Marx, 2006, s. 40-41). Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, proletarya Şubat Devrimi ile birlikte, uzlaşmaz sınıfları aynı çatı altında birleştiriyordu. İşte, “Şubat Devrimi'nin gerçek parolası budur”(Marx, 2006, s. 45). Çok geçmeden bu parola deşifre edilecekti. Proletarya, kendisinin Cumhuriyeti ilan ettiğini düşündüğünden, burjuva toplumunda kolay tutunmasına olanak sağlayacak her şeyi alkışlıyordu.

Burjuvazinin ikinci ve en temel kazanımı ise, Geçici Hükümet yoluyla mali işlerini devam ettirmesi ve gücünü tekrar kazanmaya çalışmasıydı. Çünkü artık Geçici Hükümet paradigma değişikliğine gitmişti. Burjuvazinin güvenini kazanabilmek adına, onun koşullarına kendisini uyarladı. Özellikle bununla ilgili yaptığı en stratejik hamle, özel kredi ve kamu kredisi çıkarmaktı. Lakin bu hamle de yeterli gelmeyecekti. Borçlar devam ediyor, sürekli büyüyordu (Marx, 2006, s. 46). Bunun için de kurban olarak birilerinin seçilmesi gerekiyordu.

Onlar köylüleri seçtiler:

1789 Devrimi, köylüleri feodal yükümlülüklerden kurtarmakla işe başlamışken, 1848 Devrimi, sermayeyi tehlikeye sokmamak ve devlet mekanizmasının işleyişini güven altına almak için kırsal nüfusa dayatılan bir vergi ile kendini gösteriyordu (Marx, 2006, s. 49).

Böylece sermayenin maskesinin düştüğü de ayan beyan ortaya çıkıyordu. “Burjuvazi” gerçek yüzünün ortaya çıkmasıyla birlikte, proletaryaya verdiği ödünlerden kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştı. Şubat günleri ile lağvedilen ordunun geri gelmesine yönelik çalışmalarına başlayacaktı. Bunun içinse “geriye tek bir çıkış yolu kalıyordu: *proletaryanın bir kısmını diğeriyle karşı karşıya getirmek.*” (Marx, 2012, s. 50)⁹ Bu uğurda, Gezgün muhafızlar adı altında burjuvazi kendi ordusunu kurdu:

⁹ Metnin orijinalinde de italiktir.

15-20 yaşlarında gençlerden oluşan bu gruplardaki gençlerin çoğunluğu, bütün büyük kentlerde sanayi proletaryasından kesinlikle ayırt edilen bir yığın oluşturan, toplumun çöplüklerinde yaşayan her çeşitten hırsızların ve canilerin kaynağı, belli bir mesleği olmayan, aylaklar, yersiz yurtsuz serseriler, ait oldukları ulusun uygarlık derecesine göre başka başka, ama hiçbir zaman en alt tabakadan geldiklerini yalanlamayan lümpen proletaryadan geliyordu(Marx, 2006, s. 50).

Burada dikkat edilmesi gereken husus, proletarya içinden yaratılan burjuvazi ordusunun, Paris proletaryasının geri kalanı tarafından kendi orduları olarak görülmesindeki yanılgıdır. Çünkü burjuvazi, proletaryayı kışkırtmak için yine proletaryadan, onların içinden bir ordu yaratmıştı(Marx, 2006, s. 51). Lakin çok geçmeden gezgin muhafızlar konusunda proletaryanın düştüğü yanılgının bir benzerini, burjuvazi de ulusal atelyeler konusunda yaşayacaktı.

Hükümet, gezgin muhafızların yanına, sanayi işçilerinden oluşan ikinci orduyu kurmaya karar verdi (Marx, 2006, s. 51).Daha en başında adının karışıklığı sebebiyle başlarına bela olacaktı¹⁰. Ve kurdukları bu ordu burjuvazinin karşısında konumlanacaktı. Öyle ki, ulusal atelyeler, adları ile burjuva sanayisine, kredisine, cumhuriyetine karşı konumlanıyorlardı(Marx, 2006, s. 52).

Ardından, burjuvazi kendi köklerini sağlamlaştırma arayışında iken, önemli bir tarih olan 4 Mayıs'ta Ulusal Meclisin toplanmasını sağladı. Herkesin cumhuriyet adına, ama kimsenin kendi çıkarından başka bir şey için mücadele etmediği bilindiği bir döneme girişin parolası, burjuva cumhuriyetçiliğinin arkasına saklanmaktı. Çünkü ancak böyle proletaryayla mücadeleye geçilebilirdi(Marx, 2006, s. 55).

Aynı zamanda burjuva cumhuriyetçiliğinin arkasına saklananların bir bedel ödemesi gerekmektedir:

1850'lerin ekonomik açıdan sistemli bir liberalleşme dönemi olacağının ibarelerini kendilerine yönelik kullanmak ve kendi stratejilerini oluşturmaktı. O nedenle 1848-9 da ılımlı liberaller, Batı Avrupa'da iki önemli keşifte bulundular: Devrim tehlikeliydi ve devrimlerin temel talepleri, devrimsiz bir biçimde karşılanabilmeliydi. Böylelikle burjuvazi, devrimci bir güç olmaktan çıktı(Hobsbawm E. , Sermaye Çağı 1848-1875, 2017, s. 32).

¹⁰ Başlarına bela olmasının sebebi, ulusal atelyelerin adını Louis Blanch koymuş olmasından kaynaklıdır (Marx, 2012, s. 51).

Ulusal Meclis de zaten devrimci olmayan cumhuriyeti, yani burjuvazinin cumhuriyetini tanıyor, onu sağlamlaştırmak, güçlendirmek istiyordu. Böylece, Şubat yok sayılmıştı.

Şubat günleri yok sayıldıktan sonra, Haziran Yenilgisi'ne giden süreç hızlanmıştır. Kısıktılan proletaryanın başka çaresi kalmamıştır. Burjuva cumhuriyeti doğum sancıları çekiyordur. Marx'ın ifadeleriyle daha berraklaştıracak olursak, “burjuva cumhuriyetinin gerçek doğum yeri Şubat zaferi değil, Haziran yenilgisidir”(Marx, 2012, s. 56).

Anlatılanları toparlayacak olursak, Fransa'da özellikle burjuvazi devrimci bir güç olmaktan çıkmıştır. Devrimci güç olmaktan çıkan burjuvazi, işçi sınıfının ayaklanması karşısında konumlanmış ve devrimi yok saymıştır. Bu yok sayma ile birlikte, halkın devrim sürecine katılmasına çok soğuk yaklaşmış ve bunun olmasını engellemeye çalışmıştır. Ve kendi çıkarlarını düşünen burjuvazi, kendi yerini sağlamlaştırmak için “demokrasi tehdidinden” kurtulmak istemiştir. Bu tehditten kurtulma hali, onun otoriter bir yönetim istencini de beraberinde getirmiş ve hatta kendi elleriyle Bonapartist rejimin temelini atmıştır.

c. Küçük Burjuvazinin İkircikli Yapısı

Şubat günlerinden Haziran yenilgisine giden süreçte küçük burjuvazinin¹¹ rolü önemlidir. Louis Philippe döneminde siyasal iktidarın dışında bırakılan küçük burjuvazinin, Şubat Devrimi ile birlikte tekrar siyaset alanına çıkması mümkündür (Marx, 2006, s. 34). Bu

¹¹ Marx'ın eserlerinde küçük burjuvazinin kapsamlı bir çerçevesi sunulmamıştır. Küçük burjuvazi, Marksist teoride ekonomist bir görüşe karşı, ideolojik ve siyasal ilişkilerinde belirleyici olduğunu vurgulayan bir kavramdır. Bununla birlikte Lenin'in “yeni” küçük burjuvazi olarak adlandırmış olduğu, üretken olmayan ücretlilerin durumundaki küçük burjuvazidir. Bu ayrımları yaptıktan sonra küçük burjuva ideolojisinin ne olduğunu anlamaya çalışalım. İdeoloji ve sınıfsal siyasal ilişki göz önüne alındığında, iki temel sınıfın ideolojisinin olduğunu söylemektedir Poulantzas. Bunlar; burjuva ideolojisi ve işçi sınıfı ideolojisidir. Küçük burjuvazinin ise, kendi sınıf durumuyla ilgili, kendi özgül özelemleri üzerinde, burjuvazi (egemen) ideolojisinin etkisiyle oluşmaktadır. Küçük burjuvazi, kendi özelemlerine çevirip-uydurduğu burjuva ideolojisine, kendi sınıf durumuyla ilgili, özgül ideolojik öğeler de katar (Poulantzas, 2004, s. 279). Bu ikircikli konumu sebebiyle hem burjuvaziye hem işçiye yaklaşmaktadır. Çoğu zaman ise, ideolojik düzeyde şu sonuçları doğurmaktadır; aşırı zenginliğe, “büyük servetlere” karşı bir statükocu anti-kapitalizm, toplumun devrimci değişimi yerine, “merdiven” mitosuna bağlı ideolojik bir görünüm, iktidar fetişizmi görünümü. Bu durum kendi içinde de bir takım ideolojik parçalanmaya neden olur, Anti-kapitalist statükoculuk görünümü, iktidar fetişizminin ideolojik görünümü: Sınırlar üstü tarafsız bir devlete inancı beraberinde getirir ve toplumsal Sezarizm şekline bürünen devlet tapınması: Kuvvetli bir devletin “adaletine” inancı şeklinde tezahür eder (Poulantzas, 2004, s. 282-286).

alana çıkabilmesine yönelik gayesi için ise belirli aşamalardan, olaylardan geçmek zorundaydı.

İlk olarak küçük burjuvazi ile burjuvazinin çatışmasını ele alalım.Şubat zaferinden Haziran yenilgisine giden süreçte, küçük burjuvazinin konumu ikircikli bir yapıya sahiptir. Çünkü küçük burjuvazi, ilk olarak proletaryaya karşı burjuva cumhuriyetçileri ile birlikte saf tutmuş, daha sonrasında ise bu birlik küçük burjuvazinin aleyhine sonuçlanacak şekilde bozulmuştur.

Bu durumun iki sebebi bulunmaktadır. İlkiMarx’a (2006)göre, “küçük burjuvazinin burjuva karşısında devrimci bir tutumu ancak ve ancak proletarya ile birlikte olduğu zaman sürdürebilmesinden kaynaklıdır”(s. 62). Oysa proletaryayı karşılarına almışlardı. Bunu ulusal atelyelere yönelik takındıkları tutumda görmek mümkündür. Onlar da burjuvazi gibi, ulusal atelyeleri bir tehdit olarak görmekteydi. Hatta, yoksulluklarının nedenini ulusal atelyelerde arıyorlardı (Marx, 2006, s. 52).

İkincisi ise, mülkiyetin kurtulması adı altında meclise sundukları uzlaşma konkordatolarının reddiydi.Mülkiyetin kurtulması, aslında alacaklarının yerini sağlamlaştırmak, fabrikanın, toptancı tüccarın yararına mülkiyetin krediye bağlanmasıydı. Lakin, proletaryayı karşılarına alan küçük burjuvazi Haziran yenilgisinin hayaletiyle karşılaşmış, bu tasarıya karşı itiraz eden binlerce kişiyi karşısına almıştı. Böylece, küçük burjuvazi hem içerde hem dışarıda etkinliğini kaybetmişti(Marx, 2006, s. 65). Daha sonra bu iki sınıf ancak, Cavaignac¹²’ın diktatörlüğünün devrilmesinde bir arada bulunacaklardı.

Küçük burjuvaların tekrar siyaset sahnesinde boy göstermesi ve proletaryaya erişebilmek için işçi derneklerinin üyeleriyle buluşması kendi konumunu belirlemeye yönelik girişimlerdir. Bu girişimler, her ne kadar başarısızlıkla sonuçlanacak olsa da, küçük burjuvazinin işçi sınıfıyla

¹² Cavaignac ile ilgili ilerleyen bölümlerde bahsedilecek olmasına rağmen burada kısa bir bilgi vermek açıklayıcı olacaktır. Tarihe “Haziran Günleri Kasabı” lakabıyla geçecek olsa da gerçek adı Louis-Eugene Cavaignac’dır (Britannica, 2019). Haziran Günleri’nde işçilerin karşısında konumlanan ve onları bastırmak için şiddet içerikli uygulamalar da bulunan generaldır.

görüşmesi, ortaklık kurmaya çalışması, işçi sınıfını burjuvaziye karşı bir basamak olarak kullanmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda küçük burjuvazi işçi sınıfını basamak olarak kullanmasının yanı sıra sosyal demokrasiyi de yaymaya başlamıştır. Böylece, sosyal demokrasinin işçi sınıfı üzerindeki etkisi, sürekli bir kitle tabanı arayışında kendini var etmeye başlamıştır.

Bu var oluş işçi sınıfının demokratik bir düzleme getirilmesinde ve devrimci sivriliğinin giderilmesinde yer bulur (Marx, 2012, s. 47). Ve böylece sosyal demokrasi yaratılır:

Sosyal demokrasinin özel niteliği, cumhuriyetçi demokratik kurumları, birer araç olarak istemesinde; iki ucu, yani sermaye ile ücretliliği, ortadan kaldırmak değil, ama bu iki uç arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı, yumuşatmak ve uyuma dönüştürmek istemesinde özetleniyordu (Marx, 2012, s. 47).

Bu dönüşüm küçük burjuvazinin dönüşümüdür (Marx, 2012, s. 47). Onlar da artık ayrıcalıklar edinme uğruna karşı-devrimci bir şekilde burjuvazi ile birlikte konumlanmıştı.

d. Köylülerin Konumu

Köylülük meselesi ile ilgili Flaubert şu ifadeyi kullanır: “Zaten köylüleri istediğin her şeye inandırabilirsin!” (Flaubert, 2015, s. 495) Gerçekten Gustave Flaubert’ın dediği gibi miydi? Köylülerin her şeye inanması bu kadar kolay mıydı? Bu cümle aslında Fransa’nın 1848 Devrimleri ve sonrasının kilit taşıdır. Çünkü, bu görüş 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl ideologları ve kitle teorisyenleri tarafından kullanılacaktır. Bu yüzden köylülerin konumu üzerinde durmayı haketmektedir.

İlk olarak Fransa’da Louis Bonaparte’ı destekleyen köylülere bakacak olursak, Bonaparte hanedanı devrimci köylüleri değil, tutucu köylüleri temsil etmektedir. Gelişmeyi, kentleşmeyi isteyen değil, düzenin bozulmamasını isteyen köylüyü temsil eder. Temsil ettiği kitle, Fransa’da yaşayan otuz altı milyon yurttaşın yarısına tekabül etmektedir. Ve bu kesimin on altı milyonu son derece yoksuldur. Yoksul köylüler, Bonaparte’ın dayanağı olmuştur. Marx’a

(2012) göre“Bonaparteçok belirli ve üstelik Fransız toplumunun en kalabalık sınıfını, yani *küçük toprak sahibi köylüleri* temsil etmektedir” (s. 121).

Bonaparte’ın hanedanı olduğu küçük köylüler: “üyelerinin hepsi aynı koşullar içinde yaşayan ama birbirleriyle gerçek ilişkilerle birleşememiş bulunan muazzam bir kitle meydana getiren”(Marx, 2012, s. 122)bir gruptur.

Burada bir parantez açalım. Dikkat edileceği üzere, Marx köylüleri bir sınıf olarak konumlandırmamaktadır. Onları “kitle” ve “grup” üzerinden okumaktadır. Buna rağmen, O, köylülüğün devlet ile ilişkisine bakarak, köylülüğün “sınıf” olarak nereye konumlandığını anlamaya çalışır:

Marx umudunu bu köylülüğün gelecekteki devrimci rolüne bağlar: "proletarya" devrimi" [köylülükle birlikte] koroyu gerçekleştirir, bu koro olmadan proletaryanın solosu tüm köylü uluslarda bir cenaze marşı halini alır." Bu amaç için köylülük şarttır (Dumenil, Löwy, & Renault, 2011, s. 104-105).

Köylülüğün devrim için gerekli olduğunu vurgulayan Marx, köylülerin üretim tarzlarına göre nasıl sınıf oluşturacaklarına yönelik açıklamalarda da bulunur:

Küçük köylüler arasında ancak yerel, yani yaşadıkları yerden ileri gelen bir bağ olduğu ve onların çıkarının benzeşmesi onlar arasında hiçbir ortaklık, hiçbir ulusal bağ, hiçbir siyasal örgütlenme yaratmadığı ölçüde de bir sınıf meydana getiremezler. Bunun içindir ki, onlar kendi sınıf çıkarları adına ister parlamentonun aracılığı ile, ister meclisin aracılığı ile savunacak durumda değildirler. Onlar, kendi kendilerini temsil edemezler, temsil edilmek zorundadırlar. Onların temsilcileri, onlara, aynı zamanda kendilerini öteki sınıflara karşı koruyan ve onlara yukardan yağmuru ve güneş ışığını gönderen efendileri gibi, üstün bir yetkili gibi, mutlak bir hükümet gücü gibi görünmelidir. Dolayısıyla, küçük toprak sahibi köylülerin politik etkisi, en yüce anlatımı, toplumun yürütme gücüne bağımlılığında bulur(Marx, 2012, s. 123).

Köylülerin temsil edilme zaruriyeti kendilerinin bir sınıf olarak mücadele etmesinin de önünü tıkar. Bu aşamadan sonra tıkanıklığın bir lider, temsilci tarafından çözülmesi beklenir. Ve o kişi yürütme gücünü bünyesinde toplar:

Napoleon¹³, işte bu yürütme gücüydü. Yirminci yüzyıl politikacılarının büyük bölümü de - milliyetçi, popülist ve çok daha tehlikeli olan faşist politikacılar-, Napoleoun’u “kendi sınıf çıkarlarını kendi adlarına yürütemeyen” kitlelere öncülük ettiği ilişki türünü yeniden keşfedeceklerdi. Aynı zamanda da, halkın içinde bu bakımdan devrim sonrası Fransız köylülüğe

¹³ Bahsedilen III. Napolyon yani Louis Bonaparte’dır.

benzer başka tabakalar bulunduğunu da keşfedeceklerdi (Hobsbawm E. , Sermaye Çağı 1848-1875, 2017, s. 118).

Hobsbawm'ın da göstermiş olduğu üzere, 1848 devrimlerinin sonuçları daha ileri tarihlerde ortaya çıkmadan önce ilk olarak Bonaparte'ın pelerinini almasına yönelik yollar açılmaya başladı:

1848 Şubat Devriminin bulanık sosyalist özlemleri, Fransız köylülerin gerici oy pusulaları sayesinde hızla silinip süpürülmüşlerdir. Dinginliğe sahip olmak isteyen köylü, anılarının hazinesinden köylülerin Napoleon efsanesini çıkardı ve ikinci imparatorluğu kurdu (Engels, 1999, s. 137).

Fransa'da, devrimle birlikte artık lider/önder kişi toplumsal tabakayı tanımak, bir nevi “sokak siyasetini”, “halk siyasetini” öğrenmek zorundaydı. Halk siyasetini öğrenmek ise, Bonaparte'ın köylülerle yakınlaşması demekti. “Napoleon, 1789'un yaratmış olduğu yeni köylü sınıfının imgelemine ve çıkarlarını sonuna kadar temsil eden tek adamdı... Napoleon köylüler için bir adam değil bir programdı”(Marx, 2012, s. 73).

Ve bu programla Bonaparte “Artık vergi yok, kahrolsun zenginler, kahrolsun cumhuriyet, yaşasın İmparator!”(Marx, 2006, s. 73) diye bağırarak kitleyi, kendisine çekebilme mekanizmalarını elinde tutuyordu.

Artık kitle ya da halk siyasetini öğrenmiş olan Bonaparte için Napolyon pelerinini omuzlarına takabilmesinin ilk adımı tamamlanmıştı. Ve böylece Marx'ın (2012) sözleriyle köylülerin başkaldırma günü olan 10 Aralık'ta Louis Bonaparte seçildi (s. 72). Louis Bonaparte'ın seçilmesi“Şubat devrimimin giderlerini ödemek zorunda kalmış olan köylülerin, ulusun öteki sınıflara karşı bir tepkisi, kırım kente karşı bir tepkisi”(Marx, 2012, s. 33)dir. Bu tepki ile 10 Aralık, köylülerin devrim saflarına girişi olarak tarihe geçecekti.

B. Louis Bonaparte'ın Sahneye Çıkışı

Önce özgürlük ağaçlarını kestiler, sonra oy verme hakkını kısıtladılar, kulüpleri kapattılar, sansürü geri getirdiler ve engizisyonun gelmesini beklerken, eğitimi papazlara teslim ettiler. Neden yapmasınlar? Muhafazakârlar, Kazak orduları gelsin de icabımıza baksın istiyor! Ölüm cezasına karşı çıkan gazeteler mahkûm ediliyor, Paris süngülerle kaynıyor, on altı bölgede sıkıyönetim var; af yasası bir kez daha geri çevrildi!(Flaubert, 2015, s. 532)

Flaubert, Louis Bonaparte'ın sahneye çıkmadan önce perde arkasında neler yaşandığını özetlediği yukarıdaki paragrafta; Haziran yenilgisi ve Paris'te ilan edilen sıkıyönetime gönderme yapmaktadır.

Diğer taraftan ise, 1848 Şubat Devrimi ve sonrası yaşanan gelişmeler, burjuvazinin, küçük burjuvazinin, köylünün ve proletaryanın konumu açısından ele alındığında, Bonapartizmin oluşması için gerekli koşulların tamamlandığını söyleyebiliriz. Burjuvazinin kendi koltuğunu sağlamlaştırması, Şubat günleri sonrası Haziran yenilgisi ile iyice arka plana itilen proletarya ve son olarak küçük burjuvazinin iki sınıfla da dönem dönem girmiş olduğu iş birliği. Bu dönem kapanmış ve ardından Haziran Yenilgisinden (1848) 13 Haziran 1849 dönemini kapsayan döneme sıkıyönetim ile birlikte girilmişti:

Sıkıyönetim, dirençsiz Paris'i, burjuvazinin ayakları altına seriyordu ve taşrada manevi bir sıkıyönetim, burjuvalara, göz yıldırان bir hoyratlıkla dolu bir zafer küstahlığı, köylülerde ise ipini koparmış bağınaz bir mülkiyet aşkı hüküm sürüyordu. Demek ki, aşağıdan gelen hiçbir tehdit yoktu! (Marx, 2006, s. 61)

Yukarıda da görüleceği gibi, böylece, burjuva cumhuriyetçileri ile Cavaingnac iş birliği ya da ittifakı diyebileceğimiz döneme giriş yapılmıştır. Sonuçta: “Cavaignac, burjuva toplum üzerinde kılıcın diktatörlüğü değil, burjuvazinin kılıcı yardımıyla diktatörlüğüydü” (Marx, 2006, s. 68).

Lakin, burjuvazinin devletin egemen gücü olarak konumlanması kısa sürmüştür. Sadece 24 Haziran 1848 ile 10 Aralık 1848 tarihleri arasındaki dönemi kapsar. Bu dönemin egemenlik açısından özeti ise, burjuvazi tarafından cumhuriyetçi bir anayasanın hazırlanması ve Paris'te ilan edilen sıkıyönetimdir (Marx, 2012, s. 161).

Paris'teki sıkıyönetimde Kurucu Meclis'in rolü önemlidir. Her ne kadar bu meclis, Cavaignac diktatörlüğü ile ikincil plana itilmiş olsa da, hayatta kalabilmek adına burjuvaziyle birlikte hareket ediyordu:

Teoride, burjuvazinin egemenliğinin cumhuriyete uygun olarak ifadesini bulduğu formülleri pergelle sınırlarken, gerçekte, ancak, sözsüz bir kuvvetle, sıkıyönetimle, bütün formüllerin yürürlükten kaldırılmasıyla yerinde tutabiliyordu(Marx, 2006, s. 69).

Sıkıyönetimin ilanı ile anayasa çalışmalarının başlaması eş zamanda ortaya çıkar. Kurucu Meclis, burjuvazinin cumhuriyetçi bir anayasa yapmasının önündeki engelleri tek tek kaldırıyor ve bu anayasa ile birlikte; “seçime bağlı, değişen sorumlu bir krallık, dört yıllık bir başkanlık getirerek Cavaignac’ın diktatörlüğünü bir olgu olarak kaydetti ve düzene bağladı” (Marx, 2006, s. 69).

Bu anayasa çalışması ile birlikte sadece etiketlerde bir değişiklik yapılmıştır. Kralcı ifadelerin yerine cumhuriyetçi ifadeler getirilerek, burjuvazi cumhuriyetçi bir egemenlik kurmaya çalıştığını göstermeye çalışıyordu.

Bu anayasanın kendi içinde çelişkisi bulunmaktaydı. Bu da oy hakkı ile ilgiliydi. Her ne kadar oy hakkını kendi taraflarına yönelik kullanmaya çalışmış olsalar da genel oy hakkı halen küçük burjuva, proletarya, köylülerin de hakkıydı. Ve böylece siyasal iktidarı elinde tutabiliyorlardı. Ve bu anayasa, burjuvazinin elinden bu gücün siyasal güvencesini almaktadır(Marx, 2012, s. 71).

Marx’ın vurguladığı yeni anayasanın içindeki değişikliklerin sadece burjuvazinin yararına olduğu tespitinden hareketle, özgürlüğün maske işlevi gördüğü bir cumhuriyette, maskenin taşıyıcılarının burjuvazi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece, anayasadaki iç çelişkiler görmezden gelinerek maskelenmiştir. Lakin, hesaba katamadığı bir şey vardır. Seçilecek kişi, daha önce “imparator” unvanını almış Napolyon Bonaparte’ın yeğeni Louis Bonaparte olacaktır.

1. Bonaparte’ın Seçilmesi

Louis Bonaparte’ın imparatorluk pelerinini takmasının sebeplerini şöyle sayabiliriz:1848 etkisinin özellikle Fransa’da yarıklar açması, Louis-Philippe’nin oligarşine karşı çıkılması ve

ardından burjuvazinin egemenliğini ilan etmesi.Bu üç başlık Bonaparte’ın kısa bir süre içinde tahta çıkmasını sağlamıştır. O, bu yarıklardan kendi becerisi ile çıkmıştır. Bu beceri ise:

Sadece, silahlı güçle değil, başka herhangi bir yerden çok devletin tepesinden yönlendirilmesi daha kolay olan bir tür halkla ilişkilerle ve demagojiyle hükümet eden ilk modern devlet başkanlarından birisi olmasından kaynaklıydı. Yaşantısı, toplumsal düzenin solu destekleyenlere de çekici gelebilecek bir güç/iktidar kılıfına girebileceğinin yanı sıra, yurttaşların siyasi yaşama katılmaları için seferber edildiği bir ülkede ve çağda bunu yapmak gerektiğini de gösterdi(Hobsbawm E. , Sermaye Çağı 1848-1875, 2017, s. 39).

10 Aralık 1848 günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi, Cavaignac’a karşı ciddi zafer kazanan

Bonaparte’ın seçilmesiyle sonuçlanır:

Napoleon’un seçilmesi, proletarya için, Cavaignac’ın görevden alınması, Kurucu Meclisin devrilmesi, cumhuriyetçi burjuvalara yol verilmesi, Haziran zaferinin hükümsüz kılınması demektir. Küçük burjuvazi için, Napoleon borçlunun alacaklıya karşı üstünlüğü demektir. Büyük burjuvazinin çoğunluğu için, Napoleon’un seçilmesi, bir an için devrime karşı kullanmak gereğini duymuş olduğu ama şimdi, bir anlık durumunu bir anayasal durum haline getirmeye kalkışında artık çekilmez olan kesim ile açıkça bağları koparmak demektir(Marx, 2006, s. 73).

Bu kadar anlamı bir bünyede toplayan bir figürü, yine Marx’ın sözleriyle şöyle tanımlayabiliriz: “o hiçbir şey olmadığından kendinden başka her anlama gelebilen bir adamdı”(Marx, 2006, s. 74). Çünkü bu kadar anlamı toplayan kişi, omuzlarında amcasından kalma pelerinle siyaset sahnesineçıktı. Bonaparte’ın bu boşluğu doldurabilmesi için biçilmiş bir pelerini vardı. Pelerinin altında da zaman zaman göstereceği, zaman zaman saklayacağı “*idee napoleonienneleri*”¹⁴ vardı. Kimi zaman, ordunun üstünlüğü, sınıf kavgasının eğitim kanunları üzerinden yürütülmesi gibi ayan beyan gösterildiği *ideeler*, kimi zaman ise vergi sisteminin yürütme gücüyle olan ilişkisi, kendi kabinesindeki değişiklikleri ve kendi ordusunu (10 Aralık Derneği) kurması gibi maskeler altında sunuldu. Lakin, bu *idee*

¹⁴ Napolyanca düşüncelerin ilki napolyanca mülkiyet biçimidir. Bu ilk düşünce Fransız köylüsü ile ilintilidir. Bu düşünce köylünün özgürlüğüne ve refahına dair bütün umutları Bonaparte’a bağlamıştır. İkinci Napolyon düşüncesi, köylülerin müttefiklerini kentteki proletaryada bulduğu anda yürürlüğe koyduğu maddi düzeni savunmak için kurulmuş sistemdir. Aslında bu yasa, Bonaparte’ın hitap etmediği, devrimci köylülere yönelik bir manevradır. Diğer “*idee napoleoniene*”, Marx’ın Bonaparte’ın en sevdiği *idee*’e olarak bahsettiği, vergidir. “Vergi, bürokrasinin, ordunun, din adamlarının ve sarayın kısacası tüm yürütme gücü aygıtının yaşam kaynağıdır. Güçlü iktidar ile güçlü vergi aynı anlama gelmektedir” (Marx, 2012, s. 127). Diğer “*idee napoleoniene*”, hükümet aracı olarak rahiplerin egemenliğidir. Ve son “*idee napoleoniene*”, ordunun üstünlüğüydü. En büyük kavga orduyu ele geçirmek üzerine süre gelmişti. Hatırlayacak olursak, düzenli ordu ve ulusal muhafızlar birliği olmak üzere iki ordu bulunmakta. “Ordu, dışarıya karşı yeni mülklerini savunarak, yeni kazanılmış ulusal kimlikleri yücelterek, dünyayı yağmalayarak ve devrimcileştirerek kahramanlara dönüşen küçük tarla sahibi köylülerin onur sorunuuydu. Üniforma onların devlet giysileriydi” (Marx, 2012, s. 128) “Ordu artık köylü gençliğinin çiçeği değil, köylü lümpen proletaryanın bataklık çiçeğidir.”(Marx, 2012, s. 129).

napoleonnieneler Bonaparte'ın tek başına yapabileceği şeyler değildi. Bunlar ancak, lümpen-proletarya desteği ve burjuvazinin direnciyle, o kanal arasında kalmak koşuluyla hayata geçebilirdi.

O yüzden, 20 Aralık günü kurucu ulusal meclisin Bonaparte'ı cumhuriyetin başkanı ilan etmesiyle birlikte ilk iş, kendi kabinesini oluşturabilmektir. Bu iş içinde “Louis-Phillipe'nin son bakanı olan OdinBarrot biçilmiş kaftandı. Orleancı ve lejitimistlerden oluşan bir kabinenin çatısını oluşturan Barrot, bu iki hanedancı hizibin kaynaşmalarını sağlamıştı. Lakin, bu kabinede daha bonapartistler mevcut değildi. Ama, kabine görevini yapıyordu ve kralcı mekanizmaları canlandırmaya başlamıştı(Marx, 2006, s. 75-76).

Görülmektedir ki, Bonaparte'ın imparatorluk özlemi, sadece kendisinin yarattığı bir hayal değil, sınıflar tarafından da icat ediliyordu. Toplumsal çağ, kendi “imparatorluk pelerinini” takabilmesi için birini yaratıyordu. Marx'ın ifadesiyle dile getirecek olursak: “Her toplumsal çağın, Helvetius'un dediği gibi kendi büyük adamlarına gereksinmesi vardır ve eğer onları bulamazsa, kendisi icat eder”(Marx, 2006, s. 97). Şimdi de Bonaparte kendi kendisini amcasının yerine koyarak kendisini icat edecekti.

2. Napolyon Pelerinine Giden Yollar

13 Haziran 1849'dan 10 Mart 1850'ye giden dönemde görülen olaylardan ilki, küçük burjuva partisi -*Montagne*-nin parlamenter ayaklanma başlatılmasına yönelik girişimleri şeklinde özetlenebilir. Zaten tarihe de 13 Haziran 1849 küçük burjuvaların ayaklanması olarak geçecekti (Marx, 2016, s. 99). Girişimlerini kendi istediği şekilde sonuçlandıramasada - burjuva hizbini parçalayacak güce kavuşamamak, küçük burjuvaların tekrarsiyaset sahnesinde boy göstermesi ve proletaryaya erişebilmek için işçi derneklerinin üyeleriyle buluşması- *Montagne* siyasal alanda konumunu belirlemeye çalışmıştır. Lakin, bu girişimler son kertede

başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Nitekim, kendisi ipleri elinde sıkı sıkı tutmaya çalıştıkça elleri kanıyordu(Marx, 2016, s. 96-97).

Şüphesiz, burada önemli nokta küçük burjuvazinin karşısında Ulusal Meclis'in takındığı tutumdur. Meclis, *Montagne*'nin öncülük ettiği ayaklanmanın cezasını vermek istiyor ve böylece, iyice gözden düşmesini sağlamaya çalışıyordu. Diğer taraftan, basından örgütlenmeye kadar birçok konuda yasal kısıtlama getirilmişti. Mahkemeler ile birlikte hapishaneler de dolup taşıyordu(Marx, 2016, s. 100).

Tüm bu aktarım, burjuvazinin ve onun gericiliğinin özellikle orta sınıf üzerinden uygulamaları şeklinde özetlenebilir (Marx, 2016, s. 100). Öyle ki, bütün gücü kendisinde toplamaya çalışan burjuvazi, kralcı düşüncelerini ayan beyan bir şekilde gerçekleştirmeye, uygulamaya çalışıyordu.

Ulusal Meclis'in tatile girdiği bu dönemde cumhurbaşkanı ve kabinesi neler yapıyordu? Bonaparte, bu fırsatı kullanarak geziler düzenliyordu. Düzen fırsatçıları (kabine) ise, ulusal meclisin anayasa değişikliğine gitmesi gerektiğine ikna etmek için yollar arıyordu. Lakin, bu öneri il meclislerinin oylarıyla ret edildi. Ulusal yasama meclisini anayasal sınırların içine iten şey, il meclisleri tarafından beklemedik şekilde ret yemesiydi. Oysa bu aynı zamanda, kabinenin de ret yemesi anlamını taşımaz mıydı? Bu durum Bonaparte'ı kabine değişikliğine kadar götürecekti(Marx, 2016, s. 106).

10 Mart 1850 seçimi çok önemli bir uğrak noktasıdır, anayasal cumhuriyetin çözülme evresine girdiğini gösterir. Bu Haziran 1848'in iptali anlamına da gelmekte yani, burjuvazinin devriminin geçersizliğine işaret etmektedir. Lakin, düzen partisi bunu kaldıramamış ve proletaryanın elinden, halkın, hatta kendisinin elinden oy hakkını almayı planlamaya başlamıştı. Bu uğurda, Düzen Partisi ya da başka bir ifade ile söyleyecek olursak yani burjuva diktatörlüğü son hamlesini genel oy hakkının kaldırılması ile yapacaktı:

Burjuvazi, bugüne kadar kuşanmış olduğu ve her an her şeye gücü yeterliliğine kaynaklık eden genel oy hakkını reddederek, şunu açıkça itiraf ediyor: *diktatörlüğümüz bugüne kadar varlığını halkın iradesi sayesinde korudu; şimdi halkın iradesine rağmen sağlamlaştırılması gerekiyor*(Marx, 2016, s. 124).

Bu minvalde atacakları ilk adım seçim yasasını tamamen kaldırmak olacaktı. Buna yönelik yönergeler verilmiş, itirazlar dile getirilmişse de 22 Mayıs'ta genel oy hakkı kaldırıldı. Güçsüz kalan proletarya, tepkisini siyasal alana taşıyamıyordu. Bu yasanın çıkmasının uzun döneme yayılması ve bu süreçte basının yasaya yönelik yatıştırıcı, sakinleştirici telkinlerde bulunmasından kaynaklıydı. Sadece bu da değil, proletaryanın kendilerini var ettikleri, toplandıkları, bir arada bulundukları dernekler ve kulüplerde kapatılmıştı. Birbirlerinden bağımsız, örgütsüz proletarya iyice güçsüz duruma düşürülmektedir.

Seçim yasasının tamamlanabilmesi için son bir eksik kalmıştı. O da yeni bir basın yasasının çıkarılmasıydı. Bu yasa genel oy hakkına göre daha kısa bir sürede çıkmış, bir nevi şok etkisi yaratmıştı. Buradaki amaç, Düzen Partisi'nin parayla tutulmuş ve kimlikleri belli yazarlar görmek istemesinden kaynaklıydı (Marx, 2016, s. 130-131).

22 Mayıs tarihinden sonra bir diğer önemli gün 31 Mayıs 1850'dir. Bu gün, burjuvazinin darbe kanununu çıkarttığı gün olarak tarihe geçecektir:

Genel oy ilkesini ortadan kaldırıyor ve ancak bir yerde en az üç yıl oturmuş olanların seçmen olabileceğini söylüyordu. İşçiler bu üç yıllık ikameti ancak patronlarından alabilecekleri bir belge ile kanıtlayabilecekti. Bu kanunla seçmen sayısı 10 milyondan 7 milyona iniyor ve emekçiler de adeta yasal siyasetin dışına itiliyordu (Timur, 2017, s. 80).

Seçim yasası, düzen partisi için ne anlam teşkil etmekteydi. Biraz bunu açalım. Düzen partisialtı milyondan fazla oy alan Bonaparte'ın elinden gücünü alabileceğini düşünmekteydi. Lakin, bu hiç de onların beklediği gibi olmayacaktı. Çünkü, Bonaparte yasama gücü ile yürütme gücü arasındaki uyumu satın almak için verdiği bir ödün olarak görüyordu seçim yasasını, ki öyle de olacaktı. Tam bu sırada, Bonaparte maaşının¹⁵arttırılmasını talep

¹⁵ Bonaparte ile ulusal meclis arasındaki mesafe gitgide büyürken, aralarındaki tek ortak köprüünün "maddi" ilişkiler üzerinden kurulduğunu söyleyebiliriz. Köprüünün bir ucunda, aldığı ücreti arttırmak isteyen Bonaparte diğer tarafında ise, proletaryanın oy hakkının ellerinden alınmasının sebebinin nedenlerinden biri olan Ulusal Meclis. Böylece, Bonaparte Ulusal Meclis'i aralarındaki son köprüyü de yıkmakla tehdit ederken, kendisinin de

etti(Marx, 2016, s. 133).Ulusal Meclis bunu reddetmeyi¹⁶ göze alamadı ve daha düşük bir meblağ olarak maaşını arttırdı. Bu gelişmelerden sonra Ulusal Meclis tekrar tatile girdi.

Ulusal Meclis'in tatile girmesi ile birlikte, “cumhuriyetin temsil savaşları”nın iyice yoğunlaştığı ve maskelerin düştüğü bir dönemden bahsedebiliriz. Bu temsil savaşı iki kutup arasında gibi gözükse de gerçek başka bir şekilde tezahür ediyordu. Bonaparte ve Düzen Parti'si,ve onların kendi içindeki bölünmeler, parçalanmalar, ayrışmalar yüzünden burada bir triellodan bahsedilebilir: Orleancılar ile lejitimistler arasındaki kavga ve bu iki hizibin Bonaparte ile kendi kavgaları. Burjuvazinin kendi arasındaki kavga, Bonapartizmin analizinde yapısal-sınıfsal uğraklarının mahiyetini kavrayabilmemiz adına bir kere daha altı çizilmelidir. Çünkü bu savaşın sebebi, cumhuriyeti kimin daha iyi yöneteceği tartışmasından öte, yönetim biçiminin değişmesine yönelikti:

Parlamente cumhuriyet, burjuvazinin lejitimist ve Orleancı iki kesiminin, büyük toprak mülkiyeti ile sanayinin, birbiri yanında, eşit haklara sahip olmak olarak bir arada bulunabildikleri tarafsız alan olmaktan daha fazla bir şeydi. Parlamente cumhuriyet bu kesimlerin ortak egemenliklerinin vazgeçilmez koşulu, onların genel sınıf çıkarlarının hem bu ayrı ayrı kesimleri hem de toplumun bütün öteki sınıflarının istemlerine egemen olabileceği tek devlet biçimiydi(Marx, 2012, s. 94).

Şimdi ise parlamente cumhuriyetin yerine imparatorluğun gelmesi ile hanedan savaşı başlamıştı ve ortak payda yok olmuştu. Parlamente cumhuriyette Orleancı ve lejitimist renkler kaynaşıp yumuşuyor, farklı burjuva türleri, burjuva içinde, burjuva tarz içinde kayboluyordu. Öyle ki bu paralelde, Orleancılejitimist, lejitimist ise Orleancı olacaktır. Onların uzlaşmaz karşıtlıklarını kişiselleştiren krallık, onların birliklerini cisimleştirecekti ve onların salt kesimlere özgü dar çıkarlarını sınıflarının ortak çıkarı yapacaktı(Marx, 2012, s. 95).Lakin bu mümkün olamayacaktı. Monarşi ya da imparatorun tacı altında, toprak mülkiyeti (lejitimistler) ile sanayi (Orleancılar) aynı tacın altında bir araya getirilemeyeceklerdi(Marx, 2012, s. 95).

“maddi” çıkarlarının ifşa olacağını görmemezlikten gelmekteydi. Lakin, Ulusal Meclis bu tehdide bir nevi göz yumarak, istediği verecekti.

¹⁶ Burada basın yasası ve seçim yasasının neden çıkarıldığı daha net bir şekilde görülür. Basın tekeli ele alan Bonaparte destekçileri Ulusal Meclis aleyhine haberler, yazılar yayınlatabilirdi.

Ulusal Meclisin tatili sırasında, il meclislerini yeniden toplanması ve anayasanın değiştirilmesine yönelik fikirler konuşuluyordu. Anayasa değişikliği, birçok parametrenin açıklığa kavuşması açısından önemlidir. Öncelikli olarak anayasa değişikliği, sermaye sınıfının kendi arasındaki anlaşmazlığını parlamentoda belirgin bir biçimde ortaya çıkardı. Yani Orleancılar ile lejitimistler arasındaki husumet. Bu fikirler Bonapartistler ve düzen partisi tarafından farklı şekilde yorumlandı. Bonapartistler, çoğunluğun az çok örtülü bir şekilde anayasanın gözden geçirilmesinde hem fikir olduklarını Bonaparte'ın cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılması şeklinde yorumladılar (Marx, 2016, s. 135).

Düzen partisi için ise, anayasanın değiştirilmesi Bonaparte'ın tahttan çekilmesi¹⁷ anlamına geliyordu. Çünkü Bonaparte'ın 4 yıllık cumhurbaşkanlığı¹⁸ süresi dolacak ve yeni bir cumhurbaşkanı seçilecekti. Bu durum egemen sınıf için kesinlikle kabul edilemez bir şeydi (Marx, 2016, s. 135). Burada ödün veremeyeceği bir pozisyondaydı. Farklı hiziplerle bir araya gelmekten kaçınıyor, konumunu sağlam tutmak istiyordu.

Burjuvaziye göre tek olanaklı çözüm, çözümün ertelenmesiydi. Parlamenter cumhuriyet yalnızca, anayasayı ihlal ederek, cumhurbaşkanının iktidarını uzatarak kurtulabilirdi. Anayasayı hiçe sayması ve Bonaparte'ın başkanlık süresini uzatması iki şeyin göstergesi oldu. Birincisi burjuvazinin içine girdiği kriz o denli çıkılmaz bir hal almıştı ki, Bonaparte'ın yerini sağlamlaştırmayı göze alıyorlardı. Çünkü onlara göre:

...anayasal çözüm siyasal statükonun bütününün tehdit eder ve burjuva, statükonun tehlikeye düşmesinin arkasında, kargaşaya anarşiye ve iç savaşı görür. Siyasal statükonun tehlikeye düşmesinin arkasında, tüm burjuva toplumunun yıkılması tehlikesi saklıdır (Marx, 2016, s. 135).

Burjuva toplumu yıkılma tehdidiyle karşı karşıyayken, Bonaparte'ın görev süresinin uzatılmasıyla birlikte Bonaparte'ın gücü arttı. Öyle ki, Bonaparte kendisine karşı kararsız

¹⁷ Bonaparte'ın görev süresinin dolacağı zamana gönderme yapılmaktadır.

¹⁸ Bahsi geçen düzenleme 1848 Anayasasının 45. maddesinde geçmektedir. Ayrıca bu anayasaya göre, seçilen kişinin “altıncı dereceye kadar akrabalarının bile adaylığını yasaklıyor. Görülüyor ki, cumhuriyetçi kampın hedefinde sadece Louis Bonaparte'ın kendisi değil, tümüyle Bonaparte ailesi var” (Timur, 2017, s. 72).

davrananların yerlerini mevkilerini değiştiriyordu. Kendi mevkiini garanti altına almak imparatorluk tahtının yerini sağlamlaştırmak için bunların gerekli hamleler olduğunu dūřunuyordu(Marx, 2016, s. 137).

Düzen Partisi, Bonaparte’ın elini gittikçe güçlendiriyordu ve Bonaparte da bu gücü kendisine ait bir ordu kurmak için kullanacaktı. Ve ardından, “bir yardımsever dernek kurmak bahanesi ile Paris alt-proletaryası örgütlenirilmişti”(Marx, 2012, s. 72). Bu örgütlenmenin adı tarihte 10 Aralık Derneği olarak geçecekti:

Nasıl yaşadıkları ve hatta nereden geldikleri belirsiz, yıkıma uğramış, “kibar dūřkünler” yanında, burjuvazinin kokuşmuş serüvencileri ve döküntüleri yanında bu dernekte, başıboş serseriler, yol verilmiş askerler, zindandan çıkmış forsalar, sürgün kakını kürek mahkumları, hırsızlar, şarlatanlar, lazzoroniler, yankesiciler, gözden sürmeyi çeken hokkabazlar, kumarbazlar, pezevenkler, genelev patronları, hamallar, işsiz yazarlar, org alııları, paavracılar, bileyciler, kalayılar, dilenciler, kısacası, Fransızların “boheme” dedikleri bu ne oldukları belirsiz, çürümüş yararsız tüm yığın vardı. İşte Bonaparte, kendisine yakın olan bu unsurlarla, 10 Aralık derneğinin gövdesini oluşturmuştu(Marx, 2012, s. 72-73).

10 Aralık Derneği ile bütünleşmiş olan Bonaparte ise, 10 Aralık Derneği’nin lideridir.

Dernek, bir nevi Bonaparte ile vücut bulmuştur. İkiyi ayrılmaz bir bütün haline gelmiştir:

Bonapartistler, kişiliğinin büyüleyici etkisine o denli az güveniyordu ki, nereye gitse, Paris’in lümpen proletaryasının örgütü olan 10 Aralık Derneği’nin adamlarını yığınlar halinde trenlere ve posta arabalarına tıkarak şakşakılık yapmaları için onunla birlikte gönderiyordu. Kuklaları için hazırladıkları konuşma metinlerinde ya cumhuriyetçi tevekkül ya da sonuna kadar kararlılık, cumhurbaşkanının temel sloganı ilan ediliyordu(Marx, 2016, s. 136).

şüphesiz 10 Aralık Derneęi’nin “bohem” üyeleri, lümpen proletaryayı Bonapartizm temelli okumamızı sağlar. Lümpen-proletarya¹⁹Bonapartizmin köklerinin daha derinleşmesi için gerekli koşulları sağlamaya yardımcı olmuştur. Her ne kadar sosyal bir grupla bağlantısı olmadığı dūřünölse de²⁰, 10 Aralık Topluluęu’nun hem siyasi alanda hem de sosyal alanda etkilerinin Fransa’da nasıl cereyan ettiğini görmekteyiz.

¹⁹ Engels’in sözleriyle dile getirecek olursak ise, “Lümpen-proletarya, karargahını büyük kentlerde kurmuş bütün sınıflardan gelen en bozulmuş bireyler torrusu, olanaklı tüm bağlaşıklar içinde en kötü olanıdır. Bu ayak takımı tamamen satılık ve küstahtır” (Engels, Köylüler Savaşı, 1999, s. 18).

²⁰Lümpen-proletarya ile ilgili Bottomore’un açıklaması aydınlatıcıdır:“Lümpen-proleterya teriminin asıl önemi, kapitalist bir toplumda bunalım ya da sosyal özölme gibi olağanüstü koşullarda çok sayıda insanın kendi sınıflarında koparak, özellikle reaksiyonier ideolojilere ve hareketlere açık bir ‘serbestçe dolaşan’ kitle

Bonaparte halkı bu şekilde ele geçirdiğine inandıktan sonra son kozu olan orduyu da ele geçirmeye yönelik harekete geçti. Onun orduyu ele geçirmek istemesi aslında Düzen Partisi ile ilişkisinin çarpıklığından da kaynaklanıyordu(Marx, 2016, s. 138).

Bu koşullar, Fransa siyasetini bunalıma sürüklemekteydi. Bu bunalım da hükümet darbesiyle sonuçlanacaktı. Marx'a göre "hükümet darbesi eğer başarıya ulaşırsa, bu, Bonaparte'ın boşboğazlığı ve meclisin darbe hakkında bilgisi olmasına karşın, daha önceki gelişmenin zorunlu kaçınılmaz bir sonucu dolayısıyla"(2012, s. 109) olmuştur.

Marx'ın üçüncü dönem diye adlandırdığı, Anayasal cumhuriyet ve ulusal yasama meclisi döneminin son evresi olan 31 Mayıs 1850'den 2 Aralık 1851'e kadar olan dönemi, parlamenter burjuvazi ile Bonaparte arasındaki savaşım olarak okuyabiliriz. Ve son kısım olan 2 Aralık 1851 ise, parlamento ile yürütme gücü arasındaki açık kopmayı gösterir. Parlamento, kendi çıkarları ve diğer sınıflar ile mücadelesine devam ederken, tek başına kalıyor ve artık çöküyor. Yeni dönem ya da hükümet darbesi ile birlikte, parlamenter rejimin ve burjuva egemenliğinin çöküş evresi hızlanıyor, Bonaparte mutlak zaferini ilan ediyor. Artık Bonaparte, İmparatorluğun yeniden kuruluşunun yansılamasını bu darbe ile kesin olarak göstermiştir (Marx, 2012, s. 114).

C. Modern Burjuvazinin Dini: Bonapartizm

13 Nisan 1866 tarihli mektubunda Friedrich Engels, Karl Marx'a Bonapartizmin "modern burjuvazinin gerçek dini" olduğunu yazıyordu(Marx & Engels, 1995, s. 207). Ve Marx da Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inde bunun sebeplerini, varoluş koşullarını, aşamalarını anlatıyordu. Bu aşamalarla birlikte tarihsel analizde somutlanan, detaylandırılan, mali aristokrasi, sanayi burjuvazisi, hanedan hihipleri, küçük burjuvazi, ordular -devletin ve burjuva cumhuriyetçilerinin- ve son olarak lümpen proletaryanın, Bonapartizmin

oluşturması gerçeğine dikkat çekmek açısından; yoksa belli başlı bir siyasal rolü olan, net olarak tanımlanmış herhangi bir sosyal grupta olan ilgisi yönünden değildir"(Bottomore, 2002, s. 389).

uğraklarının nasıl oluşturduğunu inceledik. Bunların tümü, uzlaşmaz sınıf ilişkilerinin ayan beyan ortaya çıkarılmasında ve sınıf çıkarlarının sınıf mücadelesinde biçimlenişi, değişimini göstermektedir.

Uzlaşmaz sınıf çatışmalarını çözümledikten sonra, Bonapartizmin devlet ile olan ilişkisine de bakmamız gerekmektedir. Devlet aygıtı ile Bonapartizm ilişkisi, kitle/lider ilişkisinin de analizinin de mihenk taşını oluşturacaktır.

Bonapartizm ve devlet ilişkisinin açığa çıkarılması, Bonapartizmin de kapsamlı tanımının yapılmasını sağlar. İlk olarak, şunu vurgulayalım: Bonapartizm, kapitalist devletin olağanüstü yönetim biçimlerinden biridir. Kapitalist sistemin olağan yönetim biçimlerinde yürütme gücü ya da devlet aksi gösterilmeye çalışılsa da burjuvazinin çıkarları doğrultusunda davranır. Bu anlamda devletin sınıflardan bağımsız olduğu iddia edilemez. Oysa kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinden Bonapartizm söz konusu olduğunda devletin görece özerkliğinden bahsederiz. Devlet, doğrudan doğruya bir sınıfın temsilcisi gibi davranmadığında, kısa erimli olarak doğrudan bir sınıfın çıkarını gütmeyişinde ya da gütmemiş gibi görüldüğünde ve sınıf çatışmasının arasına tarafsız bir üçüncü güç olarak girdiğinde görece özerktir:

...Ne var ki, istisnai olarak, mücadele halindeki sınıfların birbirlerini neredeyse dengeledikleri öyle dönemler olur ki, devlet iktidarı görünüşte bir arabulucu olarak o an için her iki sınıf karşısında da belirli ölçüde bir bağımsızlık kazanır. İşte 17. ve 18. yüzyılların mutlakiyetçi krallıkları, Fransa'daki Birinci ve İkinci İmparatorlukların Bonapartçılığı ve Almanya'daki Bismark rejimi böyleydi (Lenin, 1978, s. 20).

İkinci olarak Bonapartizmden bahsedilebilmesi için dengede olan sınıfların yanında bir de güçlü bir devlet aygıtı olması gereklidir. Devletin bağımsız gibi görünür olma halini Marx, Bonaparte zamanında 10 Aralık derneği ile burjuvazi arasındaki ilişkiyle açıklar:

Devlet makinesi, burjuva toplumun karşısında öyle güçlenmiştir ki, başında 10 Aralık derneğinin, yabandan gelerek kaderin cilvesiyle şövalye olan, şarap ve sosisle satın alınmış durmadan da önüne sosis atılması gereken başbozuk askerin şan kazandırdığı liderinin bulunması ona yeter hale gelmişti(Marx, 2012, s. 121).

Devlet makinesinin burjuva toplumunun karşısında güçlenmesi söz konusudur. Lakin, bununla birlikte, devlet iktidarı havada durmaz. İktidarın kaynağını köylüler oluşturmaktadır. Her yönetim gibi Bonapartizmin de bir kitle tabanına ihtiyacı vardır. Buna rağmen yürütme gücünün kendi tabanı olan köylülüğün ya da halkın çıkarlarını gütmeye zorunluluğu yoktur:

Parlamentoda ulus, genel iradesini bir yasa katına yükseltiyordu, yani bu demektir ki, egemen sınıfın yasasını kendi iradesi yapıyordu. İktidar karşısında, ulus her türlü özel iradede vazgeçiyor ve yabancı bir iradenin, otoritenin emrine boyun eğiyor. Yürütme gücü, yasama gücünün tersine, ulusun özerkliğine karşıt olarak, dışardan, başkasından gelen otoriteyi, ulusun başkasının koyduğu yasalara göre davranma durumunu ifade eder(Marx, 2012, s. 119).

İktidar kavgası açısından bir diğer can alıcı noktada köylülerin ve burjuvazinin devlet aygıtını ele geçirmek üzere sergiledikleri yaklaşımların farklılığındaydı. Burjuvazi, devleti bir araç olarak ele geçirmeyi başardıktan sonra hem iktisadi hem de siyasal alanda kullanmayı planlıyordu. Oysa, köylüler iktidarı ele geçirmeye çalışan bir sınıf olmadıkları için, devlet aygıtını bir araç olarak kullanma yetisine sahip değillerdi.

D. Bonapartizm ve İlişkili Olduğu Tartışmalar

Bonapartizmin kavramsal olarak nasıl geliştiğine işaret ettikten sonra, kavramın diğer kavramlarla olan ilişkisinin de ele alınıp değerlendirilmesi kavram karmaşasının önüne geçecektir.

Bu bölümde ilk olarak Bonapartizmin Louis Bonaparte'dan önceki dönemde ortaya çıkmış olabileceğine dair görüşler incelenecektir. Ardından Bonapartizm faşizm tartışması ele alınıp, kapitalist sistemin olağanüstü rejim biçimlerinin birbirinden hangi noktalarda ayrıştıkları ve benzeştikleri üzerinde durulacaktır. Ve son olarak ikinci bölüme de giriş mahiyetini oluşturacak şekilde Bonapartizm Sezarizm tartışması ele alınacaktır.

1. Amca: Napolyon Bonaparte

Napolyon, birçok farklı grubu yönetebildiği ve liderliğini gerçekleştirebildiği için birçok insanın zihnine kahraman figürü olarak yerleşmiştir. Napolyon'un bu kahraman arketipi,

kalabalık, kitle çalışan teorisyenler içinde başlangıç noktasını oluşturmuştur. Aynı zamanda Napolyon iki temel soruyu da akıllara getirdiği için önemlidir.

İlki,kitle ve lider ilişkisi ile ilgilidir. Napolyon'un liderliğiyle şu soru akıllara kazındı: liderler, kalabalığa gerçekten iradelerini empoze edebiliyorlar mıydı? Yoksa kalabalıkla lider çılgın bir şekilde hareket edebilmek için anlaşmamı yapmışlardı? Klasik kitle teorisyenleri bu soruları tek bir cevapta açıklamışlardı. Kitlelerin liderlere kesinlikle ihtiyacı vardı. Lidersiz kitle düşünülemezdi. Çünkü böyle bir kitle linç eylemlerinde bulunabilirlerdi. Bu görüşü ileri de transformasyon ya da grup zihni hipotezi bölümünde detaylı bir şekilde ele alacağız. Lakin yine de bu görüşü savunan düşünürlerin başında Gustave Le Bon'un fikirlerinin geldiğini söyleyebiliriz.

İkincisi ise, Bonapartizm sadece Louis Bonaparte ve onun döneminin koşulları ile mi ortaya çıktı yoksa daha öncesindeki liderler ve onların dönemindeki pratiklerde de Bonapartizmin nüveleri bulunmakta mıydı? İşte bu bölümde amaç bu soruların cevabını bulmaya çalışmaktır. Bu tartışma ile birlikte yönümüzü 1804-1814 yıllarında Fransız İmparatoru olarak bilinen Napolyon Bonaparte ve dönemine çevireceğiz ve cevabı orada arayacağız.

Napolyon Bonaparte, bilindiği üzere Fransız askeridir. Fransız Devrim Savaşları ve Napolyon savaşlarındaki askerlik yeteneği Fransa'ya önderlik etmesini sağlamış ve böylece tüm Kıta Avrupa'sında kendisinden söz ettirmiştir. Doğum yeri olan Korsika'da Fransız Devrimi'nin yayılmasına yönelik çalışmıştır.Hatta Napolyon bu girişimleri sebebiyle daha sonra sürgün edilmiştir. Napolyon,bir devrim çocuğudur.Lakin, sonrasında devrimin getirmiş olduğu yenilikleri, devrimin çocuğu yerinden kaldıracak, yozlaştıracak, aristokrasiyi tam anlamıyla yeniden getirmese de aristokrat ailelerinin yurda dönüşüne izin verecek ve hatta imparatorluğunu ilan ederek devrimin getirdiklerini götürecekti.

Mısır'dan Fransa'ya dönen Napolyon ve destekçilerinin gerçekleştirmiş olduğu 18 Brumaire Darbesi ile, Fransa'da devrimden sonra kurulmuş yönetim olan Direktuvar yıkılmış ve onun yerine konsüllük getirilmişti. Konsüllüğün ilk konsülü ise Napolyon Bonaparte olarak kayıtlara geçecektir. Lakin, ilk konsül olmakla, Amiens Anlaşmasındaki başarısından sonra yetinmeyecek ve hayat boyu konsül olarak tanınmayı talep edecekti (Woloch, 2004, s. 30).

Bonaparte otoritesini kendi elleriyle yükseltmek isteyen biriydi. Bunu yapabileceğinin garantisini de kendisi senatoya veriyordu. Lakin, arkadaşları, işbirlikçileri tarafından desteklense de tüm gücü ona devretmek istemeyen kişiler de bulunuyordu. En sonunda Fransa tarihinde gerçekleşen ilk plebisit seçimle Bonaparte'ın hayat boyu konsüllüğü oylamaya sunuldu. Bu oylama Bonaparte'ın unvanı ve kişisel gücüyle ilgiliydi. Halkın ondan yana olduğunu, konsül üyelerine senatoya ve onu destekleyenlere göstermek istiyordu. Ve Bonaparte hayat boyu konsül olarak seçildi (Woloch, 2004, s. 34-35).

Peki Napolyon nasıl oldu da hayat boyu konsül olarak seçildi? İlk olarak, Napolyon, Tribün²¹ ve Senato arasındaki çatışmayı ve desteğikendi isteğine giden yolların taşlarını oluşturabilme için kullandı. Çünkü, Tribün, Napolyon'un başarısından sonra, konseye “milletin minnettarlığına layık bir ödülün General Bonaparte'a sunulması konusundaki isteğini” dile getirmişti (Woloch, 2004, s. 30). Bu önerge sonrası tartışmalar Napolyon'u seçime götürmüştür. İkinci olarak ise, Napolyon'un destekçileri olan Bakanlar, Lucien kardeşler ve Ulusal Meclis'in eski üyelerinin Napolyon'a vermiş olduğu destektir. Bu iki olay göstermektedir ki, Napolyon'un yapmış olduğu çeşitli ittifaklar kendi stratejik pozisyonunu oluşturmada başat bir rol oynamıştır.

Bonaparte'ın monarşiye doğru attığı adımlar, ayrı ayrı, kademeli olarak ilerledikçe ve devrimin altta yatan başarılarına sadakatle yerleştirildiğinden, bir hatırlatıcı ile süslendi. Bu

²¹Orjinali, Tribune. Roma'da soylulara karşı halkı koruyan kimse.

hatırlatıcı yukarıda da belirtildiği üzere, genel olarak, kariyerinidevrime borçlu olduğu gerçeğidir. Oysa bu onun için çok az anlam ifade etmekteydi. Buna rağmen sürekli hatırlatma ihtiyacı duymaktaydı(Woloch, 2004, s. 32).

Böylesi çelişkilere rağmen, Bonaparte'ın güçlerine ulaşma kararlılığı, işbirlikçilerinin ardıllık meselesiyle ilgili saplantısıyla ve onların tekelci hükümete geri dönme isteğiyle bir araya geldi. Fransa, Bonaparte ailesindeki emperyal haysiyet kalıtsallığıyla yeni bir hanedanın altında bir imparatorluk haline gelecekti (Woloch, 2004, s. 36). Bu miras imparatorluğu isteği ise, Senato ve Tribün arasında tartışmalara yol açacaktı. Lakin bu tartışmaların hiçbirisi Napolyon'u imparatorluk düşüncesinin hayata geçirilmesinden alıkoymayacaktı. Ve 1804'te miras imparatorluğu kabul edildi. Burada dikkat edilmesi gereken husus, yukarıda da anlatıldığı üzere, Napolyon'un imparatorluğu ilan edilirken Paris, General Bonaparte'ın emirleri ile kuşatma altındaydı (Woloch, 2004, s. 45).

Burada dikkat edilmesi gereken üç husus bulunmaktadır. Birincisi, Bonapartizmin üç şekilde tezahür ettiğini görmekteyiz. Bunlar, miras imparatorluğu ile iktidarı ele geçirmesi, darbe ile iktidarı ele geçirmesi ve devleti monarşik bir yapıya oturtması şeklindedir. Bunların tezahür biçimleri birbirlerini kapsayıcı şekilde olabileceği gibi bunlar, ara formlar şeklinde de görülebilmektedir.

İkinci husus, Napolyon Bonaparte'ın askeri gücünü, imparatorluğa geçiş sürecinde kullanmasıdır. Bu güç, sadece emri altında bulunan askerler ile kalmamış, Senato ve Tribün ile kurduğu iş birliği ve aile bağlarıyla da sıkıca sarılmıştır. Bu durum, yeğenin ilişkileri ile benzerlik göstermektedir. Yeğeni de amcasının yolundan giderek, hanedan mensuplarıyla arasındaki ilişkilerle düzeni sağlamaktaydı. Ve yine onun imparatorluğa gidişte kullandığı pratiklerin birer replikasını yeğeni de kullanmaktaydı.

Üçüncü ve son husus, Napolyon'un hem hayat boyu konsüllüğünü hem de imparator ilan edilmesi için halkın desteğini seçim yoluyla kazanmasıdır. Halkın gücü ve desteği, hem meclise, senatoya, tribüne hem de kendine karşı inancı tazelemektedir. Halkın desteğini almak için seçime gitmesiarkasındaki bir diğer güç olarak karşımıza çıkar.

Bonapartizmin tarihsel gelişimine yönelik tartışmanın ele alındığı bu kısımda görüldüğü üzere, bir rejim biçimi olarak Bonapartizm tarihsel gelişimindeki kopuklukları ifşa eder. Bu ifşa, bizi kavramın tarihsel gelişiminin uğraklarına götürmektedir.

Napolyon Bonaparte ile ilgili analizlerde Marx'ın ve Engels'in Napolyon Bonaparte'in “ilerici” despotizmine olan vurgusu takdir edilmemiştir(Draper, 2011, s. 436).Bu iyi bir test örneğidir Draper'e göre; çünkü sıkça iddia edildiği üzere bu durum, Marx'ın politik analizlerinde kişisel bir faktörün öneminin olmadığını gösterir. Böylece liderlik mekanizması olarak kişilik faktörünün değil, bir takım sınıf çatışmalarının ve sınıflar arasındaki ilişkilerin daha belirleyici olduğuna dair bir hatırlatma ihtiyacı ortaya çıkar sunar (akt. Draper, 2011, s. 436).

Başka bir yazısında Marx Napolyon ilgili söylediği şu sözler ise kritiktir:

Napolyon, o kadar erken geldi ki, bu yüzden proleter bir harekete açıkça karşı çıkmamıştı. Sosyalizm de uygulanabilir bir alternatif olarak yoktu. Bu sebepler göz önüne alındığını, Napolyon'un tarihsel olarak ilerici bir despot olarak iyi bir aday olmasını sağlar(Draper, 2011, s. 436).

Napolyan'a yönelik böyle bir yaklaşım, Marx'ın ve Engels'in politikalarına tamamen uygundu. Onlar için siyasetin dokunuşu, sınıf mücadelesiydi- Spartacus ya da Napolyon zamanında olduğu gibi, şimdiki zamanın baskısına ve sömürüsüne karşı alt sınıfların mücadelesiydi. Siyasi bir pozisyon, sınıf savaşında tarafların belirlenmesiydi (Draper, 2011, s. 436).

2. Faşizm ve Bonapartizm

Bonapartizm ve çeşitli askeri diktatörlük biçimleri gibi, özel türde siyasal bunalımlara tekabül eden başka olağanüstü rejim biçimlerini, faşizmin analizinde ortaya konulan, siyasal bunalım ve olağanüstü devletin genel özellikleri(Poulantzas, 2004, s. 413), başka bunalımların -yani konumuz açısından Bonapartizmin rejiminin- analizinde de ilke olarak kullanılabilir. Çünkü, böyle bir okuma, “teorik olarak ele alınan bu bunalımların ve olağanüstü rejimlerin, *somut gerçeklikte çoğu kez bir arada* olmasından kaynaklı, analizlerde de birbirlerinden yararlanılmasının imkânı sunar”(Poulantzas, 2004, s. 413).Bu imkân, iki değerlendirmeyi olanaklı kılar. İlk olarak, Bonapartizm ve faşizm arasındaki varsa benzerlik ve farklılıkları da gösterir; ikinci olarak ise, devlet analizi çalışmalarında tartışmayı güncel bir yere getirir. Çünkü:

Başka olağanüstü rejimlerin gerçekleşme ihtimallerinin bundan böyle ortadan kalktığını düşünmek hatalı olacaktır. Faşizm tehlikenin yegâne cephesi değildir, Bonapartizm askeri diktatörlükler şanslarını kaybetmemişlerdir ve değişik ortamlara göre birlikte ortaya çıkabilecek somut olağanüstü rejimlerini de unutmamak gerekir(Poulantzas, 2004, s. 414).

Buradan hareketle, olağanüstü rejim biçimlerinden Bonapartizmin müdahale biçimlerine yönelik bir alt başlık açmamızın önü açılır. Böylece bir üst soyutlama düzeyindePoulantzas’dan hareketle kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerine yönelik çıkarımların da Bonapartizm analizinde de kullanılmasının önü açılmış olur.

Bu çıkarımlardanilki, Bonapartizm ve devlet kısmında da bahsedildiği üzere Bonapartizm kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinden biridir. Bu doğrudan kapitalist devlet tipi ile ilgilidir. İkincisi ise, devletin egemen sınıf ve fraksiyonları karşısında görece özerkliğidir. Sonuncusu ise, bu devlet biçiminin görece özerkliğinin karşısında konumlanan egemen sınıf ve fraksiyonların hegemonyayı düzenleme girişimidir. Çünkü, burada egemen güçler/sınıflar arasında da bir siyasal bunalım bulunmaktadır. Bu üç çıkarım, somut düzlemde bir araya geldiğinde olağanüstü devlet biçimi gerekli hale gelmektedir (Poulantzas, 2004, s. 364-365).

Bu çıkarımlardan sonra en temelde ise şunu söyleyebiliriz. Olağanüstü devlet biçimi siyasal bunalımla ilgilidir. Bunalımların kendi içindeki farklılıkları ve özgünlüklerine göre Bonapartizm, faşizm, askeri diktatörlük şeklinde çeşitlendiğini iddia edebiliriz.

Lakin bu çeşitliliğin ayrıştırılmasında bazı görüş farklılıkları bulunmaktadır. Örneğin August Thalheimer'in Bonapartizm okumaları faşizm üzerindendir(Thalheimer, 2018). Öyle ki Thalheimer,faşizmle Bonapartizmin aynı düzlemde ele alınamayacağını belirtir. İkisini de ayrı ayrı kapitalist sistemin diktasının biçimleri olarak ele alır:

Bonapartizm, açık kapitalist diktanın biçimlerinden sadece birisidir. Bu açık kapitalist dikta, burjuva toplumunun kendi mezarının dibine vardığı ve proletarya devriminin soluklarını ensesinde duyduğu anda gerçekleştiği için Bonapartizm, burjuva devletin “en son” biçimidir(Thalheimer, 2018, s. 39).

Burjuva devleti olarak tanımlanan Bonapartizm de, uzlaşmaz sınıfsal ilişkileri anlamak da önemlidir:

Asıl belirleyici unsur; bir ülkenin, bir toplumun sınıf ilişkilerinin bütünüdür. Bonapartizm, eş deyişle yürütme gücünün özerkleştirilmesi, burjuva toplumunun proletarya devriminin hareketlerinin ağır tehdidi altına düştüğü, bu hareketlerin bütün sınıfların soluklarını kesip, onları yere serdiği ve burjuvazinin sosyal hakimiyetinin kendisine en sağlam sığınağı aradığı dönemde, burjuva devlet iktidarının “en son “ve aynı zaman da en kokuşmuş biçimidir(Thalheimer, 2018, s. 38).

Buradan anlaşıldığı üzere, Thalheimer'in analizinde Bonapartizmin mekanizmalarından ilki sınıf ilişkilerinin durumudur. Öyle ki,Marx'ın analizlerinde de bu vurgulanmıştır. Sınıfsal ilişkilerin bütünü, burjuvazi ile Bonaparte'in ilişkisi, proletarya ile burjuvazinin ilişkisi ve son olarak proletaryanın Bonaparte ile ilişkisinin biçimi, belirleyici unsurlardır. Örneğin, proletarya ve Bonaparte'in ilişkisini ele alırsak, “derin bir sosyal krizde proletaryanın ağır yenilgisi Bonapartizmin bir başka şartı olarak karşımıza çıkmaktadır”(Thalheimer, 2018, s. 30).

Diğer taraftan, ThalheimerBonapartizm ve faşizmi de ayrı ayrı kapitalist sistemin dikta biçimleri olarak alırken, ikisinin de “görelî özerkliği” olduğu vurgusunu eklemektedir. Burada yukarıda bahsedilen, siyasal bunalımın analizindeki karışıklığın belirginleştiğini görmekteyiz.

Çünkü Poulantzas'ın analizine göre:“faşist devlete aslında sahip olmadığı bir görelî özerklik tarzı ve genişliği atfedilmesine ve sonunda, büyük sermaye ve faşizm arasındaki ilişkilerin doğru biçimde değerlendirilmemesine yol açmaktadır” (Poulantzas, 2004, s. 102).Tekrar Thalheimer'in görüşlerini hatırlayacak olursak, Thalheimer, faşizmi Bonapartizm üzerinden okuyordu. Bu okuması, Bonapartizmde mevcut olan görelî özerkliği faşizm analizinde de kullanmasını sağlıyordu. Lakin buradaki farklılık Bonapartizm de egemen sınıfın varoluşlarını devam edebilmek için bir “otorite”nin lehine kendi ayrıcalıklarından feragat edilmesi idi. Bu ayrım tam da Bonapartizm ile faşizm arasındaki farka tekabül eder (Poulantzas, 2004, s. 96).

Faşizm ve Bonapartizm konusunda bir diğer görüş ise Gramsci'nin argümanlarıdır. Aslında ikinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınacak olan Gramsci'nin görüşleri bu kısım için de önemlidir. Gramsci,siyasal bunalımı Sezarizmi ortaya çıkaran katastrofik denge bunalımı ile açıklamaktadır. Bahsedilen denge ise özel bir dengedir. Aynı zamanda“Gramsci Fransız Bonapartizmini Sezarizm saymakla tereddüt eder görüldüğü halde, faşizmi, Sezarizmin tamamen tipik bir durumu olarak ele almaktadır”(Poulantzas, 2004, s. 77).Lakin, Poulantzas'ın eleştirisi, siyasal bunalımın analizleri üzerinden olmaktadır. Ona göre:

Ne Almanya'da ne de İtalya'da faşizmin ortaya çıkışı, hangi anlamda olursa olsun, bir siyasal denge bunalımına denk düşmüştür. Bir kez faşizmin ortaya çıkışı sırasında işçi sınıfı zaten yenik düşmüştü ve bu durum burjuvaziye bir katastrofik dengeye mal olamamıştı. Başka bir deyişle ve tüm faşistleşme süreci boyunca, burjuvazi, ama çelişkinin ana görünümü olarak kalmıştı(Poulantzas, 2004, s. 78).

Gramsci'nin ve Thalheimer'in görüşleri ile görüyoruz ki faşizm ve Bonapartizmin siyasal bunalıma denk düşmesi aynı düzlemlerde ele alınabilir. Oysa Poulantzas'ın görüşlerine göre, kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinde siyasal bunalım olsa da, bu durum her birinde farklı şekillerde tezahür etmektedir.

3. Bonapartizm ve Diktatörlük

Marx'ın Bonapartizm üzerine yazılarının bir başka tartışmaya daha öncülük ettiği söylenebilir. Bu da Bonapartizm ve diktatörlük tartışmasıdır. Hatırlanacağı üzere, Marx analizlerinde temsili demokrasinin sınıf içeriği ve ardından onu diktatörlüğe iten itici güç arasındaki yapısal bağımlılığın iyi kişilik ya da kötü kişilikten kaynaklanmadığını ortaya koyduğunu söylemektedir (Carver, 2004, s. 104). Bu vurgunun ön plana çıkması Marx'ın analizlerinin başka bir boyutta da değerlendirmesinin önünü açmaktadır.

Marx'ın belirtmiş olduğu “devrimin kendi taraftarlarını felç etmesi ve sadece düşmanlarını tutku ve şiddete bağlaması” 18 Brumaire’de de vurgulandığı üzere yaşayan cumhuriyete ölümcül bir diktatörlük ve Bonaparte’a sahte bir imparatorluk getiren, temsili demokrasinin sınıf politikasının bir sonucudur (Carver, 2004, s. 105).

Marx'ın Bonapartizmle literatüre katkısının yanı sıra demokrasi teorisine de katkısı bulunmaktadır (Carver, 2004, s. 104). Bu katkı nerededir? Marx, liberal demokraside her zaman mevcut olan “serbest piyasa”yı tanımlamıştır. Bu dinamik ise, kapitalist zenginlik, otoriter kurumlar ve bazı politikacıların kendi aralarında oluşturdukları ilişkiden kaynaklıdır (Carver, 2004, s. 104).

1830'larda ve 1840'larda demokrasi, tanım gereği devrimci bir hareketti ve otoriter rejimler altında savunuculuğunu yapmak, yasadışı ya da en azından oldukça riskliydi. 1815'te Viyana Kongresi'nin Napolyon sonrası yerleşim yerlerinin ardından, Avrupa'da olduğu gibi bu liberal rejimler, restore edilmiş monarşiler altında anayasal olmayan kurallara geri döndü. Demokratik siyaset, temsilci kurumların iktidarı, en azından bir kraliyet ailesinden ve elbette bürokratik kölelerin tavsiyesinde bulundukları bir saray ailesinden biraz daha geniş bir kesimle paylaşabilecekleri anayasal hükümetler kurmakla ilgiliydi (Carver, 2004, s. 106).

Aslında Marx, demokrasi adı altında diktatörlüğün emarelerini görmüştü. Carver, Marx'ın Bonapartizmin analizi ile birlikte sosyal bilimlerde tartışmaları olan, diktatörlük görüşünün tamamen tamamlandığını ileri sürer. Çünkü Marx'ın zamanından beri, diktatörlüğü demokrasilerde gerçekleşmeyen bir şey olarak değil, tersine demokrasilerde gerçekleşen bir şey olarak görürüz. Marx'ın gündemindeki demokrasi, iktidarın arka planda bir aileye sahip

olduğu, bazen de bireyleri ön plana çıkaran aileler veya meslektaşlar tarafından yönetildiği otoriter, anayasal olmayan devletlere karşı bir harekettir. Her iki durumda da demokrasi, iktidar çevrelerini genişletmeye, hukukun üstünlüğünü düzenlemeye, yöneticileri yasalara tabi kılmaya ve yöneticilerin yönetime karşı hesap verebilirliğini güçlendirmeye yönelik devrimci bir doktrin ve pratikti. Ancak demokrasi kurulduğunda durum tersine döndü: Diktatör, demokratik pratiğin sürölmesi veya en azından ciddi biçimde azaltılması için bir tür devrimci faaliyet haline geldi. Bazen, elbette, bu genellikle dış müdahale veya fetih yoluyla dışarıdan gelen bir darbe olabilir. Yine de, daha çok diktatörlük içeriden gelir ve darbe, parlamenter demokratlar olması beklenen siyasetçilerin desteğiyle ya da aslında birbirleriyle bağdaşmasıyla ortaya çıkan bir darbedir. Tipik olarak bu kuvvetler “aşırı sağ” ya da “gerici” ya da 18 Brumaire’de olduğu gibi, anayasal bir anlamda kralcı olarak tanımlanır(Carver, 2004, s. 121).

Teorik olarak Marx, diktatörlüğü, temsili (“burjuva”) demokrasinde yapısal ve her zaman mevcut bir olasılık olarak konumlandırır, bunun sebebi tam olarak içinde karmaşık sınıf ilişkilerini ayırma biçiminden dolayıdır(Carver, 2004, s. 113). Burada parantez açarsak Carver’ın diktatörlüğü ve temsili demokrasiyi birleştirmesi, ikisini bir arada okuması, liberal demokrasinin bileşenleri hatırlatır. Poulantzas’ın Diktatörlük ve Faşizm’de de belirttiği üzere, liberal demokrasi faşizm, askeri despotluk ya da Bonapartist rejimleri içinde barındırabilir. Bu minvalde okunacak olursa, yazarın demokrasinin liberal perspektifinden baktığı yorumu yapılabilir.

Parantezi kapatıp, tekrar Bonapartizm ve diktatörlük tartışmasına dönecek olursak, temsil ve gerçek ilişkisi de önemlidir. Özellikle Marx bu iki arasındaki farkı *Brumaire*’de göstermişti. “Birinin tarafların iyi niyetleri ve özlemleri ile onların gerçek örgütü ve gerçek çıkarları arasında ayırım yapması gerekir” (Carver, 2004, s. 115). Bu gerçek ve temsil arasındaki ilişki, olayların ortaya çıkışını anlamak için çok önemlidir.

4. Ara Değerlendirme

Bir kitle yönetme tekniği olarak ele alabileceğimiz Bonapartizm, kitle teorisinin ilk yapısal-sınıfsal analizidir. Kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinden biri olan Bonapartizmin değerlendirilmesi açısından, uzlaşmaz sınıflar arasındaki ilişkilerin kitle ve liderlik üzerindeki etkisinin bir kere daha altı çizilmelidir. Bonapartizmin, kitle yönetme tekniğinin meşruiyeti zayıf olsa bile, “sıradan ve gülünç bir adamın nasıl kahraman rolünü” oynadığı Bonapartist lider yapısal ve toplumsal ilişkiler dahilinde analiz edilerek anlaşılabilir.

Bu bölümde aynı zamanda Marx’ın kitleler üzerine de görüşünün ne olduğunu ele alınmıştır. Görüldüğü üzere, Marx’ın Fransız Üçlemesi’nde kitleyi “kitle” biçiminde ele almaktan ziyade, sınıfın kitleselliğini olumladığını, örgütlü olmayan her kalabalığı ise dışladığı yorumunu da eklememiz gerekmektedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde Marx kitle teorisinin ilk yapısal-sınıfsal analizini yapan düşünürdür.

Sezarizmde ise, kitle siyasetini gerçekleştirebilmek için Bonapartizmin aksine bir meşruiyet arayışı mevcuttur. Buradan hareketle ikinci bölümde ele alacağımız Sezarizm bağlamında, bu meşruiyetin nasıl sağlanacağına yönelik yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Bu sebeple, “nasıl” sorusunun cevabının daha iyi anlaşılması açısından kavram, isim babası olan Sezar’dan itibaren ele alınacak ve tartışmaya açılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. SEZARİZM: BİR KİTLE SİYASETİ TEKNİĞİ

Bir kavramı anlamak için onun tohum olarak nerede, nasıl, hangi koşullar altında neşet ettiğini bulmak ve ardından analiz etmek; kavramın içeriğini bulmamıza yardımcı olmaktadır. Kavramları böyle bir yaklaşımla ele almak, birbirlerinin yerine sık sık kullanılan Bonapartizm ve Sezarizm için daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü gerek Sezarizm gerek Bonapartizm çalışmalarında birbirlerine yakın olan birçok görüş vardır. Oysa, bu tezin sorunsallarından biride bu yakınlığın nasıl bertaraf edileceği ile ilgilidir.

Sezarizm ve Bonapartizmin arasındaki farklılıkları belirleyebilmek, bunların teorik ve tarihsel ayrımını yapabilmek yahut bunlar arasındaki benzerlikleri kavrayabilmek için, ilk olarak sınıf savaşımının yerini belirlemeye çalıştık. Aslına bakılırsa Bonapartizm üzerine yapılan analizler bir nevi Sezarizme giriş mahiyeti de taşımaktadır. Çünkü, Marx'ın 18 Brümair'e etrafında kurguladığımız ilk bölümde, Marx'ta analizini bu çerçevede kurgular. Hegel'e atıfla metne başlayan Marx, tarihin bütün büyük olaylar ve kişilerin iki kez yinelenişi, lakin ilkinde trajedi, ikincisinde kaba güldürü olarak (Marx, 2012, s. 13) gerçekleştiğini yazarken, Antik Roma ile Modern Roma arasında bir ayrım yapmaktadır. Ayrımı Marx farklılıklar üzerinden değil, benzerliklerin kılıfı üzerinden sunmaktadır:

İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre değil; kendi seçtikleri koşullar için değil, doğrudan karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük bir ağırlıkla, yaşayanların beyinleri üzerine kâbus gibi çöker. Ve tamamıyla yeni bir şey yaratmak için kendilerini ve maddi çevreyi dönüştürmekle uğraşır göründüklerinde, tam da böyle devrimci bunalım çağlarında, geçmişin ruhlarını kaygıyla yardıma çağırırlar, onlara adlarını, sloganlarını ve kılık-kıyafetlerini ödünç alır, yeni tarih sahnesine bu zamanında saygın olan kılıkla ödünç alınışı dille çıkmaya kalkarlar (Marx, 2012, s. 14).

Ve bunu özellikle Antik Çağ'ın feodal Roma'sı arasındaki ayrım, modern Roma'nın burjuvazisi arasında yapmalıyız. Lakin, dikkat edilmesi gereken şey, Marx'a göre artık burada

yeni bir toplumsal formasyon ve onunla birlikte yeniden dirilen Roma’da ortadan kaybolduğunun altını çizmektedir.

Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i metninin temel sorunsalı, “Sezarcılık teriminin bir yana atılmasına katkıda bulunması”(Marx, 2012, s. 9) şeklinde özetlenebilir. Lakin, unutulmamalıdır ki, Sezarcılık ve Bonapartizm arasındaki farklılıkları sınıf savaşımı temelinden yapan Marx, Antikçağ’ın feodal Roma’sı ve modern zamanlar arasındaki ekonomik sınıf savaşımı farkına da dikkat çekmektedir. Bu ayrım özellikle tezin temel paradigması olarak gelişecek ve dönüşecektir.

Bu bölümde aktarılabilecek olan Sezarizm tartışması ise üç farklı²² akım üzerinden analiz edilecektir. İlk akımı III. Napolyon ile bağlantılı olacak şekilde Bonapartizm uğrağı oluşturur. Burada yasadışıktan, örneğin coup d’etat’dan doğan, popülist retoriğin tanımlandığı Sezarizmin; lider elitlerin ya da sınıfların bölücü, dar çıkarı karşısında “halkı” temsil ettiği ve savunduğu iddia edilmektedir. Bu akımı savunanlar, Marx’ın “Sezarizm tartışmalarını sonlandırmaya yönelik bir cevap” olarak 18 Brumaire’in karşıtı olanlardır. İkinci akım, Napolyon Bonaparte ve III.Napolyon’a referanslarla bir kavram oluşturmaya çalışanlardan oluşur. Buna örnek olarak ise çoğu zaman verilen isim Otto von Bismarck olagelmıştır. Bu akımı çalışanların başında ise Max Weber (2012) gelmektedir. Ardından da Weber’in çizdiği yolu katkılarıyla genişleten Peter Baehr (2008) gelmektedir. Üçüncü akım ise, Marksist kökenli bir analizle, Sezarizmi ileri/gerici olarak iki ayrı kola ayırarak inceleyen Gramsci’nin (2010) Sezarizm kavrayışıdır. Bu görüş ise daha detaylı bir incelemeye tabi tutulacaktır.

Bunu yapmadan önce şunu belirtmekte fayda var. 1845’te J.F. Böhmer tarafından yaratılan (Böhmer, 1868) Sezarizm sözcüğünün ilk devamlı incelemesini Fransız A. Romieu (1850)

²² Her ne kadar Peter Baehr, Sezarizm çalışmalarında en az iki farklı ve birbirlerinden ayrı düşüncenin olduğunu vurgulasa da bölümde üç farklı akım üzerinden Sezarizm ele alınacaktır. Konuyla ilgili detaylı tartışma için bkz. (Baehr, Max Weber and the Avatars of Caesarism, 2004)

yapmıştır. Sonrasında Sezarizm, Avrupa'nın -özellikle de Fransa ve Almanya'da- akademik çevrelerince III. Napolyon'un rejimini (1851'den 1870'e kadar) ve onun modern siyaset için neler ifade ettiğini (Momingliana, 1956, 1962; Groh, 1972; Ricther, 1981, 1982; Gollwitzer, 1987) tanımlamak için, yaygın olarak kullanılmaya başlandı. 1920'ye gelindiğinde, terim artık popüler kullanımda değildi ve sadece bir akademik analiz aracı olarak hayatta kalmıştı.

A. Sezar'dan Sezarizme: Bir Kavramın Oluşumu

Cumhuriyet bir hiçtir, vücuttan ve şekilden yoksun bir isimden ibarettir.

Gaius Julius Caesar(Goldsworthy, 2014, s. 77)

Sezarizm, her ne kadar Julius Caesar'dan önce gelen kişileri -örneğin AtinalıPisistratus (c. M.Ö. 600-527),Perikles (c. M.Ö. 495-429) ve SpartalıCleomenes III (c. M.Ö. 495-429)- anlatmak için de kullanılsa; bu bölüm, kavramın içeriğine ve ismine referans verecek şekilde en sık kullanılan, Roma Dönemi'nin çöküşünün diktatörü olan JuliusCaesar'ı ve dönemini içerecektir.

Bu minvalde Sezarizm, M.Ö. 49 yılında iktidarı Roma'daki senato oligarşisinin elinden alan ve rejimin, Roma Cumhuriyeti'nin çöküşünü hızlandıran²³ general ve otokrat JuliusCaesar'ın kariyerinin kabaca şekillendirdiği bir tür diktatörlüğü ifade eden bir terim olarak geçmektedir. Lakin, kavram sadece bu haliyle kalmamış evrimleşmiş ve siyaset biliminin, sosyolojinin inceleme konusuna dahil olmuştur.

ÖrneğinJuliusCaesar adı, 16. yy'dan 19. yy'a kadar Amerikan ve Avrupalı "cumhuriyetçi" düşünürler tarafından negatif anlamlar yüklenerek kullanılmıştır (Baehr, 2008, s. 13).

Cumhuriyetçilik düşüncesinin ve cumhuriyetçilerin Caesar'ın ismine ve/veya Sezarizme karşı

²³Caesar'ın yaşadığı dönem, Cumhuriyet'in çöküş dönemine denk gelir. Bu yüzden de bu dönem hem Caesar'ın yükselişine tanık olunan hem de Cumhuriyet'in çöküşünü kapsayan bir anlatıyı içerir. Bu anlatılar ise -en dar anlamıyla- Caesar'ın yükselişi, tiranlığı, imparatorluğunun eleştirisi üzerinden geliştirilir. Oysa Roma tarihi genellikle zengin elitler tarafından yazılmış ve Caesar'ın yükselişi bu sınıfın gücünün azalmasına yol açmıştır. Birçok kaynağın Caesar'ı eleştirmesi işte bu yüzdendir(Goldsworthy, 2014, s. XVIII).

bakış açıları mesafeli olmuş,hatta karşı bir duruş sergilemişlerdir. Tıpkı, Roma’da Cumhuriyetin son düşünürü olan Cicero (2018)ve Roma siyasi sistemini inceleyen Yunanlı filozof Polybious’un (2006) Caesar’a olan karşıtlıkları gibi. Daha sonrasında Klasik Cumhuriyetçiler de Sezar ismine karşı bir duruş sergilemişlerdir.

Yukarıda anlatılanlardan bir çıkarım yapacak olursak Sezarizm kavramına geçmeden önce üç alt başlığın incelenmesi gerekliliği karşımıza çıkar. Birinci alt başlıkta, Roma Cumhuriyeti’nin çöküşünü hızlandıran olaylar; ikinci alt başlıkta, Cicero ve Polybious’unCaesar hakkında düşünceleri ve son olarak ise klasik cumhuriyetçi düşünürlerinCaesar hakkındaki görüşleri ele alınacaktır.

1. Cumhuriyetten Diktatörlüğe

Roma’da Cumhuriyet M.Ö. 509 yılında kurulmuş ve yıllar boyu hükümlanlığını sürdürmüştür. Lakin bu hükümlanlığın yıllara meydan okuması, kendi içinde Cumhuriyet’in çöküşünü hızlandıracak birtakım problemleri de beraberinde getirmekteydi. Çünkü Roma Cumhuriyeti’nin yapısı neredeyse her yıl değişmiş ve dönüşmüştür. Bu kadar değişim ve dönüşüme rağmen ilerlemesini sürdüren Roma, aslında bize “değişken” bir yapısının olduğunu göstermektedir:

Amerika Birleşik Devletleri’nden ziyade, daha çok günümüz Britanya’sına bu açıdan benzerlik göstermekte olan Roma’nın yazılı anayasası yoktu; bunun yerine farklı gelenek ve teamüllerden oluşan bir sistemi vardı... Sistemin bu konulardaki serbestliği dikkate değer ölçüde bir esneklik sağlamaktaydı ve bu da yüzyıllar boyunca bir güç kaynağı olmuştu. Fakat bu sistem aynı zamanda iyi veya kötü her yasa ve emsalin Cumhuriyet’in işleyişini sonsuza kadar değiştirmesini de olağan kılıyordu(Goldsworthy, 2014, s. 8).

Bu minvalde sınıf savaşı Roma’da Cumhuriyet’in istikrarı için önemli bir uğrak noktasıdır. Roma’da sınıf savaşı plebler ile patricialar arasında Cumhuriyet Dönemi’nin ilk iki yüz yılını kapsayacak şekilde gelişti. Bunun sebebi ise, Cumhuriyetin egemen sınıfın iktidarı biçiminde kurulmasından kaynaklıdır (Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 20).

Pleblerin, particalara kıyasla neredeyse hiç hakları yoktu. Lakin, haklarının artması siyasal alanda görünür olmalarını sağladı. Onlara tanınan hakların ardından ilk tribünlerin kurulması, plebler kurulunun oluşturulması gibi devlet mekanizmalarını yakından etkileyen birçok faktör ile sınıflar tekrar kendi aralarında ikiye bölündü. Popülaris (halk) ile optimates (zengin pleblerin birbirleriyle evlenmeleri sonucunda ortaya çıkan sınıf) adındaki iki sınıfın oluşması ile halihazırdaki sınıf savaşımı ateşlenerek devam etti. Aynı zamanda pleblerin arasından bir sınıf daha çıkmıştı. Bu sınıf equites (atlılar) sınıfı olarak adlandırılan pleblerin, zengin kısmına aitti. Buradan çıkarabilecek sonucu şu şekilde açıklayabiliriz. Romalılar, devletlerini kendi çıkarları doğrultusunda yönetirken belli ödünler vermekten de çekinmiyorlardı (Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 20-27).

Romalılar sınıfsal çıkarları doğrultusunda “reform” ettikleri ya da belli tavizler verdikleri devletlerini uzun erimde ayakta tutamayacaklarını anladılar. MÖ II. yüzyıl sonlarında Roma’nın iç huzuru bozulmaya ve sınıf savaşları keskin boyutlar kazanmaya başladı. Senatonun kendi içindeki iç karışıklıklar sebebiyle devleti yönetme gücü azalırken, pleblerin zengin kesimi olarak sınıf oluşturan equites (atlılar) devlet mekanizmasında daha yetkin olmaya başlamışlardı (Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 39).²⁴

Roma’da görülen bu sınıf çatışmalarının yanı sıra içinde bulundukları dönemin politik, ekonomik başka birçok sorunu da vardı. Bu kadar problemi bir arada çözme ile yüz yüze kalan Roma, birçok açıdan güçsüzleşmeye başlamıştı. Bunun sonucu olarak, senato içindeki çekişmeler ve cumhuriyete olan inancın yitimi baş göstermeye başlamıştı. Lakin, bu inanç derinde başka bir korkuyu da beslemekteydi. Goldsworthy’nin ifadesiyle söyleyecek olursak: “Monarşik düzenin yeniden hayat bulacağı korkusu oldukça yaygındı ve özellikle de

²⁴Devlet mekanizması ve atlılar arasındaki bağı Goldsworthy’nin şu cümlelerinde daha iyi anlayabiliriz. “Senatörler, sayımda en fazla mülk sahibi olan ailelerin oluşturduğu atlı sınıfa mensup olmak durumundalardı. Bu tabakanın ismi olan equite, geleneksel olarak Roma ordusunda süvari olarak görev yapmalarından kaynaklanmaktadır. Fakat bu atlıların büyük çoğunluğu kamu hayatına atılma isteği göstermemekteydi ve bu yüzden senatörlerin çoğu, bu sınıfın içindeki bir informel elit zümrenin mensuplarıydı” (Goldsworthy, 2014, s. 10).

en yüksek mevkileri tekelinde tutan aristokrasinin benliğine derince işlenmişti”(Goldsworthy, 2014, s. 8). Hatta daha ötede, askerlerin güç kazanmasıyla birlikte askeri darbeler siyasal iktidar ile iç içe girmeye başladı. Darbelerin en güçlüsü, Lucius Cornelius Sulla tarafından yapıldı. Sulla, askerlerine dayanarak Roma’ya yürüdü ve kenti ele geçirdi. Sulla’yı destekleyen parti ise Optimates’ di²⁵(Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 44).)

Sulla, Roma’daki iç karışıklığın bir sonucu olmuştur denilebilir. Ve bu sonuç, iç karışıklığı da bir müddet gidermiştir. Ta ki, kendisi buna sebep olana kadar. Çünkü, Sulla, M.Ö. 82-81’de kendisini diktatör ilan etti. Sulla’nın izlediği politikalar, halkın çileden çıkmasına yetti. Faulkner’in sözleriyle dile getirecek olursak: “Sulla rejimi-Roma toplumundaki krizin derinliğine bir yanıt olan- şiddeti, açgözlülüğü ve çıplak yasa dışılığı tetikledi”(Faulkner, 2017, s. 171).

Roma’daki iç karışıklık her yerde mantar gibi ürerken Caesar ise, Roma siyasetindeki halkçı hiziple yakın ilişki içindeydi. Bu ilişki Caesar’ı onların desteğini kazanmaya kadar götürdü. Caesar bu ilişkileri de kullanarak ilk olarak birinci triumviliği²⁶ hayata geçirmeye karar vermişti. Müttefikleri olan, Gnaeus Pompeius Magnus ve Marcus Licinius Crassus’u seçmesi ise Caesar’ın siyasi zekasının bir sonucuydu.

Roma’da reform zaruriydi. Kökten bir değişim gerekliliği bulunmaktaydı. Zaten, Caesar’ın inancını destekleyecek şekilde reform yapılmasını destekleyecek gelişmeler olmaktaydı. M.Ö. 50’lerin sonuna yaklaştıkça berrak bir şekilde görülmeye başlanan Cumhuriyet’in ve onun kurumların hasarı, artık tamir edilemez bir hale gelmişti. Örneğin, Cumhuriyet’in temel dayanaklarından biri olan seçimlere rüşvet karıştığına dair iddialar hasarın ne boyutta olduğunu da göstermektedir(Goldsworthy, 2014, s. 386). Plutarkhos da dönemin bu olgusuna yönelik şöyle der:

²⁵ Optimates, cumhuriyetin çöküş dönemine denk gelen aristokratik bir klik olarak tanımlanır. Bu klik en güçlü dönemini Sulla ile birlikte yaşamıştır.

²⁶ Üç adam yönetimine verilen isme denir.

O dönemde önemli devlet memurluklarına girmek isteyenler meydanlarda üstü para dolu masalar kurup utanmadan yurttaşların oyunu satın alıyordu, onlar da paraları aldıktan sonra yalnız oyla değil oklar, kılıçlar ve sapanlarla hedeflerine ulaşmaya çalışıyordu(Plutarkhos, 2017, s. 106).

Yozlaşma, her alanda kendini hissettirmektedir. Öyle ki Caesar gibi bir figür üzerine çalışan Nietzsche'nin görüşleri burada yozlaşmanın rolünün lider/halk ikiliği üzerinde nasıl etkisi olduğunu gözler önüne serer:

Yozlaşma çağlarında rüşvet ile ganimet doruğa ulaşır, yeni buğulanan egoya beslenen aşk, şimdi eski, eğrimsiz, ölü fiyatına satılan “ana yurt” sevgisinden çok daha güçlüdür; yazgının korkunç gelgitlerinden korunmak gerekir, güçlü, varlıklı biri avuçları altınla dol durmaya hazır olduğunu gösterir göstermez, en soylu eller bile açılır. Güvenli gelecek öyle azdır ki şimdi bugün yaşanır. Bu ruh durumu, her baştan çıkarıcının rolünü kolaylaştırır, çünkü insan kendini rüşvet almaya, baştan çıkmaya yalnızca “bugün için” bırakır, gelecek ile erdemlerini kendine saklar (Nietzsche, 2003, s. 60).

Dönemin ruhuna işlemiş atalet, yozlaşma Caesar ile Pompeius'un triumvirliklerinin de bozulmasına ve ardından iç savaşın gerçekleşmesine neden olmuştur. Artık “Zar atılmıştı (alea iacta est)”²⁷. Caesar bundan da zeki bir biçimde çıkacak ama bu sefer farklı bir şekilde Roma'ya dönecekti: ilk önce hain olarak, sonrasında ise diktatör olarak. Burada da görüldüğü üzere hem hainlik meselesi hem diktatörlük meselesi aslına bakılırsa Cumhuriyetçi düşünürlerin Caesar hakkındaki görüşlerini yansıtır. Bunu kanıtlayacak şekilde Caesar'ın seçilmesine yönelik Cicero'nun görüşlerine bakalım olursak:

Halk mevcut rejimi siyasi ve askeri başarısızlıkların sorumlusu olarak görüyor, dolayısıyla mevcut rejime, yani cumhuriyete taban tabana zıt olan tek adam rejimini, yoksulluk başta olmak üzere her türlü sıkıntıdan kurtuluşun adresi olarak değerlendiriyordu(Cicero, 2017, s. VII).

Peki gerçekten de böyle midir? Bu konuyla ilgili taban tabana zıt konumlanacak şekilde Goldsworthy şöyle söylemektedir:

...Cicero gibilerinin iddialarının aksine Caesar'ın hayatının büyük bir kısmı boyunca tek başına hüküm sürmeyi amaçladığı yönünde hiçbir kanıt yoktur. İkinci kez konsül olmak istemiş, bir senelik görev süresi sırasında da bazı yasalar çıkarmayı amaçlamıştı. Bunun yerine (en azından kendi inancına göre) iç savaşa zorlanan Caesar'ın zaferi ona çok daha büyük güç sağlamıştı (Goldsworthy, 2014, s. 531).

²⁷Tarihe geçen “alea iacta est” cümlesi her dile çevrilip “karar verildi” anlamına gelen bir deyim olarak kullanılmaktadır.

Caesar, kendisini korumak, takipçilerini ödüllendirmek, devleti ve toplumu ıslah etmek amacıyla diktatörlüğü kalıcı hale getirmek ve etkisini güvence altına almak için bir hükümet bürokrasisi yaratmak zorunda kalmıştı. Caesar'ın etrafında bir kişi kültü gelişti. Ona “anayurdun babası” unvanı verilmişti(Faulkner, 2017, s. 196).

Fakat, Caesar'ın mücadelesi bir mıknaatıs görevi görüyordu. Hem etrafına zıt görüşleri toplayan hem de Caesarcıları kendine çeken bir mücadelenin içindeydi. Etrafına her ne kadar güvendiği insanları yerleştirmiş olsa da bu durum tek başına yeterli gelmiyordu. Bu dönem MÖ 45-44'e denk düşmektedir. Ve çok geçmeden Cumhuriyet kendi çocuğunun ölümüne sebep olmuştur. Caesar, Senato'da yirmi üç yerinden bıçaklandı. Senato'da Pompeius'un heykelinin önüne çöktü ve kafasını tongasıyla örttü (Goldsworthy, 2014, s. 572). Ölmeden önceki son sözleriise, günümüze kadar gelmiş ve dilden dile dolaşan o meşhur deyiş “Sen de mi oğlum?” olmuştur.²⁸

2. Cumhuriyet Düşünürlerinin Caesar Hakkında Fikirleri

Roma Cumhuriyet döneminin iki önemli düşünürü olan Cicero ve Polybios (Polibios), siyasal düşünceler tarihini derinlemesine etkilemişlerdir. Bu iki düşünür aynı zamanda Caesar'a olan karşıtlıkları ile de bilinmektedir. Bu başlık altında onların Roma da devlet ve lider anlayışları tartışılacak ve ardından Caesar'a olan karşıtlıkları anlatılmaya çalışılacaktır.

a. Polybius(Polibios)'un Görüşleri

Polybius, her ne kadar Yunan tarihçisi olsa da Roma devlet yapısına ilişkin fikirleri çığır açıcıdır. Onun fikirleri ardılı diyebileceğimiz Cicero'nun görüşlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu sebeple, Roma devlet sistemine yönelik analizi, Cicero'dan önce Polybius ile başlatmak Cicero'nun da devlet anlayışını anlamlandırabilmek açısından önemlidir. Aynı

²⁸Goldsworthy'nin aktardığı üzere, Shakespeare'de geçen “Et tu Brute”, yani “Sen de mi Brutus” sözü gerçekten Caesar'a ait midir değil midir bu konuyla ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Goldsworthy, 2014, s. 572).

zamanda Polybios Roma'nın cumhuriyetçi bir düşünürü olmasıyla da Roma'nın temel ilkelerini de ortaya koyar.

Polybios'un Roma'ya olan ilgisi şu soru temelinde şekillenmekteydi: Roma nasıl oldu da bu kadar büyük bir cumhuriyete dönüştü? Bu soru üzerinden, devleti ve yönetim biçimlerini Yunan tarihçisi Polybios devleti temel olarak krallık, aristokrasi ve demokrasi şeklinde üçe ayırmaktadır. Bunların yerine geçebilecek olan üç formu daha ekler; tiranlık, oligarşi ve halk yönetimi. Ve bu altı formunda birbirini takip ettiğini söyler. Polybios'un bu görüşü Platon'un yönetimlerin dolaşımı kuramını benimseyen döngüsel bir tarih anlayışına tekabül etmektedir. Ona göre bu döngü (anakyklosis) ve bu döngünün yasası bilinirse, değişimin hangi yönde olacağı ve nasıl gerçekleşeceği kavranabilir (Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 33).

Anakyklosis öğretisinden çıkan en önemli sonuç ise, her yalın devlet biçiminin kısa sürede bozulup yıkılmasının kaçınılmaz oluşudur. Bozulmayı belirleyen temel içsel neden, yöneticilerin devlet makamlarında kendilerini yozlaşmaya götüren aşırı tutkulara kapılmalarıdır. Daha doğrusu, iyi yönetim biçimlerinin (monarşi, aristokrasi ve demokrasinin) her birinin özünde bozulma tohumları taşımasıdır: “Krallığın özünde mutlakçılık, aristokrasinin özünde oligarşi, demokrasinin özünde de yasa tanımayan bir vahşet ve şiddet yatmaktadır”(Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 34).

b. Cicero'nun Görüşü

Cumhuriyet'in son düşünürü olan Cicero'nun görüşü ise Stoacı felsefe ile yoğrulmuş doğal hukuk kuramı şeklinde özetlenebilir. Cicero bu doğal hukuk durumunu, “adil”likten ayırarak incelemektedir. Ona göre, toplumların kurumlarına ve yasalarına göre belirlenmiş her şeyin adil olduğunu düşünmek tam bir budalalık olur (Cicero, 2018, s. 22).

Cicero sadece bununla yetinmemiş buna elitist yaklaşımını da eklemiştir. Buna örnek olarak ise, doğal yasaların kim tarafından kavranıp ortaya konacağı ona göre sorundur. Cicero,

busoruyu elitsit yaklaşımında devamı olarak“azınlık” diye yanıtlar. Bu azınlık ise ona göre bilgelerdir²⁹(Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 53). Aslında burada Cicero’nun görüşlerinde eşitsizlikçi görüşü görmekteyiz. Çünkü doğal hukuka uygun olarak yönetim yetisine sahip olarak gördüğü bilgeleri “diğerlerinden” ayrı tutarak eşitsiz bir tutum sergilemektedir.

Cicero’nun görüşlerinin membaı olarak ele alacağımız *Devlet Üzerine (De Re Publica)* çalışması da yukarıdaki görüşleri destekler şekilde gelişir. Cicero çalışmasında, cumhuriyetin nasıl çöktüğünü de gözler önüne sermektedir. Bunu yaparken de Roma devlet yapısı üzerinden ideal bir devlet tanımı ortaya koymaya çalışan Cicero, eserini tıpkı kendinden önce devlet tartışması yapmış Platon gibi diyaloglarla anlatır.

Cicero’nun bir diğer vurgusu, karma anayasa üzerinedir. Ve bunun en belirgin örneği ona göre Roma anayasasıdır. Bu görüşüyle paralel olacak şekilde, Cicero’da aristokrasinin ağır bastığı ve Cumhuriyet’in devamlılığını sağlamaya yönelik bir yaklaşım görülmektedir. Bu şüphesiz onun elitist yaklaşımının devamıdır. Yine bu yaklaşımının devamı olarak okuyabileceğimiz Cicero’nun,“‘idealize’ ettiği bu siyasal sistemi karma anayasa şeklinde belirtmekle birlikte, gerçekte bunun aristokratik bir nitelik taşıdığını da vurgulamaktan kaçınmamıştır”(Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 64). Bu düşüncenin devamını Cicero’nun tribün kurumları üzerine sözlerinde de bulabiliriz. Tribünler sayesinde “en küçükler bile kendilerini büyüklerin eşiti sanırlar; bu da devletin esenliğini sağlar”(Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 66).

²⁹Cicero bilge kişilere böyle bir görev yüklerken, diğer taraftan Caesar’ın döneminde bilge kişileri eleştirmiştir. Çünkü, ona göre Caesar bir diktatördür ve desteklenmemesi gerekir. “Dolayısıyla kalabalığın çılgına dönmüş olan dizginlenemez dürtülerini gemleyemediğinde, ipleri elde tutmanın bilge hareketi olmadığını, dahası vahşi yaradılışlı, rezil karşıtlarla mücadele ederken darbelere katlanmasının ve bir bilge için katlanılamaz olan haksızlıkların peşinde koşmasının özgür birine yakışmadığını söylüyorlar; kaldı ki, yüce ruhlu olan iyi ve cesur bir insanın rezil insanlara tabi olmaksızın ya da yapmayı isteyip de, yardım etmeye gücü yetmediğinden onların devleti yıkmalarına müsaade etmelerinden, devlette görev alması daha haklı bir nedene dayanır.”(Cicero, *Devlet Üzerine*, 2018, s. 120).

Karma anayasa fikrinin uzantısı olabilecek şekilde, Cicero devletin yönetim şekliyle ilgilide açıklamalarda bulunur. İlk olarak şunu söyleyerek başlayalım; Cicero’ya göre devlet, bir halk unsurudur; sadece alelade bir şekilde bir araya gelmiş bir halk kitlesi değil, çoğunluğun yasa birliği ve ortak yararı üzerinde anlaştığı bir topluluktur. Cicero’ya göre “insanların bir araya gelmesinin öncelikli nedeni zayıflık değil, daha çok insanlar arasındaki doğal birlikteliktir”(Cicero, 2018, s. 137). Batı dillerinde Cumhuriyet anlamına gelen kelimelerin hepsinin kökeni olan respublica de buradan gelmektedir. Tam çevirisi “kamusal şey” olan bu kavramın asıl anlamı “devlet” veya “siyasal yapı” olarak ifade edilebilir. Bu belirsizlik yüzünden bu kavram hep farklı kişiler için farklı anlamlar taşımıştır. Mesela Caesar’a göre boş bir ifadeden ibarettir.

Cicero’ya göre, halk uzun süreli olan bir yargıyla yönetilmelidir. Bu yargı, yönetim biçimlerine göre kişiye, seçilmişlere ya da çoğunluk tarafından yürütülmelidir. Bu minvalde Cicerodevleti; krallık, aristokrasi ve halk sitesi şeklinde üçe ayırmaktadır.Üç yönetimden Cicero krallığı seçmektedir. Cicero, Kralı, çocuklarını koruyan, kollayan bir babaya benzetir (Cicero, 2018, s. 144). Lakin Cicero krallığı savunurken, onun değişimi sonucunda tiranlığa dönüşeceğini de vurgular. Ona göre bu, en iyiye yakın olan en kötü devlet türüdür:

Ancak eğer özgür bir halk kendisini teslim edebileceği insanları seçerse (güvende olmak istiyorsa en iyi insanları seçecektir) bu durumda kuşkusuz vatandaşların güvenliği en iyi insanların kararlarında yatacaktır, zira şurası açık ki, doğa daha zayıf olan insanları yönetebilecek kadar erdemli ve cesur yaratmamış, aynı zamanda zayıf insanları da gönüllü olarak en iyilere boyun eğecek şekilde yaratmıştır(Cicero, 2018, s. 143).

Bu yüzden Cicero krallığa karşı mesafeli duruş da sergilemektedir. Çünkü ona göre, kralın nasıl efendi olduğunu görmek ve tek bir kişinin hatasından ötürü devlet türünün iyiden en kötüye nasıl dönüştüğünü anlamak önemlidir. Kralın tirana dönüşmesi ve tiranın yönetim şekli Cicero’ya göre, en vahşi, en rezil yönetim biçimidir.

Aynı zamanda Cicero krallık yönetimiyle ilgili görüşlerini, Roma devletinin kuruluşundan itibaren ele alır:

Kralın kendilerine patres, çocuklarına da patricii denmesini istediği aristokratlardan oluşan Romulus'un Senatus'u, Romulus öldükten sonra devleti kral olmadan yönetmeye çalışınca, insanlar bunu kabul etmedi, Romulus'a duydukları sevgiden ötürü kral istemekten geri durmadılar (Cicero, 2018, s. 165).

Ancak, Cicero'ya göre halk lidersiz kalmamalıdır. Çünkü halk, öndere göre çok daha yıkıcı bir gücü içinde barındırır (Cicero, 2018, s. 77). Halk ve lider ilişkisini değerlendiren bu yorum önemlidir. Çünkü, tehlikeli olarak değerlendirdiği dönemler genelde Caesar'ın dönemi olarak düşünülebilir. Bu yüzden halkın desteğini alan Caesar'ın tehlkeyi görmüş ama halk tek adam rejiminin sonuçlarını düşünmeden hareket etmiştir diyebiliriz.

Cicero sadece devlet tartışmasıyla yetinmemiş, yasalar üzerinde de çalışmalar yapmıştır. Cicero yasalar üzerine sorgulamasını sürdürürken felsefeden yararlanmıştır. Buradan hareketle tartışmasını devam ettiren Cicero Yunan geleneğinden gelen eşitliği de katarak, yasanın özünün seçime dayandığını vurgular. Ayrıca, ona göre diğer bir yasa olarak tanımlanabilecek hitabet gücü ile ilgili şunları söyler: “Bedenin diğer yetenek ve becerilerini, ses ölçüsünü ve insan topluluğunun en temel birleştiricisi olan hitap gücünü es geçiyorum” (Cicero, 2018, s. 15). Hitabet, dönemin Roma'sında neredeyse iyi bir hukukçu, düşünce insanı, lider, diktatör olabilmek adına olmazsa olmaz olarak kabul ediliyordu. Hitabet yeteneği/gücü sayesinde insanların kariyerleri belirleniyordu. Hatta Cicero, hitabet yeteneği sayesinde vatanın babası unvanına layık görülmüştür.

3. Klasik Cumhuriyetçilerin Caesar Hakkında Görüşleri

Başta söylediğimizi tekrarlayacak olursak, klasik cumhuriyetçilerin Caesar'ın ismine ve Sezarizme karşı duruşları mesafelidir. Bunun üç sebebi vardır. Birincisi, Cumhuriyetçi değerleri desteklemek, ikincisi yüksek değerli insan özniteliklerine yönelik ayrıcalıklar sağlamak ve son olarak Caesar'ın kariyerinin örneklediği sosyal veya politik eğilimlere yönelik uyarıcı mesajlar vermektir (Baehr, 2008, s. 16). Her ne kadar cumhuriyetçi görüşü

savunan düşünürler arasında farklılık³⁰ olsa da ortak bir noktada buluşmalarının sebebi, Caesar'ı cumhuriyetçi özgürlük ve siyasi kurumların yok edicisi olarak kabul edilmesinden kaynaklıdır(Baehr, 2008, s. 16).

Diğer taraftan Sezarizm çalışmalarıyla bilinen Peter Baehr, tarihsel süreçte Caesar kavramının yanına bir başka faktör olarak, yine tehlikeli olarak kabul gören “şöhret”inde eklendiğini söyler. “Şöhret”, eski dünyada ve daha sonra gelen dillerde, bugün olduğu gibi, geçici olarak ya da imal edilmiş olan, kitlesel olarak kabul edilen herhangi bir şey anlamına gelmez. Bunun yerine en az üç anlam varsayıldığını söyler. Bir açıdan, “şöhret” (fama), bir terim kümesinden biriydi; aynı zafer, övgü, şöhret, ayırım, göze çarpanlık gibi konularda olduğu gibi. Çağlarını geride bırakabilmek adına, insani öykünmenin anıtsal, takdire şayan ve hak ettiği başarılarla atıfta bulunmak için kullandılar. İşte o zaman, “şöhret”, en yüksek düzenin başarılarını ifade eden uzun bir terim ve fikir geleneğine ait oldu(Baehr, 2008, s. 22). Diğer taraftan ikinci anlamı, bütün enerjisini bir görev için harcamak ve başarılı sonuç almaktır. Son olarak, şöhretin “iftira” gibi eşanlamlısı olan “fame”in kötü bir anlamı da mevcuttur. Baehr burada şöyle bir yorum yapmaktadır: Caesar'ın şöhreti³¹, onun doğrudan sorumlu olmadığı lakin yine de onun dönemindeki koşullara, olaylara referans verdiği için bu anlamlardan kendisinin sorumlu tutulduğu bir şöhretti(Baehr, 2008, s. 27).

³⁰ Makyevevelli tarafından işlenen, Caesar'ın tarihsel bir semptom olarak görülmemesine yönelik düşüncedir. Daha açık bir ifade ile dile getirecek olursak, sosyal ve politik eğilimlerin Caesar'ın oluşumuna yönelik koşulları hazırladığı düşüncesine karşı çıkmaktadır. Lakin, diğer taraftan cumhuriyetçiler bunun böyle olmadığını onun devlet karakterini de değiştirdiğini ve bir semptom olarak ele alınmasını gerektiğini düşünmekteydiler(Baehr, Caesarism, Charisma and Fate, 2008, s. 180).

³¹ Caesar'ın kendisi de bu şöhretin farkındaydı. Çünkü, daha öncesinde de vurgulandığı üzere Caesar'ın mücadelesi bir mknatis görevi görüyordu. Hem etrafına zıt görüşleri toplayan hem de Sezarcıları kendine çeken bir mücadelenin içindeydi. Kaynaklara göre bu mücadeleden bir yıl önce, öldürülmeden ise iki yıl önce şu sözleri söylemiştir: “Bu yaştan sonra (beni öldüren) tabiat da olabilir, şöhret de.” – Caesar (MÖ 46)

B. Weber'den Önce Sezarizm Kavramı

Caesar,Viktorya Çağı'nın romantikliğine, dünyeviliğe, burjuva ve Hristiyan ahlakına bir cevap olarak ortaya çıktı (Baehr, 2008, s. 30). Edebiyatçılardan, düşünce dünyasına kadar, filozoflardan, siyaset bilimine kadar birçok kişi tekrar Caesar'ı ele almaya başladı. Burada sadece Sezar'ı değil, Louis Napolyon ile birlikte “Caesar”ı ele almaya başladılar. Özellikle 1851 ve 1870 yıllarında Sezarizm kelimesini Louis Bonaparte ile eşleştiriyorlardı (Baehr, 2008, s. 31). Ve böylece 19. yüzyılda Sezarizm kelimesi kamusal bir şekilde kullanılmaya başlandı (Baehr, 2008, s. 32).

Aslında, Sezarizmin ilk belgelenmiş hali (1846'da) bir Alman kaleminden, Johann FriedrichBöhmer tarafından, kritiği yapılarak çıkmıştır. Kavramı ilk kullanan muhafazakâr tarihçi ve kilise yanlısı Alman Johann FriedrichBöhmer, devletin kilise üzerinde sağladığı hakimiyeti ele alırken kullanıyor. Ardından ilk ciddi, akademik kullanım Fransız, AugusteRomieu'ya (1850) aittir.

RomieuSezarizmi, “güç çağı” olarak tanımlamıştır.Ardından, Oxford İngilizce Sözlüğü, OrestesBrownson tarafından Amerikan kullanımını (1857) kayıt altına aldı ve Sezarizmi “monarşikmutlakıyet” şeklinde kullandı. Ve daha sonrasında Sezarizm, genellikle Bonaparte ile bağdaştırılacak bir şekilde kullanılmıştır. Lakin özgün olarak kullanımı, Weber'in kitleleri de içine katarak kullanmış olduğu Sezarizm kavramıdır (Baehr, 2008, s. 33-36).

Görülüyor ki, Sezarizmin kendi başına ne olduğu yani yöntem olarak ve içeriğinin ne olduğuna yönelik bir polemik hattı gelişmiştir. Buradaki temel mesele ileride ele alacağımız ‘karizmatik lider’ mefhumunda bulunmaktadır. Meşruluk varsa da bu karizmanın kitlelerce meşru görülmesi anlamında var. Yani, muhafazakarların anladığı anlamda yasal ya da geleneklere dayalı bir meşruiyet değil. Weber'e bağlanan yer burası, Weberci karizmatik meşruiyet. Muhafazakâr görüşün çekindiği de bu, bu otorite kendi başına tehlikeli çünkü

tepeden inme icraatlarda bulunabilir. Yapmazsa pek sorun yok, ama ya yaparsa? Ya kitlelere liderlik edip, Tocqueville'in dediği 'çoğunluğun tiranlığına' sebep olursa? Bir de bu Napolyon ya da Caesar gibi askeri gücü eline alan bir figürse? Çekinilen budur diyebiliriz.

Bir taraftan da pekala gerici biri olabilir bu 'Caesarımız'. İleri fikirleri kitle desteği-popülizm sayesinde iktidarda kalıp yayabilir de, tersi de olabilir. İleri de aktarılabilecek olan Gramsci'nin ilerici-gerici Sezarizmde bu içerikle ilgilidir.

Sezarizm, yukarıda da görüldüğü gibi karmaşıklığı kendinde bir kavramdır. Çünkü bu terim hem kınama hem de onayı dile getirmektedir. Bu nedenle, MaxWeber daha sonra Sezarizmi, otoriter-demokrasiden farklı olarak parlamenterizm savunuculuğunda yeniden düzenlemeyi başarmıştır (Baehr, 2008, s. 39). Ya da Marksist teorisyen Gramsci'nin yapmış olduğu üzere ilerici/gerici biçimleri olarak ayırmıştır.

1. Theodor Mommsen, Albert Schaffle ve Wilhelm Roscher'in Sezarizm Anlayışları

Theodor Mommsen, Albert Schaffle ve Wilhelm Roscher'in Sezarizm anlayışları, Sezarizm-Bonapartizm farklılaşmasının çatısını oluşturdıkları için önemlidir. İlk olarak Mommsen'in görüşlerini ele alacağız. MommsenSezarizmi, Caesar ile birleştirerek ele almaktadır. Mommsen, Caesar'ı "tüm ideolojilerden ve her şeyden, fanteziden uzak duran" bir adam olarak tanımlamaktadır. Caesar'ı "tutku adamı" olarak ele alır. Ama tutkusu kontrol edebileceğinden daha güçlüdür (Baehr, 2008, s. 80). Caesar'ayönelik ilk paradoksun oluşumunu Mommsen'in fikirlerinde görebiliriz. Bu, Mommsen'in Caesar'ı hem tutku adamı olarak görmesi hem de fanteziden uzak duran bir adam olarak tanımlamasından kaynaklıdır.

Schaffle'inSezarizmi ise aristokratlar ve demokratlar, zengin ve fakir arasındaki uzun ve yorucu bir savaşın ürünüdür. "İç savaşın anarşisi", "toplumun kurtarıcısı" ve aynı zamanda demokratik olma, antik Yunan tiranlığı, Roma imparatorluk sistemi, modern Sezarizmden geliyor diyerek de devam eder. Tiran'ın güç üssü, kaba kuvvet ve popüler tahrikin bir bileşimi

üzerinde durmaktadır Schaffle’a göre. Rejimini, bir paralı asker ordusu, gardiyanlar ve “pretoryenler” in istihdamıyla ve yoksulların eğitilmiş ve mülk sahibi sınıflara karşı çekildiği bir böl ve yönet politikasıyla korur. Böylelikle, Schäffle’in şemasında Sezarizm, tiranlık ile özdeş olarak tasvir edilir. Kökenleri, krallığın iç çöküşünde yatar ve ona göre Sezarizm en modern Napolyonizmdir(Baehr, 2008, s. 83).

Wilhelm Roscher,Politik (1892) adlı eserindeise Schäffle’in görüşünü destekleyecek şekilde,NapoleonIII’ün (ve onun amcasının daha fazla) Sezarist fenomenin en önemli örneği olduğunu ve “tiraniğin” onu tanımlamak için uygun bir terim olduğunu kabul eder. Schaffle’dan farklı olarak Caesar’ı yalnızca “askeri bir tiranlık” olarak daha kesin olarak tanımlamakla kalmaz, ayrıca, Caesar’ın demokrasinin (krallığın aksine) kaosa dönüştüğü koşullardan ortaya çıktığını da savunur. Bu, zengin ve fakirlerin karşılıklı düşmanlık halinde yaşadığı bir durumdur ki bu da demagogların ve önderlik ettikleri partilerin rekabetinin gittikçe sorumsuz hale geldiği, kitlelerin tamamen kaprisli ve eğitimlerinden şüpheli olduğu bir durumdur. Mevcut sistem çok fazla özgürlüğe izin verir. Sonuç olarak, insanlar genel olarak orduya yönelir. Çünkü bu grup özlemini ordudan daha iyi tatmin edecek bir sistem yoktur(Baehr, 2008, s. 83).

Roscher’ın gözlemlerinden ikisinin özellikle uygun olduğunu söyler Baehr. Birincisi, demokrasinin sadece ölümlerinden kaynaklanan kargaşa yüzünden değil, demokrasinin merkezileşme eğilimi nedeniyle, eşitlikçi ve dengeleyici yönünün bir sonucu olarak Sezarizmin önünü açmasıdır. Çeşitli statü gruplarından Tiran doğmuştur. Üstelik, demokrasinin yenilikle ilgili takıntısının ve genel agnostik duygudurumun bir sonucu olarak, kitlelere rehberlik etmiş olabilecek eski dini ve ahlaki gerçeklerle birlikte tiranı kısıtlayabilen eski değerler aşınmıştır. Bu nedenle demokratik merkezileşme ve banallik, Caesar’ındevralmasını hazırlar(Baehr, 2008, s. 84).

Schäffle'in tersine, Roscher gibi Weber de Caesar'ı demokrasiye içsel bir şekilde bağlı olarak görmektedir. Weber'e göre de "her demokrasi" "Sezarist seçim tarzını" savunur. Bununla birlikte, bu Sezarist, demokratik beden siyaseti için kanserli değil, uzun süredir devam eden ya da yakın bir zamanda ölümcül bir askeri tiranlığa (Roscher'in tutumunda olduğu gibi), ancak kitlesel demokrasinin varlığının doğal tamamlayıcısına dönüştüğünü müjdeliyor. Weber'in ifadesine göre, demokrasi bir kriz değil, bir kural biçimidir. Sivil, ordudan farklı olarak, hükümet kolunun baskın olduğu bir devlet; ve sivil özgürlüklerin (tamamen Schäffle'in ve Roscher'in Sezarist yorumlarında yer almasının engellenmiş olduğu), gerçek anayasal iktidara sahip sağlam bir parlamento tarafından korunma kabiliyetine sahip olduğu politik bir oluşum olarak ele alınır (Baehr, 2008, s. 86).

Auguste Romieu ve on dokuzuncu yüzyıl tartışmalarının ana akımındaki pek çok düşünür gibi Schäffle ve Roscher, Sezarizmi esasen "meşru olmayan" bir siyasi sistem olarak nitelendirdi. Weber'e göre Caesar'ın kendi yetkisi altında yaşayan insanların kendi otoritesine inanması ve gönüllü olarak emirlerine uyması için meşru, sosyolojik olarak konuşması kabul edilebilir (Baehr, 2008, s. 86).

Görüldüğü üzere Sezarizm kavramı tartışmalı bir şekilde ele alınmıştır. Bu tartışmaların ortak noktası ise Sezarizmin meşru olmayan bir sistem olarak görülmesidir. Bu tartışmayı, günümüz açısından da kullanılabilir ve analiz edilebilir bir hale getiren Weber'in Sezarizm anlayışıdır. Bir sonraki bölümde, yukarıdaki bu anlayışa yönelik ipuçlarının detayları anlatılmaya çalışılacaktır.

C. Weber'in Sezarizmi

Weber kitle demokrasilerinde liderlik meselesini (Casper, 2007, s. 8) analize tabi tutmasıyla Sezarizm kavramına yoğunlaştı. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, Weber'in Sezarizm anlayışı kitle/lider ilişkisini anlayabilmek üzerine inşa edilmiştir. Lakin, Weber Sezarizm

bağına geçmeden önce Weber'in düşünce dünyasına dair temel birkaç düzeyin altının çizilmesi gerekmektedir. Bunun başlıca sebebini iki alt başlık altında toplayabiliriz. Birincisi, Sezarizm analizinin parçalar halinde bir bütün oluşturmaktan kaynaklıdır. Onun Sezarizm anlayışı, etkileşim içerisinde olan girintili, eklemelerle bir araya gelen bir Sezarizmdir. Bu yüzden tek bir kavram üzerinden analiz etmek yerine, merkeze Sezarizmi koyup, çevresine, meşruluğun temeli olan egemenlik ve meşruluk, otoritenin saf tipleri, kitle, parlamento kavramlarını yerleştirip birbirleri arasında düğüm atmamız gerekmektedir.

İkincisi ise, Weber'in gezileri, akademik yaşamı, ailesinin düşünceleri onun düşünce dünyasını etkilemiş, Sezarizm ve çevresindeki kavramları geliştirmesine, dönüştürmesine katkıda bulunmuştur. Bunlardan en başat olan Amerika gezisi sırasında Weber, en çok işçi sorunları, göç olayları, belediyelerde siyasetin yürütülüşü gibi sorunlar ile ilgilenmiştir. Daha sonrasında ilgilendiği bu konular onun düşüncelerini şekillendirmiştir. Örneğin, Casper, Weber'in Amerika gezisi ile plebisit demokrasi üzerine düşüncelerinin arasında bir ilişkinin olduğunu vurgulamaktadır(Casper, 2007).

Yukarıda anlatılanlardan hareketle bu bölümde, Weber'in düşünce dünyasının dinamikleri ve ardından Sezarizm ile olan bağları anlatılacaktır.

1. Weber'de Meşru Egemenlik (Otorite) ve Üç Saf Tipi

Weber'in meşru egemenlik ve otorite üzerine yapmış olduğu çalışmalar bizi doğrudan kitle/lider ilişkisine götürecektir. Saf tip olarak adlandırdığı tiplerden biri olan "karizma tipi" Sezarizm kavramının da parametrelerini verecektir.

Diğer taraftan Weber'in yapmış olduğu, kitle/lider ilişkisi üzerine analiz onun Bonapartizm temelli bir yerden hareket etmesini sağlamıştır. Başka bir ifadeyle açıklayacak olursak, Weber Bonapartizmi değil lakin Bonaparte'ı karizma tipi olarak analiz etmektedir. Burada

akla gelen soru ise şu olabilir: Bu ikisi birbirini dışlar mı? Yoksa tamamlayıcısı olarak analiz edebilir miyiz? Bu soruların cevapları da bu bölümde yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Weber meşru egemenliği (otorite) tanımlamadan önce devlet tanımlamasını yaparak analizine başlar. Devlet tanımı Weber'e göre şiddetten ayrı bir şekilde düşünülemez. Bunu şu ifadelerle dile getirmiştir: “Devlet belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımı tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur” (Weber, 2008, s. 140). Bu çıkarımını, arazinin devletin özelliklerinden birinin olduğu vurgusu ve ardından şiddet hakkının devlete tanınmasıyla devam ettirir.

Tartışmasının ibresini buradan sonra Weber, egemenliğin³² ne olduğuna çevirir. Weber'e göre “egemenlik, belli spesifik emirlere (ya da tüm emirlere) belirli bir grup kişi tarafından itaat edilecek olması ihtimali olarak tanımlanır”(Weber, 2012, s. 331). Yani egemenlik, tam olarak bütün bir gücün hakimiyeti anlamına gelmemektedir. Lakin, gücün hâkim olduğu yerde de Weber'in sözleriyle ifade edecek olursak, “her gerçek egemenlik formu gönüllü asgari bir boyun eğişi, yani itaate dayalı çıkarı işaret etmektedir”(Weber, 2012, s. 331).

Weber'e göre “egemenlik; sosyal eylemin en önemli unsurlarından birisidir”(Weber, 2012, s. 307). Peki Weber egemenlik ile niçin ilgilenmektedir? Bunun sebebini, “egemenlikle”, “yönetimle” birleştiği kadarıyla ilgileniyorum diyerek açıklamaktadır (Weber, 2012, s. 314).Öte yandan, her yönetim, bazı emir yetkileri her zaman birisinin elinde olması gerektiği için egemenliğe ihtiyaç duymaktadır. Özellikle bu tanımı Weber, doğrudan demokrasi ile bağdaştırmaktadır. Burada bir parantez açarsak, Weber'in egemenlik ile ilgisinin yönetimle ilgili olduğunun bir kere daha altının çizilmesi gerekmektedir. Çünkü, aslında bu vurgu yöneten/yönetilen ikiliğine referans vermektedir. Metnin en başında vurgulandığı üzere,

³² Weber'de egemenlik ve otorite kavramlarını birbirlerinin ardından parantez içinde otoriteyi yazarak kullandığını görmekteyiz.

egemenlik ile ilgisi, kitle demokrasisiyle ilgilenmesiyle bağlantılı olan Weber'in kitle/lider ilişkisini ele alış biçimini burada görmekteyiz.

Weber, egemenliğin üç temel meşrulaştırmasından söz etmektedir. Bunlardan ilki “ezeli geçmiş’in otoritesidir. Bu kavramı biraz daha açarak, bunun patriyarkın ve patrimonyal prensin sahip olduğu “geleneksel” otorite olduğunu söyler(Weber, 2008, s. 141).İkincisi, olağanüstü ve tanrı vergisi kişiliğin (karizma) otoritesi, yani bir kişiye duyulan mutlak bağlılık ve güvene, onun kahramanlığına ya da başka niteliklerine inanmaya dayanan otoritedir. Sonuncusunun ise, “yasalara dayanan “egemenlik olduğunu yazar(Weber, 2008, s. 142). Her ne kadar Weber, bu üç saf tipi sınıflandırmış olsa da tarihi durumlarda bu tiplerin “saf” halleriyle karşılaşmanın zor olduğunu da altını çizmektedir.

a. Yasal Otorite

Weber’e göre yasal otorite, “menfaat ya da rasyonelliğin ya da her ikisine dayanarak, örgütlenmenin üyeleri tarafından itaat ya da hile aracılığıyla oluşturulabilmektedir”(Weber, 2012, s. 336). Yasal otoritede otorite sahibi, kişiler üstü düzene bağlıdır. Bu yüzden de aslında otoriteye itaat eden kişi aslında hukuka itaat ettiğini varsayar. Burada Weber, “düzen açısından ona verilen rasyonel olarak sınırlandırılmış yetki alanı içinde itaat zorunluluğunun olduğu sonucu varsaymaktadır”(Weber, 2012, s. 337). Örnek olarak tipik memuru düşünebiliriz. Bahsedilen, bürokratik bir hiyerarşi içinde, hukuki düzenin içinde olan ve buna bağlı olan, makamın davranışına yönelik davranış kalıpları geliştiren bir otoritedir.

Weber’e göre, yasal otoritenin uygulanmasının en saf tipi, bürokratik bir yönetim kadrosu istihdam edendir. Lakin Weber bu durumda da monokrasinin oluşacağını dile getirmektedir. MonokrasiWeber’e göre batılı monarşi ile sınırlı kalmayıp, diktatörlükleri, ilkel krallıkları da içine alan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tip bir örgütlenme, otoriteye bağlı, makam hiyerarşisine bağlı, seçimle değil atanma sisteminin uygulandığı gibi bir sistemdir.

Yukarıda bahsedilen monokrasinin, “en yüksek etkinlik derecesinde elde edilebildiği ve bu anlamda biçimsel olarak insanlar üzerinde uygulanan rasyonel otorite aracı olarak bilindiğini gösterme eğiliminde”(Weber, 2012, s. 342) olduğunu vurgular Weber. Buradan hareketle, argümanını bir üst soyutlama düzeyine taşıyarak, bürokratik yönetim teknikleri ile kitle yönetimi arasında bir ilişki kurar. Bürokrasi rasyonel tiple ilintiliyse, bu aynı zamanda kitlesek demokrasinin de habercisidir (Weber, 2012, s. 345). Weber, burada kitle yönetim araçlarından ilkinin söylemektedir: Bürokrasi. Böylece egemenlik kendisine rasyonel bir nitelik atfetmeye başladı.

i. Monokrasiden Bürokrasiye, Bürokrasiden Kitle Demokrasisine

Bürokratikleşme ve Roma İmparatorluğu üzerine de kısa notlar şeklinde değinen Weber’in, bürokratikleşmenin çöküşü hızlandığına yönelik argümanı dikkat çekicidir. Bu konudaki argümanını Roma İmparatorluğu’na dayandırır. Ona göre “eski Roma İmparatorluğu’nun dağılmasına kısmen ordusunun ve memur aygıtının çok bürokratikleşmesi neden olmuştur”(Weber, 2012, s. 336).

Başka bir yerde de Weber bürokrasinin, “küçük homojen birimlerin demokratik özerk yönetimlerinin aksine kaçınılmaz olarak modern kitle demokrasisine eşlik ettiğini”(Weber, 2012, s. 349) vurgulamıştır. Weber’in bu iki görüşünü birleştirecek olursak şöyle bir analiz yapmamız mümkün gözükmektedir. Roma İmparatorluğu’nda Cumhuriyet’in çöküşü, içinde barındırdığı bürokratik yapıdan kaynaklıdır. Ardından bu bürokrasinin kitle demokrasisine dönüşü ise Caesar ile birlikte olmuştur. Burada sorulması gereken bir soru daha karşımıza çıkmaktadır: Kitle demokrasisi ya da kitle demokratikleşmesi nedir?

Etkin kitle demokratikleşmesi, siyasi liderin artık bir aday olarak açıklanmadığı çünkü bir honoratiore çevresinde kendini gösterdiği sonrasında parlamenter başarıları nedeniyle bir lider haline geldiği, fakat kitlelerin ona olan güvenini inancının ve gücünü kitle demagojisi araçlarıyla elde ettiği anlamına gelir. Esasında bu Sezarist seçim türüne doğru bir değişim anlamına gelir. Aslında, her demokrasi bu yöne eğilimlidir. Bununla birlikte, spesifik olarak Sezarist teknik, referandumdur(Weber, 2012, s. 816).

Weber, Sezarist teknik ve Sezarist seçim türünü kontrol altında tutabilmek adına bir diğer mekanizmadan bahseder. Bu parlamenter güçtür:

Sezarist liderler üzerinde bir kontrol olmanın haricinde kalıtsal monarşilerde de gereklidir, çünkü kimsenin kitlelerin güvenini oldukça genel bir seviyede tuttuğunun görülmediği uzun dönemler olabilir. Haleflik sorunu salt Sezarist egemenliğin zayıf noktasıydı. Sezarist bir liderin ortaya çıkışı, tarafsızlaşması ve tasfiyesi bir iç felaket tehlikesi olmadan en kolay biçimde, güçlü temsil kurallarının etki olarak egemenliği sivil düzenin siyasi devamlılığını ve anayasal güvencelerini koruduğu zaman gerçekleşir (Weber, 2012, s. 822).

O zaman Sezarist liderlik ile ilgili bir diğer parametre de, kalıtsal monarşide de görüldüğüne dair vurgudur. Bu bize Louis Bonaparte'ın amcasıyla olan ilişkisini hatırlatır. Aynı şekilde Caesar'ın seçim stratejilerini bu minvalde ele alabiliriz. Weber Sezarist liderlik ile ilgili bir diğer parametrenin altını daha çizer:

Hükümet için kitle demokrasisinin siyasi tehlikesi öncelikle duygusal unsurların politikalarda hâkim olması olasılığında yatar. Böylesi bir kitle sadece kısa vadeli olarak düşünür. Zira her deneyimin öğrettiği gibi, her zaman doğrudan, salt duygusal ve irrasyonel etkiye maruz bırakılır (Weber, 2012, s. 824-825).

Demek ki, Sezarist bir liderin kitle desteği irrasyonel tutumlar üzerinden kurulur. Burada lider kitle ilişkisine yönelik ilk bağın kurulduğunu görüyoruz. Weber'de de kitle lider ilişkisi irrasyonelite üzerinden ele alınıyor.

b. Geleneksel Otorite

Weber'deki bir diğer otorite tipi; geleneksel otoritedir. Efendiler, geleneksel otoriteye örnektir. Çünkü, yıllar boyu süren kurallar ve yetkiler ile donatılmış ve bunların da “kutsal” olduğuna inanılmıştır (Weber, 2012, s. 346). Aslında bu tanımlama geleneksel otoriteyi tam olarak açıklamaktadır. Lakin, rasyonel tipte kıyaslayarak gidecek olursak, geleneksel otoritede otorite kişisel efendidir amir ya da memur değildir. Kişisel hizmetlileri yoldaş ya da tebaadan oluşurken diğerinde üyelerden oluşmaktadır ve bağlılığın belirleyiciliği ön plandadır.

Geleneksel otoritede, geleneklere göre hareket edilirken, rasyonel otoritede onaylanmış kurallar vardır. Bu kurallar da peşi sıra birtakım soruları getirir: Geleneklere göre otorite

emirlerini nasıl verecek? Eylemini nasıl meşrulaştıracak? Bunu iki başlık altında toplar Weber: Belirli geleneklere bağlı eylem alanı ve belirli kurallardan muaf eylem alanı. Görüldüğü üzere burada herhangi bir yasaya tabilik görülmez. O meşruiyetini, yasalar üzerinden değil gelenekler üzerinden sağlar. Aynı zamanda geleneksel otorite meşruiyetini bilgelik çatısı altında da meşrulaştırabilir.³³

Geleneksel egemenliğin yönetim türleri şeklinde ele alınan patriyarkalizm, yaşlıların yönetimi ve patrimonyalizm incelemesinde Weber, efendinin kişisel yönetiminin olmadığı yerlerde özellikle ilk ikisinin görüleceğini vurgular. Bu ikisinin sıklıkla yan yana bulunduğunu belirtir:

Her ikisinin de kesin niteliği üyelerin, egemenlik efendinin doğuştan geleneksel hakkı olsa bile, bunun kesinlikle tüm üyelerinin çıkarlarının ortak hakkı olarak uygulanmak zorunda olduğu inancıdır ve bu nedenle görevli tarafından özgürce sahiplenilmemektedir (Weber, 2012, s. 351).

Geleneksel otorite ile patrimonyalizmi ve ardından da sultanizmi bu paralelde değerlendirebiliriz. Bunlar arasındaki fark ise:

Egemenlikle sultanizm arasındaki fark, egemenlik temelde geleneksel olduğu yerde, yöneticinin kişisel özerkliğinin gücüyle uygulansa bile, partimonyal otorite olarak anılacaktır; gerçekten öncelikle takdir yetkisi temelinde işlediği yerde, sultanizm olarak anılacaktır (Weber, 2012, s. 352).

Bu yüzden sultanizm geleneksel olarak tam zapt edilmemiş olarak görülse bile bunun asla böyle olmadığını da vurgular. Bu açılardan sultanizm ile patriomonyalizm farklılaştığı gibi, Sezarizm ile sultanizm de farklı şekillerde değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

c. Karizmatik Otorite

Weber'in belki de en aşina olduğumuz kavramlarından biri olan karizmatik otorite Weber'in çalışmalarında temel bir kavram olarak karşımıza çıkar. Sadece bununla da kalmaz, karizma kavramı kitle/lider ilişkisini anlayabilmek için de önemlidir.

Karizma Weber'e göre şunları ifade etmektedir:

³³ Weber'den akataracak olursak: "Gerçekte yenilikler olan kurallar sadece, 'geçmişte geçerli' oldukları ama şimdi sadece "bilgelik" (Eski Cermen hukukunda Weistum) tarafından geçerliliklerinin kabul edildiği iddiasıyla meşrulaştırılabilir" (Weber, 2012, s. 347).

Karizma, tekil bir kişiliğin sayesinde olağanüstü düşünöldüğü ve doğaüstü, insanüstü ya da en azından özellikle istisnai güçler ve niteliklerle donatılmış sayıldığı belli bir niteliğı içermektedir. İlkel koşullarda yukarıda sayılan niteliklerin sihirli güçlere dayandığı düşünölmördü; bu niteliğı peygamberler, sağaltım ya da yasal bilgelikle ünlenmiş olan kişiler, avdaki liderler, savaşdaki kavramanlar sahip olabiliirdi(Weber, 2012, s. 362).

Yine Weber’e göre bunlar sıradan insan için ulaşabilir şeyler değildir, ama ilahi kökenli ya da örnek olarak göröölürler ve bunlar temelinde ilgili birey “lider” sayılır. Burada parantez açarsak şunu söyleyebiliriz; ona göre lider karizmatik tiptedir. Bu analiz lider/karizma ilişkisi için adımlardan biridir.

Peki, karizmatik otoritenin takipçileri ve müritleri onu nasıl görür? Burada ikinci bir çıkarım yapmak mümkündür. Bir liderin karizma sahibi olması için onun takipçileri tarafından “büyölü”, “kahraman” ya da nasıl adlandırılıyorsa, öyle olması yeterlidir. Karizma kendi başına değil, takipçilerinin ona ne atfedildiğıyle alakalıdır diyebiliriz. Lakin, karizmanın “gerçek” olduğı yerde, Weber’e göre, meşruluk iddiasının temeli bu olmaz. Bu temel, daha ziyade, “karizmatik otoritenin gerçekliğini onaylamak ve ona göre davranmanın ona bağı olanların görevi olduğı anlayışında yatar” (Weber, 2012, s. 363).

Bu iç içe geçmiş lider ve takipçileri arasındaki “karizma” bağı, kırılğan bir yapıya da sahiptir.

Kanıt ve başarı liderden uzun süre uzak kalırsa; tanrısı, büyüölü ya da kahramanca güçleri tarafından terk edilmiş görölürse; hepsinden önemlisi, liderliğı takipçilerine fayda sağlamazsa; büyük ihtimalle karizmatik otoritesi kaybolacaktır(Weber, 2012, s. 363).

Diğer taraftan Weber sadece karizmayı liderözellikleri üzerinden ele almaz, onun takipçilerini de sınıflandırmaya dahil eder ve karizmanın takipçilerini karizmatik cemaat (Gemeinde) olarak tanımlar(Weber, 2012, s. 363). Karizmatik liderin takipçileri:

Bu cemaat ilişkisinin duyusal formuna (Vergemeinschaftung) dayanmaktadır. Karizmatik liderin yönetim kadrosu ne “memurlardan” ne de ailevi ya da kişisel bağımlılık açısından seçilir. Bu daha ziyade üyelerinin karizmatik niteliğı açısından seçilir. Peygamberin müritleri vardır; diktatörün korumaları, liderin genellikle vekilleri vardır(Weber, 2012, s. 363).

Karizmatik tipin bir diğer özelliğı, kurallara irrasyonel bir şekilde yaklaşmasıdır. Burada geleneksel otoriteden ayrılır. Karizmatik otorite aynı zamanda meşruluğunu, bir karizmatik otorite onay mekanizmasının varlığıyla elde eder. Takipçileri tarafından onaylanan bir liderin

karizmatik otoritesi mevcuttur. Aynı zamanda, bu onaylanma hali halk oylaması ile de geçerli olabilir. Oy verme davranışı ile liderin seçilmesi karizmatik otoritenin meşruluğunun tanındığı anlamına da gelir.

i. Karizmanın Rutinleşmesi

Weber'e göre, karizmanın rutinleşmesi kendi içinde belli durumlar sonucunda olmaktadır. Bu sonuçların da yine kendi içinde problemleri bulunmaktadır. Çünkü, "saf formu içerisinde karizmatik otorite, günlük rutin yapıya özellikle yabancı bir karaktere sahiptir"(Weber, 2012, s. 366). Bu yüzden saf formu içerisinde, karizmatik otoritenin sadece gelişme halinde (in statu nascendi) var olduğu söylenebilir. Diğer türlü karizmatik otorite ya gelenekselleşir ya da rasyonelleşir ya da ikisinin karışımı olmaktadır(Weber, 2012, s. 366). Bunun altında yatan sebepler ise çıkar ilişkisinden kaynaklıdır.

Burada karizmada kendi içinde çeşitlenmektedir. Örneğin Weber'e göre kalıtımsal karizmada onay, halefindenden aldığı konuma yöneliktir(Weber, 2012, s. 368). Weber'in analizini somut bir örnekte arayacak olursak, Louis Bonaparte'ın Napolyon Bonaparte tarafından kalıtımsal bir karizmaya sahip olduğu bu yüzden de, imparatorluk pelerininde de bir "imparatorluk" aktarımını burada görebiliriz.

Ayrıca yine Weber'in vurguladığı gibi, karizmanın birinden diğerine törensel araçlarla geçebileceği ve yeni bir kişide yaratılabileceği anlayışı önemlidir. Ona göre kavram başlangıçta büyüsel olsa da, karizmanın tek bireyden ayrılmasını içerir; bu onu nesnel, devredilebilen bir varlık haline getirir(Weber, 2012, s. 368). Dolayısıyla Weber'e göre "karizmanın rutinleşmesi aynı zamanda; güçlerin ve ekonomik avantajların takipçiler ve müritler tarafından sahiplenilmesi ve devşirmenin düzenlenmesi şeklini almaktadır"(Weber, 2012, s. 369).

Weber “karizmatik olay”ın, gerçekleştikten sonra yeni kurumlara yol açtığını savunur. Yeni kurumların oluşması için karizmatik liderin öğretilerinin kitleler tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Kitleler tarafından benimsenen bu öğretiler, kurumlar tarafından da benimsenir ve son tahlilde, kurumlar bu öğretilerin taşıyıcısı olmaya başlarlar. Eğer bu şekilde kitleler tarafından fikirler benimsenmez ise, liderin etkisi bir balon gibi sönecektir. Çünkü onun fikirlerinin devamını, sürdürülebilirliğini taşıyan bir kurum/kuruluş yoktur(Weber, 2008, s. 104-105). Böyle bir durumda karizma zaruri olarak rutinleşmeye, hatta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.

ii. Karizma ve Dönüşümü

Weber (2012), karizmanın değişim ve dönüşüm ile birlikte, farklı niteliklere bürünebileceğinin altını çizer. Bu nitelikler kimi zaman güç şeklinde karizmatik otoritenin yerini sağlamlaştırır da, kimi zaman onun ve destekçilerinin arasındaki bağın kırılma noktasına geldiği anlamını da taşımaktadır. Daha önce Weber’in belirttiği gibi karizmanın geleneksel tipe dönüşme eğilimi bunun bir örneği olarak adlandırılabilir.

Lakin, buradaki önemli nokta, karizmanın demokratik bir yönde dönüşüdür. Bunu anlamak içinde Weber’in altını çizmiş olduğu karizmanın dönüşümlerinden birkaçını burada ele almak lider -karizma ilişkisi açısından önemlidir. Bunları maddeler halinde yazacak olursak:

- 1) Karizmanın devrimci gücü: Rasyonelleşme ile yönlendirilen kitleler açısından fikirlerin kim tarafından ortaya atıldığı ya da yaratıcısının kim olduğu önemsizdir. Onlar için teknik sonuçlar önemlidir. Bu açıdan karizma artık devrimcidir(Weber, 2012, s. 483).
- 2) Karizmatik egemenliğin sosyal gücü: Yukarıda da bahsedildiği üzere karizma kitle tarafından benimsendiğinde onun fikirlerini taşıyacak bir gücü de elinde bulundurur. Bu güç, sosyal bir yapının varlığına tekabül eder (Weber, 2012, s. 483).

- 3) Karizmatik hakimiyetin ortaya çıkması: “Olağanüstü olayların neden olduğu ortak heyecandan ve herhangi türden bir kahramanlığa teslimiyetten doğar”(Weber, 2012, s. 485). Bu onun karizmasının başlangıcı ve devam etmesi için yeterlidir. Lakin daha öncede bahsedildiği üzere, karizmanın rutinleşmesi sonucundan karizma ve geleneğin birbirine karışma durumu mevcuttur. Ki bu da, karizmanın devrimci gücünü elinden alır. Çünkü karizmanın devam edebilmesi için bir halef bulması gerekir ki bu da tekrardan karizmayı geleneksel bir çizgiye sokar(Weber, 2012, s. 487).
- 4) Karizmayı Sezarizm ile yaklaştıran Weber, Sezarizmi de aynı zamanda demokratik formlarda görülür demesiyle plebisiter demokrasiye yaklaşıyor(Weber, 2012, s. 490-491). Burada Weber’in vurgulamaya çalıştığı karizmanın halk oylamasıyla birlikte yerini güçlendireceğine yönelik tespittir. Lakin, Weber’e göre burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır:

Karizmatik topluluklar yöneticileri seçme yoluyla girdiği yerde, seçim prosedürleri uzun vadede normlara bağlı olacaktır. Bu her şeyden önce karizmanın gerçek köklerinin kaybolması ile birlikte geleneğin gündelik gücünün ve onun kutsallığına olan inancın hakimiyetlerini yeniden kazanmaları nedeniyle olur, öyle ki sadece geleneğe uymak doğru seçimi garanti edebilir (Weber, 2012, s. 491).

Bu durum yine Weber’e göre oligarşiye giden en şık “yasal” yoldur. Burada parantez açacak olursak, plebisiter seçim ile oligarşi arasındaki ilişkinin de Weber de nasıl kurulduğunu görürüz. Seçimin biçimsel bir hal almasını da bu ilişki ile görmekteyiz. Aynı zamanda karizmatik otoriteye sahip liderin gelenekselleşmesiyle nasıl Sezarist bir lider olduğunu da bir kez daha görmüş oluruz. Bu aynı zamanda, seçimlere yönelik birkaç düzeyin daha altının çizilmesini gerekli kılmaktadır. Seçimlerin plebisiter bir nitelikten oligarşik bir yapıya doğru gittiği durumlarda karizmanın rolü daha önem kazanmaktadır:

Söylemin sokak geçitleri ve festivalleriyle aynı anlamı vardır: kitlelere partinin gücü kavramını ve zafere olan inancını aşlamak ve her şeyden önce onları liderin karizmatik ehliyetine inandırmak. Bütün duygusal kitle söylemleri belli karizmatik özelliklere sahip olduğu için partilerin seçim sürecinin bürokratikleşmesi zirvesinde aniden karizmatik kahraman idolleştirilmesine hizmete zorlanabilir(Weber, 2012, s. 494).

- 5) Weber'in Karizmatik Lider ve Caesar Denklemi: Weber bu denklemi şu cümlesiyle kurmaktadır: "Neredeyse bütün partiler meşru ya da Sezarist iktidar taleplerinin, Perikles, Cleon ya da Lassale tarzındaki demagogların karizmatik takipçileri olarak ortaya çıkar"(Weber, 2012, s. 494). Tek bir cümleyle burayı geçen Weber, partilerin Sezarist iktidar talepleri ile demagogların gücünü birleştirerek bir karizma ortaya koymaktadır.
- 6) Karizmatik Krallık: Siyasal karizmanın, krallığın doğuşuyla birlikte ortaya çıktığı yönündeki savı araştırmaktadır Weber.

Weber'in karizmanın dönüşümüyle ilgili ele aldığımız bu maddelerde görülmektedir ki, karizma plebisiter seçim ile birlikte gelenekselleşen bir yapıya bürünebilir ve oligarşik bir yönetime doğru gidebilir. Bu açılardan Weber'in karizmanın dönüşümüne yönelik tarifi önemlidir.

iii. Karizmatik Otorite ve Plebisiter Liderlik

Weber plebisit liderliği ve otoriter yönetimlerdeki karizmatik liderliği açıklarken ikisi arasında birlikte kurmaktadır:

Kişisel olarak meşruluk kazanmış karizmatik lider, kendisini takip edenlerin onurlandırılmasıyla meşrulaşmış lidere dönüşür, çünkü onlar, tıpkı karizmanın kaybının ve onun etkisinin meşruluk kaybı gerektirmesi gibi, yasal olarak seçmekte ve azletmekte özgürdürler. Şimdi o, özgürce seçilmiş bir liderdir(Weber, 2012).

Yani o plebisit liderdir. Plebisiter liderlik, "geçici tip otoritenin halk oylamasıyla meşrulaştırılmasıdır" (Weber, 2012, s. 387). Parti liderleri bu bağlamda plebisiter lidere örnektir. Yine plebisiter liderler olarak ele alabileceğimiz I. ve III. Napolyon'un halkoylamasını kendi meşruiyetlerini kazanmak için kullanması ve ardından iktidarı ele geçirmeleri en bilindik örnekleridir. Halk oylaması, karizmanın onayını sağladıktan sonra, karizma özgürce seçilmiş bir lider gibi davranabilir.

Plebisiter liderlikten sonra Weber ayrıca plebisiter demokrasiden bahseder:

Plebisiter demokrasi –FührerDemokratie-‘nin en önemli tipi- yasal olarak yönetilenlerin iradesinden elde edilen meşruluğun ardına saklanan karizmatik otoritenin bir başka tipidir.³⁴ Lider (demagog), siyasal takipçilerinin ona kişisel olarak duydukları bağlılık ve güvenin gücüyle yönetir. Başlangıçta gücü sadece işe alınmış kendi takipçileri üzerinde yaygındır, ama hükümeti ona teslim edebilirse tüm toplumu kontrol eder (Weber, 2012, s. 388).

Weber’in burada örnek olarak gösterdiği Birinci ve İkinci İmparatorluğun liderleri olan Napolyon’lardır.

Plebisiter demokrasinin bir diğer özelliği, kitlelerin liderle neredeyse duygudaşlık kurmalarıdır. Lidere karşı güven ve saygınlık duyguları beslenir. Lakin eğer plebisiter rejimler kitlenin ona beslediği bu duyguları kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlarsa bu sefer yeni bir tip oluşmaktadır. Bu tipin adı “sosyal diktatör” dür.

2. Sezarizm ve Karizma

Weber’in sosyolojisinde Sezarizm temel bir politik kavram olmak yerine “meşru egemenlik (legitimateHerrschaft)” teriminin tanımlayıcısı olan küçük bir terim gibi görüldü. Bu durum, Sezarizm teriminin özgünlüğünün kaçırılmasına neden oldu. Ve bu durum daha sonrasında Weber çalışanlar tarafından dahi ihmal edildi. Herrschaft ile ilgili çalışmalarda Sezarizm, plebisit liderlik, plebisiter demokrasi, “plebisiter egemenlik/ tahakküm” (plebisitäreHerrschaft), lider demokrasisi, plebisiter lider-demokrasi yerine eş anlamlı olarak kullanıldı. Peter Baehr’e göre, Sezarizm ve bu yeni terminoloji bir bütün olarak Weber’in karizma kavranın bir alt türüne indirgenmiştir.

Aslına bakılırsa burada karizmanın temel anlamının değişmiş olduğu sonucuna varabiliriz. Bir zamanlar, kitlelerin (ya da onların bir bölümünün) hayranlık duydukları kendi nitelikleriyle önderlik eden lider, popüler egemenliğin sadece bir şifresine indirgenmiştir. Weber’in “demokratik” liderin, açıkça görülmesine rağmen karizmatik bir figür olduğunu tartışması

³⁴ Plebisiter demokrasi ve führer demokratie’yi Weber aynı anlamda kullanmaktadır.

nasıl mümkün olabilir? Weber'in seçim ve plebisit hakkındaki görüşünü ve bunları uygulayan demagoglarla ilgili algısını anladığımızda, bu cevap belirginleşiyor.

Caesar'ınWeber'in sosyolojisinde nasıl yeniden tanımlandığını gösteren Baehr, karizma ve Sezarizm kavramının ilişkilerini incelemektedir. Baehr'in başlangıç noktası, Weber'in bir bütün olarak çalışmasının Sezarizm ve karizma tartışmasında açık bir metinsel asimetri ortaya koyduğuna dairdir. "Siyasi" yazılar dediği şeyde, Sezarizm, Weber'in siyasal liderlik için tercih ettiği terim ve karizma nadiren kullanılan bir kelimedir. Sezarizm ise sanal değersiz bir terim olarak indirgenir. Tersine, akademik-sosyolojik çalışmalarda, karizma ise her şeyden sorumlu ve rahatsızlık verici bir şekilde ele alınır. Baehr, bu bulmacanın tatmin edici bir cevabının, dört çeşit dilsel ilişkinin incelenmesine bağlı olduğunu düşünmektedir. Baehr'e göre, Weber karizma kavramını iki farklı çerçevede ele almıştır: Herrschaft (sosyoloji) yazılarında ve din sosyolojisi üzerine kaleme aldığı yazılarında.

Din sosyolojisi (Weber, 2000) yazılarında Weber karizma üzerine daha az eğilmiştir. Oysa sosyoloji yazılarında tam tersi bir durum söz konusudur. "Ekonomi ve Toplum" adlı çalışmasında karizma, bireysel liderlik ile birlikte ele alınmaktadır. Öte yandan Sezarizm, nadiren kelime olarak ifade edilmektedir. Bunun yerine Weber, yukarıda da ele alındığı gibi, führer demokrasisi, plebisiter demokrasiyi açıklarken Sezarizm kavramını neredeyse ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden karizma ve Sezarizm ilişkisi birlikte ele alınmalıdır.

Yine de Weber'in sosyolojisinde Sezarizm, bir çift tutulmaya uğrar. Yeni ve dezenfekte edilmiş bir kelime haznesi altında sadece bir kez son derece yüklü bir fikir değil; aynı zamanda, tüm otoritenin kaynağı olan bir şekil veya biçim olan bir kavram -karizma- neredeyse ortadan kaybolmaktadır.

3. Sezarizm ve Bismarck

19. yüzyılda çok yaygın olan hümanist, tarihselci ve romantik geleneğe uygun olarak yüzyılın tanınmış aydınları, “hatta devlet adamları, kendi imajlarına tarihsel kişiliklerin giysilerini giydirirlerdi”(Weber, 2008, s. 62). Bu doğrultuda Weber içinde yaşadığı döneme uygun olarak Sezarizm giysisini Otto von Bismarck’a giydirmiştir. Buradan hareketle, Bismarck’çı Sezarizm kavramı ortaya çıkmıştır.

Weber Bismarck’a yönelik Sezarizm ifadesini sıkça kullanmış ve bunu kullanırken “kötü³⁵” bir anlam yükleyerek kullanmıştır (Baehr, 2008, s. 63). Weber’in Bismarck’a yönelik Sezarist ifadesini üç alt başlık altında toplamıştır Baehr. Birincisi, Bismarck’ın seçim manipülasyonlarıdır (Baehr, 2008, s. 63). İkincisi; Şansölyenin yükselen duruşunu ve İkinci İmparatorluk üzerinde yarattığı gölgeyi, taraftarları heyecanlandıran, korkutucu unsurları ve daha sonra da taraftarları uyandırmayı tanımlamak için kullanmasıdır. Üçüncü yorum ise, Weber’in Bismarck’ın gayri meşru olduğuna inandığı kınamadır. Weber’in daha önceki yorumunu hatırlayacak olursak, Bismarck “monarşik duyguları, partilerin mücadelesinde kendi güç çıkarları için bir kapak olarak kullanmıştır.” Bu ifade Bismarckçı yönetimin, gayrimeşruluk ve Sezarlığın unsurlarını birbirine bağlayacak kadar açık değilse daha sonra Weber’in yorumunu, “Bismarck’ın yönetiminin en kötü miraslarından biri, onun, hükümdarın meşruluğunun arkasındaki Sezarist rejim için koruma altına almak için gerekli olduğunu düşündüğü gerçeğidir” (Baehr, 2008, s. 66) yönündeki fikriyle daha açık bir hale getirir.

Yukarıda aktarılanlardan sonra Sezarizmin gayrimeşrulukla ilişkilendirildiğini görebiliriz. Hatta, Weber’in döneminde Sezarizm, iki Napolyon ile birlikte anılmaktadır. Bunun örneğini Weber’in “*Ekonomi ve Toplum*” yapıtındaki “*Parlamenter Hükümet ve Demokratikleşme*” üzerine yazmış olduğu şu paragrafta daha net görebiliriz:

³⁵ Metnin orijinalinde “animus” olarak kullanılmaktadır.

Etkin kitle demokratikleşmesi, siyasi liderin artık bir aday olarak açıklanmadığı çünkü bir honoratöres çevresinde kendisini gösterdiği, sonrasında parlamenter başarıları nedeniyle bir lider haline geldiği, fakat kitlelerin ona olan güvenini ve inancını ve gücünü kitle demagojisi araçlarıyla elde ettiği anlamına gelir. Esasında, bu, Sezarist seçim türüne doğru bir değişim anlamına gelir. Aslında, her demokrasi bu yöne eğilimlidir. Bununla birlikte, spesifik olarak Sezarist teknik, referandumdur. Bu, sıradan bir oylama ya da seçim değildir, bu övgüleri hak edenin çağrısına olan inancın beyanıdır. Sezarist lider ya askeri bir usulde, yerini halk oylamasıyla onaylayan I. Napolyon gibi bir askeri diktatör olarak ortaya çıkar ya da burjuva usulünde ortaya çıkar: III. Napolyon gibi askeri olmayan bir siyasetçinin iktidar iddiasının halk oylaması aracılığıyla, ordu tarafından kabul edilen, onayı. Her iki yol da parlamenter ilkeye (tabii ki) kalıtsal monarşinin meşruiyetine olduğu kadar düşmandır. En yüksek yöneticinin doğrudan halk tarafından seçiminin ve bunun yanında, parlamentonun değil kitlelerinin güvenine dayanan siyasi gücün her türlü -ki bu Hindenburg gibi popüler bir askeri kahramanın konumunu da içerir – sezarist onaylamanın bu “saf” biçimlerine giden yolda yatar. Özelde, bu, parlamento üzerindeki üstünlüğü (resmi olarak) demokratik atamasından ve seçiminden kaynaklanan Birleşik Devlet Başkanının konumu için geçerlidir. Bismarck gibi sezarist bir figürün evrensel oy hakkına dahil olması umudu ve anti parlamenter demagoji tutumu da aynı yöne işaret eder; her ne kadar, kesin ifade ve söyleyişinde, bakanlık konumunun belli meşru koşullarını benimsemiş olsalar da bu böyledir. Bismarck’ın görevden ayrılmasının koşulları kalıtsal meşruiyetin bu sezarist güçlere karşı tepki verme şeklini gösterir. Her parlamenter demokrasi liderlik seçiminin halk oylamasına dayalı yöntemlerini, parlamenter güç için tehlikeli olduğu için, ortadan kaldırmaya çalışır(Weber, 2012, s. 816).

Weber’in Sezarizmin Napolyoncu ve Bismarckçı türlerine dair bilgiler verdiği bu paragraf gerçekten çok önemlidir. Weber burada bize Sezarizmin kompakt bir tanımını yapmaktadır. Bu tanımlı beş başlık altında toplayabiliriz. Sezarist liderin seçim tipi, askeri ya da sivilidir. Oy birliği ile seçilir ve bu seçim plebisiter bir niteliktedir. Parlamento ile ilişkisi ikircikli bir yapıya sahiptir. Yine kalıtsal meşruiyetle olan ilişkisi de ikirciklidir. Son başlık ise Sezarist liderin varoluş şartı ile ilgilidir. Onun varoluş şartı siyasal demokratikleşmedir.

Yukarıdaki başlıkları Bismarck üzerinden değerlendirecek olursak, onun seçim tipi “sivil”dir. Oy birliği ile seçimi plebisiterdir. Bunu demagoji yoluyla insanlar üzerinde kullanarak parlamenter sistemi dağıtmak istemektedir. Ayrıca bu durum onun parlamento ile olan ilişkisinin ikircikli olduğunu da gösterir. Kalıtsal meşruiyetle olan ilişkisi de ikircikli bir yapı sergiler ve son olarak siyasal demokratikleşme için varoluşunu oy hakkı üzerinden kurmaktadır(Baehr, 2008, s. 67).

Bu analizlerden sonra Weber’in Bismarck üzerine yapmış olduğu çıkarımları Sezarist lider ve kitle bağlamında inceleyecek olursak, Bismarck’ın mirasını Sezarizm üzerinden daha yakından anlayabiliriz.

- a) Sezarizm ve Deha: WeberSezarizmi deha ile birleştirmektedir. Bunu özellikle, Bismark liderliği için yapmaktadır. Kendi cümlelerinde bu birleşimin izlerini görebiliriz:“Onların liderlerinden defalarca, eğer her zaman bir Bismarck olacaksa, Sezarizmin – yani deha ile yönetimin- Almanya için en iyi siyasi örgüt saydıklarını işittim” (Weber, 2012, s. 749).
- b) Liderlik ve Sezarizm: Aslında burada liderlik mekanizmasındaki eksiklikleri yahut olması gerekenleri Weber Almanya ve İngiltere üzerinden açıklamaktadır. Weber’e göre, Almanya’da sezarist rejimi monarkın arkasına saklamakla hata etmişti. Lakin, bu liderlerin kariyer fırsatlarını ciddi bir şekilde engellemektedir. Oysa, İngiltere örneğinde kitlelerin liderlere bağlılığı mevcuttur. Ona göre olması gereken budur. “Siyasi eylem her zaman küçük sayılar ilkesiyle yani küçük lider gruplarının üstün siyasi manevra yeteneğiyle belirlenir. Kitle devletlerinde, Sezarci unsur silinemez” (Weber, 2012, s. 775-776).
- c) Demokratikleşme ve Kitle: “Kitle propagandası seçim başarısını parti girişiminin rasyonelleşmesine bağlı hale getirir; parti bürokrati, parti disiplini, parti kaynakları, parti basını ve parti tanıtımı. Partiler git gide sıkı örgütlenir” (Weber, 2012, s. 808-809).
- d) Demokratikleşme ve Demagoji: “Demagog zirveye yükselecektir ve başarılı demagog kitlelerin desteğini kazanmaya çalışırken en ilkesiz olandır”(Weber, 2012, s. 814). Weber’in bu sözleri aslında, demagoga yönelik bir eleştiridir. Cicero tarafından demagogun yüceltildiğini hatırlayacak olursak, Weber tam tersi bir argümanla karşı çıkmaktadır. “Kitleler önündeki hitabet zaferlerine rağmen partilerinde iktidarı elde edememiş çok üstün zihinlerin ve mizaçların aksine başarılı demagoglardı. Bu tesadüf değildir – ancak bu demokratikleşmenin bir sonucu değildir; daha ziyade, “olumsuz

politikaları” uygulayan baskılardan kaynaklanır”(Weber, 2012, s. 815) diyerek demagogun önemini ikinci plana itmektedir.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, Weber, Sezarizmi iki biçimde ele almaktadır. İlki Sezarist bir lider ve ikincisi de kitlelerin yönetim biçimi olan Sezarizm. Bu açılardan Weber’in Sezarist bir lideri Bismarck ile bağdaştırması önemlidir.

4. Modern Sezarizm, Parlamenter Sezarizm

19. yüzyılda siyasi teorilerde iki farklı bakış açısı vardı. Bunlardan ilki, parlamento ile demokrasinin bir arada olamayacağını düşünenler, diğeri de parlamento ile Sezarizmin birleşemeyeceğini düşünenlerdir. Lakin, Weber buna karşı çıkarak Sezarizm ile parlamentonun ve parlamento ve demokrasinin birlikteliğini, vurguladı (Baehr, 2008, s. 69).

Weber (2002) özellikle Almanya’yı İngiltere ve Amerika ile karşılaştırır. Amerika ve İngiltere’deki gibi bir parlamento Almanya’da da mevcut olsaydı, Bismarck’ın daha güçlü olabileceğine dair vurgusu önemlidir. Bir başka deyişle, aslında Weber 19.yy. daki tartışmayı birleştirerek, birbirini dışladığı düşünülen iki biçimin, aslında tamamladığını vurgulamaktadır.

Çünkü Weber’e göre mesele Sezarizmi yönelik eleştirilerde bulunmak değil, onu nasıl geliştireceğini öğrenmekti; onu reddetmek değil, ulusal liderlik ve kitlesel seferberlik olanaklarını seferber etmeyi öğrenmekti. Bu da hem demokrasiler için hem de Sezarist bir yönetim biçimi için kitleler ile ilişkinin devamının mümkün olacağıydı.

Örneğin, demokrasi ve Sezarizm ile ilgili Weber’in görüşlerine bakacak olursak, ona göre demokrasinin çıkış noktası Fransız Devrimi ve sonrasındır. Weber, bazen modern demokrasiyi Fransız Devrimi ve sonrasında ortaya çıkan bir ürün olarak tasvir etse de, Sezarizm hakkındaki tartışması çok daha spesifik bir süreçle ilgilidir. Bu süreç ise oy hakkının işçi sınıfına verilmesi ile ilgilidir. Evrensel oy hakkının tanınması ile birlikte, Weber’e göre

parlamentar Sezarizmin bağı olduğu modern kitle partisi sisteminin doğması ve ardından büyümesini sağladı (Baehr, 2008, s. 69).

Weber'in bu parlamento ve demokrasiyi Sezarizm ile birleştirmesi lider içinde yeni bir hareket alanı oluşturdu denilebilir. Bu açılardan tartışması ufuk açıcı olmakla birlikte, demokrasi ve parlamentoyu kitleleri mobilize edebilmek etrafında ya da Sezarist lider etrafında kurguladığı için birtakım tehlikeleri de kendi içinde taşımaktadır.

D. Marksist Sezarizm

Sezarizmin bir diğer yorumu bu bölümde ele alınacak olan Marksist Sezarizmdir. Bu yorumun öncüsü ise İtalyan Marksist düşünür Antonio Gramsci'dir. Sonda söyleyeceğimizi başta söyleyecek olursak, Gramsci Sezarizmi sınıf temelli okumaktadır. Bu okumasıyla Weber'in Sezarizminden ayrılmaktadır.

Gramsci'nin Sezarizm okumasına yönelik bir diğer görüş ise onun görüşlerinin Bonapartizme yakınlaştığını düşünenlerin görüşüdür. Oysa bu tez, tam olarak Gramsci'nin Sezarizm anlayışı ile uyumsuz. Bu bölümde bu iki görüş etraflıca ele alınmaya çalışılacaktır.

Gramsci'nin Sezarizm üzerine yazıları, yoğun bir anlatımla kaleme alınmıştır. Bu anlatımın gövdesine Sezarizmi koymuş, uzantılarına pasif devrim ve faşizmi yerleştirmiştir. Bu yüzden, Sezarizmin Marksist çözümlemesine geçmeden önce Gramsci'nin Sezarizmi açıklarken kullanmış olduğu dikatomiler üzerinde durulacaktır, çünkü onun Sezarizmidikatomiler üzerine kurulu olduğu için diğer kavramlarla olan ilişkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, Gramsci'nin Sezarizm anlayışı üzerine çalışan Fontana'nın yorumu Gramsci'nin diğer kavramlarının neden açıklamamız gerektiğini ayan beyan bir biçimde ortaya koyar:

Sezarizm iki kapsayıcı antinomi kümesinin ötesine geçmektedir: hegemonya / diktatörlük ve siyasal toplum / sivil toplum. Onları birbirine bağlayan şey ise Gramsci'nin tahakküm ve ahlaki-entelektüel liderlik arasındaki antitezidir (Fontana, 2004, s. 177).

Yukarıdaki ayrımlarla birlikte burada ilk olarak şu soruların cevaplarının aranması amaçlanmıştır: İlk olarak Gramsci'nin Sezarizm anlayışını Max Weber'den farklı kılan nedir? İkinci olarak ise, Gramsci'deki Bonapartizm/Sezarizm ayrımı nerelerde görölmektedir ya da var mıdır? Ve son olarak, Sezarizm ve faşizmin ilintisini gösteren Gramsci, hangi kavramlara başvurarak teorisini geliştirir? Bu soruların cevaplanabilmesi için, ilk olarak Gramsci'nin kuram ve kavramlarına değinmemiz gerekmektedir.

1. Marksist Sezarizme Doğru

Gramsci'nin özğün yanı, yaşadığı dönemle bağ kurarak analiz yapmasıdır denilebilir. Gramsci, yaşadığı dönemin şartlarını gözlemlemiş ve kendi teorisini oluşturmuş Marksist bir teorisyendir. Yaşadığı dönemde, İtalya'da faşizmin yükselişini ve devamını görmüştür. Bu sebeple iki temel olay onun düşünce dünyasını derinden etkilemiştir. İlki, Mussolini ile olan ilişkisidir. Faşistleşme sürecine gidilirken "Duce" olarak tarihte adı geçen Mussolini'ye karşı bir duruş sergilediğı için Duce'nin radarına yakalanmış ve hatta Duce Gramsci için "bu beynin çalışmasını yirmi yıl durdurmalıyız" demiştir. Hatta Mussolini Gramsci'yi hapishaneye göndermiştir. Oysa, Mussolini'nin bu hamlesi, Gramsci'nin üretiminin önüne geçmemiş aksine "Hapishane Notları" adı altında altı ciltlik eserini günümüze kadar taşımıştır. Bu eseri ile siyaset teorisini derinden etkilemiş olan Gramsci, Marksist teoriyi de derinden etkiledi. Öyle ki, Hobsbawm'ın cümleleriyle "Gramsci, hem Marx'ın hem de Lenin'in ötesine geçti ve dikkatini partinin örgütsel doğası ile yeni bir toplumun inşasına yardımında partinin görevleri kadar liderler, parti ve kitleler arasındaki ilişkilere de yöneltti" (Hobsbawm E. J., 2012, s. 15).

Gramsci'nin Marksist literatüre katkısı burada yatar. Bu yüzden her ne kadar Gramsci'nin Sezarizm teorisinden yararlanılsa da onun katkısı liderler ve kitle üzerine çalışmalarından da kaynaklıdır. Gramsci'nin bu katkısı sosyal ilişkiler ile siyasal yapılar arasında bir ayrım oluşturduğı için de ayrıca değerlidir (Vacca, 2012, s. 45). Başka bir ifade ile söyleyecek

olursak, Gramsci kitle, lider, partiler üzerine çalışırken bu ilişkileri siyasal teori üzerinden ele alarak yeni bir katkıda bulunmuştur.

Gramsci'nin bu teorisini oluşturmalarının arka planında ise, kendi deneyimlerinin oluşturduğunu yukarıda belirtmiştik. Şimdi bunu biraz daha derinleştirecek olursak, Gramsci kendi bünyesinde birçok farklı kimliği toplayan bir düşünürdü. Bir taraftan komünist partinin liderliğini yaparken, öte taraftan teorisyendi. Bu iki kimlik arasında yaşadığı deneyimlerden biri olan Torino'daki kitlesel proletarya hareketi ise onun yukarıda bahsi geçen kitle, lider, partiler üzerine eğilmesini sağlamıştır. Bunu hatırladığımızda ve analizi bu çerçevede yaptığımızda, Gramsci'nin lider üzerine incelemelerinin baş aktörü olan Mussolini'nin önemini daha rahat kavrayabiliriz.

Mussolini, sosyalist bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Gençliğinde de sosyalist aktivitelere katılan Mussolini'nin sosyalizm anlayışı gelişirken etkilendiği kişi(ler) Marx olmamıştır. Louis Auguste Blanqui, Max Stirner ve Friedrich Nietzsche'den etkilenmiştir (Nello, 2009). Mussolini'nin sosyalizmden faşizme geçişi ise, İtalya'nın içinden geçtiği toplumsal koşullarla ilgilidir. O, kitle siyasetinin önemini kavrayıp, kitleleri “milliyetçi” bir politikayla yönetmeye yönelmiştir. Bu tarihten sonra sol görüşleri neredeyse tamamen yok olan Mussolini hızlı bir biçimde faşistleşme sürecini başlatmıştır(Erdem & Erdem, 2016, s. 111).

Faşistleşme sürecinin başlaması ile birlikte, kitlelere fikirlerin nasıl nüfuz edeceği problemi kalmıştır. Bu problemi, Mussolini etkisinde kaldığını bildiğimiz Le Bon'un metotla çözmeye çalışmıştır. Le Bon'un kitlelerin telkin yoluyla nasıl harekete geçeceği ve kitle lider ilişkisini nasıl tayin edeceğine yönelik yapmış olduğu açıklamaları benimseyen Mussolini, ideolojisini yaymaya başlar. Bu yayılmacılığı sınıflardan azade bir şekilde yapılmaya, hatta onlar gözetilmeksizin yapılır. Bu minvalde faşist ideolojiler kitleleri “geniş çaplı bir suç

ortaklığı”na (Paxton,2014, s. 34) dahil eder. Bu suç ortaklığı üzerinden incelemelerini, kitle üzerinden de ele alan Gramsci, parti devlet ikiliği içerisinde, “kitlenin basitçe “manevra’ için olduğunu ve içinde yaşanan şimdiki bütün çelişkilerin ve yoksullukların sona ereceğini söyleyen bir altın çağ müjdesini veren mesihçi efsanelerle, ahlaki vaazlarla, duygusal uyarıcılarla nutku tutulduğunu”(Vacca, 2012, s. 48) belirtmektedir. Böylece Gramsci’nin Sezarizme yönelik temellerini sınıflar üzerinden ele aldığını burada görebiliriz.

Gramsci’nin bu tutumu önemlidir çünkü, “kitleler ve siyaset arasındaki yeni ilişkinin içeriği, mevzi savaşı sadece 1921 sonrası döneme ve işçi sınıfı hareketinin devrimci kaderinin kötü gitmesine uygulanabilen savunması stratejiye indirgendiğinde görmezden gelinir” (Sassoon, 2012, s. 103).

Buna örnek olarak şu paragraf çok açıklayıcıdır:

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalyan siyasal hayatının derin bir krize girmesi bütün dengeleri değiştirdi. Avrupa’nın birçok ülkesinde devrim rüzgârları esmeye başlarken, ülkedeki siyasal ve toplumsal gerilimlerin, konjonktürel yöntemlerle çözülemeyeceği bir evreye ulaşmakta olduğu görülüyordu. Savaş sırasında izlenen politikalar, ekonomik ve toplumsal kriz koşullarından etkilenen geniş kitleleri radikal siyasal hareketlerin propagandalarına açık hale getirmişti. Rusya’nın savaş sonrası krizden Bolşevik Devrimi’yle çıktığını gören Gramsci, İtalya’nın yaşadığı krizin benzer bir yapısal dönüşüme olanak tanıdığını düşünmeye başlamıştı (Yetiş, 2009, s. 127).

Risergimento (1860-1861’de İtalya’da ulusal birliğin sağlanmasıyla oluşan İtalyan ulusal kurtuluş hareketi), Gramsci’nin analizlerini derinden etkileyen ikinci noktadır. Analizinin destek noktasını oluşturur denilebilir. Direnç noktasını ise, Fransız Devrimi’nden alıp Jakobenleri incelemeye tabi tutmasıdır. Bu iki kanal arasında faşizm, Sezarizm ve pasif devrim kavramlarını geliştirmiştir Gramsci. Bunun sebebi, İtalyan Kurtuluş Hareketi’ni esas olarak olumsuz açıdan değerlendirmektedir. Çünkü Jakoben tarzda devrim yapılamamıştır(Gramsci, 2010, s. 304). Dolayısıyla, Cavour önderliğindeki İlmîlîlar Partisi ile Mazzini ve Garibaldi’nin etrafından toplanan Eylem Partisi arasındaki çekişmeler, kitleler ile olan ilişkileri, partilerin görevleri/yetkileri/amaçları hakkında birtakım sorular sormasına ve bunları cevaplandırmasına sebep olmuştur. Gramsci’nin burada yapmış olduğu ayrım

önemlidir. Her iki partide burjuva partisi olarak ele alınırken, Gramsci'ye göre İllımlar partisi, liberal çözümleri empoze eden, sınırlayıcı bir hegemonya biçimini uygulayan, Eylem Partisi'ni çekip çeviren bir konumda bulunuyordu. Diğer taraftan Eylem Partisi ise, Jakoben tarzındaydı. İkisinin ortak noktaları ise köylü kitlelerinin taleplerini sahiplenmek suretiyle bu kitlelerin başına geçemedikleri için demokratik cumhuriyet hedeflerine ulaşamamalarıdır. Eylem Partisi ve Jakobenler arasındaki benzerliğe dikkatimizi verirse, Gramsci burada önemli bir açıklama yapar:

Birçok ülkede yaşanan deneyimler, en başta da Fransa'nın büyük Devrim döneminde yaşadığı deneyim olmak üzere, köylülerin “kendiliğinden” dürtülerle harekete geçmelerin halinde aydınların duraksamaya başladıklarını, buna karşın, bir aydınlar grubu kendisini yeni bir somut, köylü yanlısı politika temelinde konumlandığı takdirde bu grubun giderek daha önemli kitlesel unsurları kendisine çektiğini göstermiştir. Ne var ki, kırsal nüfusun dağınık ve izole durumu ve dolayısıyla onu sağlam örgütlere eklememenin zorluğu göz önüne alındığında, en iyi çözümün, hareketi aydın gruplarından başlatmak olduğu söylenebilir; gelgelim, genel olarak, akılda tutulması gereken şey bu iki eylem arasındaki diyalektik ilişkidir(Gramsci, 2010, s. 313).

Bu analizlerinden hareketle, Gramsci, İllımlıların “pasif devrimi” örneklediklerini söyler. Ve ayrıca İllımlar organik aydınlarıdır.

Faşizm, İtalya'daki liberal devletin iki temel nedenden ötürü mantıklı ve doğal bir evrimdir. Birincisi, Risorgimento, Gramsci'nin Piedmont egemen sınıfının İtalyan yarımadasının geri kalanı üzerindeki üstünlüğünü empoze ettiği (Fontana, 2004, s. 182)“pasif devrim” olarak adlandırdığı “yukarıdan devrim” biçimiydi. Devrim “pasif”tir, çünkü insanlar veya kitleler süreçten yoksundur. İnsanların aktif ve bilinçli bir güç olarak ortaya çıktığı Fransız ve Amerikan Gelenekleri'nden farklı olarak, İtalya'daki Risorgimento tam olarak insanların pasifliğinden dolayı mümkün olmuştur. Gramsci'de aktif bir güç olarak insanlar, kitleleri örgütlemeyi ve yönetmeyi başarabilen yönetici elitlerin oluşumu anlamına gelir; bu da, belirli bir grubun dar ve özel çıkarlarını daha genel olanlara dönüştürme yeteneğini ifade eder. Bu kısım tam olarak yazarın Gramsci'deki kitleler üzerine vurgusunu ortaya çıkarmıştır(Fontana, 2004, s. 182).

Ajitasyon ve propagandaya yönelik de analizler yapan Gramsci, partiler ve hükümet/devlet ikiliği üzerinden bir analiz yapmaktadır. Bu analizini Risorgimontu’yu daha iyi anlamlandırmak için yapar. Lakin, bunu yaparken, ajitasyon ile propaganda arasındaki denksizliğe vurgu yapar. Bu denksizliği “devre dışı bırakma” ile açıklar. Bunun sorumluluğunu ise devlette olduğunu vurgular:

Hükümet gerçekte bir “parti” gibi faaliyetle bulundu. Kendisini partilerin üzerine koydu: onların çıkarlarını ve faaliyetlerini ulusun ve devletin yaşamına ve çıkarlarına değgin daimî çerçeve içerisinde uyumlulaştırmak için değil, fakat onları geniş kitlelerden koparmak/uzaklaştırmak ve Bonapartist/Sezarist tipte paternalist bağlarla hükümete bağlı olan parti dışı insanlardan güç elde etmek için (Gramsci, 2010, s. 332).

Bu alıntıyı biraz daha anlaşılır hale getirmeye çalışırsak, Gramsci İtalyan ulus devlet oluşum sürecini(risorgimento), kitlelerden kopuk görmektedir. Ülkede zaten bir de kuzey ve güney arası gelişmişlik ve toplumsal yapılar arasında büyük fark da vardır. Transformizmo, yani dönüştürme, Gramsci’ye göre halktan ya da işçi sınıfından çıkan parlak bireylerin egemen sınıflarca yozlaştırılması, kendilerine katılması anlamına gelmektedir. Meseleyi şu şekilde anlatabiliriz: İtalyan partileri, parlamentosu ve devleti kitlelerden uzaktır. Partilerde de bunun etkileri bulunmaktadır. Mesela propaganda daha ciddi bir iş. İçinde bulunulan durumu analiz etmek ve bunun neden sonuçlarını göstermek ve çözüm yolu aramayı içeriyor. Ajitasyon ise duygusal bir etkide bulunma. Kitleyi duygusal nutuklarla ayaklandırma gibi. Ne diyor Gramsci, İtalya’da kitap ve dergi değil gazete ön planda. Analiz ve entelektüel faaliyet gerektiren propaganda değil ajitasyon ön planda. Geniş ve derinlikli olan strateji değil, daha basit olan taktik düzey söz konusu. Yani kitle ve sınıflardan kök alan partiler değil de, dar çerçevede geçen, kendi aralarında paslaşan halktan kopuk bir parti düzeni var. Devlet de burada bunu besliyor ve bundan yararlanıyor.

a. Gramsci’nin Kavramları: Pasif Devrim ve Organik Aydınlar

Gramsci’nin pasif devrim terimiyle ilgili bir parantez açacak olursak, onun siyasal teorisinin temel kavramlarından biri olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Ve bu terim, birtakım

değişim ve dönüşümlerden geçerek son haline kavuşmuştur denilebilir. Terim ilk olarak 1815-1848 dönemini yani burjuvazinin devletteki konumu ve ardından içine girilen liberalizm hareketleri ve son tahlilde I. Dünya savaşı ile birlikte yaşanan “restorasyon” dönemini ve faşizmi içine alacak şekilde genişletilmiştir(Gramsci, 2010, s. 305).

Bu genişletmeyi biraz açacak olursak, Gramsci’nin öncelikle, “pasif devrim, manevra savaşının zıttı olan “mevzi savaşı” kavramıyla ilintilendirilebilir mi?”(Gramsci, 2010, s. 325)sorusuna başvurulabilir. Bu noktada,mevzi savaşı Gramsci’nin oluşturduğu kavramlardan biridir. Mevzi savaşı, burjuvazinin ya da egemen sınıfın yıkılması için proletaryanın devrimci karşı duruşudur. Ve burada sivil toplumun güçlü olması gerekmektedir. Sivil toplumun güçlü olmadığı yerlerde ise manevra savaşı vermek gerekecektir.O zaman şunu söyleyebiliriz, pasif devrim ile mevzi savaşı arasında mutlak bir özdeşliğin mevcut olup olmadığını sorgular. Bu sorgulamayı, “pasif devrim olarak faşizm” şeklinde genişletir. Ve ardından ikinci soruyu sorar:

Modern koşullarda “faşizm” tam tamına yeni bir “liberalizm” değil midir? Faşizm, liberalizmin on dokuzuncu yüzyıl açısından ifade ettiği şeye benzer biçimde, yirminci yüzyıla uygun bir pasif devrim biçimi değil midir tam olarak? (Gramsci, 2010, s. 328)

Görüldüğü üzere, pasif devrim ile mevzi savaşı ve faşizm arasında yakınlık tahsis eden Gramsci aslında bize şunu söylemektedir. Devleti kuşatan egemen sınıf devlette yapısal bir değişiklik sergilemiyor yani hegemonyadaki sınıflar arasında belirgin bir değişiklik yok ise bir tutum yok ise pasif devrim ya da faşizm; eğer hegemonya savaşına yönelik bir tutum sergileniyorsa da mevzi savaşı kavramlarıyla açıklamaktadır. Bu kavramlar daha sonrasında Gramsci’nin Sezarizminin anlaşılması için önem teşkil edecektir.

Gramsci’nin Marksist siyaset teorisi alanında geliştirdiği en özgün kavramlardan biridir “organik aydın”. Esas olarak toplumsal yaşamın ideolojik yeniden üretimini tartıştığı; toplumdaki ideoloji üretim mekanizmalarını, zor-rıza ilişkilerini ve aydınların siyasal iktidar ilişkileri karşısındaki konumunu çözümlemeye çalıştığı makalelerinde organik aydın

kavramını geliştirir. Ancak organik aydın kavramını kabaca egemen sınıfların ya da burjuvazinin ideoloji üreten, sistemin onay mekanizmaları içinde etkili olan kukla köleler olarak görmez. Aydın olmayı kitlesel hareket, aydınlanma, halkın içinden gelmek vs. türü subjektif ve tarih dışı kavramlar aracılığıyla da tanımlamaz Gramsci. Organik aydınları Gramsci'nin cümleleriyle ifade edecek olursak şu şekilde ele almaktadır:

Tarihsel-siyasal bir araştırma ölçütünün metodolojik tutarlılığını burada saptamak mümkündür: bağımsız bir aydın sınıfı yoktur, her toplumsal grubun kendi aydın tabakası vardır ya da her toplumsal grup kendi aydın tabakasını oluşturmaya eğilimlidir; ne ki, verili koşullarda, tarihsel bakımdan (ve somut olarak) ilerici sınıfların aydınları – son tahlilde- öylesine bir çekim gücü oluştururlar ki, sonunda diğer toplumsal grupların aydınlarını da kendilerine boyun eğdirirler; böylelikle bütün aydınlar arasında bir dayanışma sistemi yaratırlar, psikolojik nitelikli bağlara (kendini beğenmişlik vs.) ve çoklukla bir kast karakterine (teknik-hukuksal, korporatif vs.) sahip bir sistemdir bu (Gramsci, 2010, s. 310).

Lakin, Gramsci bu görüngünün daha sonra, egemen toplumsal grubun kendi işlevini tamamlar tamamlamaz ideolojik bloğun parçalara ayrılma eğilimini gösterdiği; sonrasında ise “kendiliğindenliğin” yerini, giderek daha çıplak ve doğrudan biçimlerde, düpedüz polisiye tedbirler ve hükümet darbeleriyle sonuçlanan “baskıcılığın” alacağını” (Gramsci, 2010, s. 310) vurgular.

Bu açılardan organik aydın kitle siyasetine yön vermesi açısından siyasetin önemli bir bileşenidir. Bulunduğu konum itibarıyla hem burjuvaziye hem de işçi sınıfını ortak bir kesişen kümede birleştiren organik aydın kapitalist toplumların ayırt edici özelliklerinden biridir.

2. Gramsci'nin Sezarizmi

Gramsci Sezarizmi sınıf temelli okumaktadır. Kendi cümleleriyle aktaracak olursak, Gramsci'ye göre Sezarizm:

Sezarizmin, çatışma halindeki güçlerin geçici sonuçlar doğuracak tarzda birbirini dengeledikleri bir durumu ifade ettiği söylenebilir; yani, bu güçler birbirlerini öyle bir dengelerler ki, aralarındaki çatışmanın sürgit devam etmesi onların karşılıklı yıkımından başka bir sonuç vermez. İlerlemeci güç A'nın gerilemeci güç B ile mücadelesinde A'nın B'yi ya da B'nin A'yı yenilgiye uğratması değil, ne A'nın ne de B'nin galip gelmesi söz konusudur: bu güçler birbirlerinin kanını dökerken üçüncü bir güç (C) dışarıdan müdahale ederek A'dan ve B'den geriye ne kalmışsa onları kendisine boyun eğdirir. İtalya'da Lorenzo il Magnifico'nun ölümünden sonra yaşanan tam da budur (Gramsci, 2010, s. 333).

Yani dışarıdan gelen üçüncü güç C; A ve B den kalan ne varsa her ikisini de hükmü altına alsa da yine de A ve B'nin karşılıklı tükenmesi nedeniyle değil, aynı zamanda A veya B'nin C'nin müdahalesini bir çatışmanın çözümü için ikinci en iyi (veya en olumsuz) çözüm olarak görmelerinden kaynaklanır. Böylelikle, müdahalenin nihai sonucu her iki grubun boyun eğmesi olsa da müdahalenin kendisi, çatışmanın içsel çıkarları tarafından tetiklenmektedir(Fontana, 2004, s. 178).

Fontana, burada bahsi geçen üçüncü gücün her zaman şimdide ve her zaman çatışma için aktif bir faktör olduğunu vurgular(Fontana, 2004, s. 178). Bu vurgunun devamını Gramsci'de arayacak olursak:Boyun eğdirme, amacı karşılıklı yıkımı önlemek için, gayesi açık bir şekilde, açık olan siyasi biçimlerini dondurmak ve yönlendirmek olan bir müdahalenin istenmeyen sonucudur. Böylelikle, Sezarizm “her zaman büyük bir şahsiyetin” tahkim görevine, felakete yol açan bir güçler dengesi ile karakterize edilen bir politik durum üzerine empoze ettiği özel çözümü ifade eder.

Fakat Gramsci'ye göre Sezarizm sadece bununla sınırlı kalmaz. Sezarizmin ilerlemeci ve gerilemeci biçimlerinin de mevcut olduğunu söyler;“bu biçimlerin kesin anlamı, son tahlilde, herhangi bir sosyolojik şema aracılığıyla değil, ancak somut tarih aracılığıyla yeniden inşa edilebilir”(Gramsci, 2010, s. 334).

a. Sezarizm Nedir, Ne Değildir?

Sezarizm, hegemonya ve sivil toplumun çöküşünün, sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki ilişkilerde bir dengesizliğin sonucudur. Başka bir deyişle, Gramsci'nin sürekli rıza teşkilatı olarak adlandırdığı - alışkanlıklar ve “davranış normları” olarak tanımlandığı zaman, toplumsal ve siyasal güce geleneksel dayanak sağlayan bir toplumun inançları, fikirleri ve idealleri kırılğan hale gelmiştir. Ve parçalanmaktadır(Fontana, 2004, s. 190).

Gramsci, sonucun ne belirlendiğini ne de kaçınılmaz olduğunu söylemeye devam etmektedir: Devletin krizi devrim yaratabilir veya Sezarlığa yol açabilir. Nihai sonucu belirleyen şey, göreceli güç dengesidir (ya da “güç ilişkileri”dir). Rakip grupların örgütlenme ve bilinç düzeyinin yanı sıra yarışmacı güçlerin (liderler ve lider arasındaki ilişkinin doğası) dengesi de önemlidir. Siyasi, örgütsel ve teknik beceri ve deneyimleri göz önüne alındığında, bağımlı gruplar, genellikle, olayların olumsuzluklarına etkili ve kararlı bir şekilde cevap vermek için egemen sınıflardan daha az hazırlanırlar. Aynı zamanda Gramsci, her iktidardaki sosyal grubun, her biri farklı ideolojiler ve inançlara sahip, eşit ve eşitsiz çıkarların bir ittifakı ya da bloğu olduğunu ve otorite krizinde baskın bloğun istikrarsız hale gelebileceğini belirtiyor. Bu ilgi, Caesar’ı krize çözüm olarak görebilir ve böylece iktidardaki sosyal-politik blok içinde bir iktidar mücadelesine yol açabilir.

Bu durumda, Sezarizmin ortaya çıkışı, alt grupların faaliyetlerinin sonucu değil, baskın blok içindeki grupların muhalefetine sonucudur(Fontana, 2004, s. 191).

Gramsci bir başka dikatomik ikiliği, nicel/nitel nitelikler üzerinden yapar. Bu ayrımlar devlet tipini de iyi ayırt edebilmemiz açısından önemlidir:

Napolyon III’te, Sezarizmin tikel bir rengi vardı. Sezar’ın ve Napolyon I’in Sezarizmi, deyim yerindeyse, nicel/nitel bir nitelik taşımaktaydı; bir başka deyişle, bir devlet tipinden başka bir devlet tipine tarihsel geçiş evresini temsil ediyordu -bu geçişte yeniliklerin sayısı o kadar fazla ve önem arz eden nitelikteydi ki bunlar eksiksiz bir devrimi temsil ediyordu. Napolyon III’ün Sezarizmi ise, o da sınırlı bir tarzda olmak üzere, salt niceldi: bir devlet tipinden diğerine geçiş yoktu, sadece aynı devlet tipinin kesintisiz çizgiler boyunca ‘evrim geçirmesi’ söz konusuydu(Gramsci, 2010, s. 337).

Görülmektedir ki, Sezarizm üzerine yapılan nicelik/nitelik vurgusu Bonapartizm ile de bir karşılaştırmaya giderek kavramın ne olup olmadığına dair bize ipuçları vermektedir.

b. İlerlemeci ve Gerilemeci Sezarizm

Sezarizm, ilerlemeci gücün muzaffer olmasına yardımcı olacak şekilde müdahalede bulunduğu ilerlemecidir (gerçi bu, belli ödünler ve sınırlılıklar karşılığında elde edilen bir zaferdir.) Gerilemeci gücün muzaffer olmasına yardımcı olacak şekilde müdahalede

bulunduğundaysa gerilemeci... (Bu durumda da belli ödünler ve sınırlılıklar söz konusudur, ne ki bunların değeri, kapsamı ve anlamı birinci durumdan farklıdır.) Sezar ile Napolyon I ilerlemeci Sezarizmin, Napolyon III ile Bismarck gerilemeci Sezarizmin örnekleridir(Gramsci, 2010, s. 334).

Portelli, tekrar Gramsci'nin Dreyfus Davası incelemesini hatırlatır. "Hegemonik sistem içinde onu oluşturan grupların birbirlerini arasındaki bunalımın örneği idi bu. "Dreyfus hareketi belirtici bir harekettir; çünkü köylülere değil, kıra değil, ama kentin sosyalist reformizm tarafından yönetilen bağımlı ögelerine (ve hatta köylülüğün en ileri bölümüne) dayanarak, egemen blokun en gerici bölümünün Sezarimini sezip önleyenler, bu aynı blokun ögeleridirler"(Portelli, 1982, s. 127). Lakin bunu ilerici bir Sezarizm olarak tanımlamaktadır Gramsci. Çünkü, gerici sınıflara karşı yapılmış bir harekettir. Tekrar dikkat edilmesi gereken husus: "yönetici sınıfın en bilgili (eclaire) bölüntüsü, toplumsal tabanını genişleterek ve yardımcı, hatta ast gruplar için daha elverişli bir uzlaşma düzenleyerek (bu gruplardan çıkma yeni aydınlara çağrı, politik ve ideolojik uzlaşma), kendi hegemonyasını güçlendirir. A contrario (tersine), böyle bir bunalım ast sınıfların güçsüzlüğünü ve özerklik yokluğunu, öyleyse her türlü organik bunalım tehlikesi yokluğunu gösterir" (Portelli, 1982, s. 127)

Gerilemeci Sezarizmin evrimsel karakterine atıfta bulunarak, mevcut sosyal, ekonomik ve politik yapıların ötesine geçememesi, İtalyan faşizminin Gramsci tarzı bir eleştirisi olarak görülebilir. Bir seviyede, Gramsci Mussolini'nin devrimci ve popülist iddialarını ortaya koyuyor; Faşistlerin tamamen yeni bir devlet türünü inşa etme iddiası türetilmiştir. Başka bir düzlemde, Faşist rejimin Risorgimento tarafından kurulan devletin "marjinal olasılıklarının" daha fazla evrimini temsil ettiğini söylemek, İtalyan liberalizminin politik ve teorik temellerinin yıkıcı ve her şeyi kapsayan bir eleştirisini başlatmaktır(Fontana, 2004, s. 182).

Sezarizm iki başoyuncu arasında bir hakemlik olduğundan, terazi bir yana ya da öbür yana eğilebilir. Sezarizmin tutucu sınıfı ya da ilerlemeci güçleri kayırmasına göre, Sezarizm ilerlemeci ya da gerilemeci olacaktır. Sezarizm bir uzlaşmadır, ama bir ya da daha fazla kamp yararına evrilmeye, ya da güçlerin yeni bir dengesizliği durumunda ortadan kalkmaya yargılıdır(Portelli, 1982, s. 136).

Gramsci'ye göre burada sorun o diyalektik devrim/restorasyon sürecine devrimin mi yoksa restorasyonun mu hükmettiğini anlamakta düğümlenmektedir; zira tarihsel hareket içerisinde asla geri dönüşlerin olmadığı ve restorasyonların in toto var olmadığı kesindir (Gramsci, 2010, s. 334).

Burada Gramsci'ninWeber ile düşünsel yakınlığının ise altı çizilmelidir. Ona göre de, Sezarizm bir Caesar olmadan da büyük bir "kahraman", temsili kişilik olmadan da Sezarist bir çözüm var olmaktadır (Gramsci, 2010, s. 334). Ayrıca, Gramsci, Sezarist bir çözümün Caesar olmadan da gerçekleşebileceğini vurgular. Buna  rneği ise, Ramsey MacDonald'ın İşçi hükümetidir.

c. Askeri/Militer Sezarizm

Gramsci, Sezarizm ve militer güçler arasında da bir ilinti yakalamaktadır. Bu ilinti birçok açıdan kıymetlidir ve daha öncesinde yapılan Sezarizm kavramsallaştırmalarından da farklılaşır. Gramsci'ye göre, Sezarizmin gelişiminde askeri güçler büyük yer kaplamaktaydı. Sezar'ın lejyonları bunun tipik bir örneğidir. Ya da Napolyon'un askerleri. Gramsci'nin Sezarist lidere vermiş olduğu örnek olan bu iki liderde askeri Sezarizmin örneklerini daha net görebiliriz. Oysa Louis Napolyon'dan sonra askeri Sezarizm yada başka bir ifade ile getirecek olursak, bu ikisi arasındaki yakınlաma yerini başka şeylere bırakmıştır. Bu devlette bürokrasinin yerini sağlamlaştırması, devlet sistemlerinin değişmesi, partilerin ortaya çıkmasıyla yakından alakalıdır.

Sürekli devrim denilen o Jakoben/1848 tarihli formül bağlamında incelenmiş bulunan durumun aynısı bu alanda da tekrarlanır. Modern siyaset tekniği 1848'den sonra, parlamentarizmin ve onunla ilişkili sendika ve parti sistemlerinin büyümesinden ve de geniş devlet bürokrasiyle özel bürokrasilerin (yani, partilere ve sendikalara ait olan siyasal bürokrasiler) oluşumundaki artıştan sonra, geniş anlamda düzen güçlerinin -yani, suçu bastırmaya yönelik kamusal hizmet değil sadece, aynı zamanda egemen sınıfların siyasal ve ekonomik tahakkümünün korumak için devlet ve özel bireyler tarafından örgütlenen güçlerin tümü -örgütlenmesinde meydana gelen dönüşümlerden sonra bütünüyle dönüşüm geçirdi(Gramsci, 2010, s. 335).

Modern Sezarizm bu açılardan artık militer bir güç değil, polis sistemidir(Fontana, 2004, s. 189). Bu nedenle zorlayıcı gücün kullanılması, her zaman Sezarizmde zorunlu bir unsurdur. Sonuç olarak, Gramsci, ondan önceki ve sonrakiler gibi, Sezarizmi, hem bürokrasi hem de şiddet örgütü olarak orduyla ilişkili olarak görüyor. Gramsci'ye göre, “ulusal yaşamdaki askeri etki, yalnızca teknik anlamda askeri personelin (subay kadroları ve Genelkurmay gibi) nüfuzunun ve ağırlığının değil, aynı zamanda toplumsal katmanın (özellikle de toplumsal yapının) etkisi ve ağırlığıdır. Genç subaylar çoğunlukla kökenini oluştururlar.

Gramsci, maddi yaşam tecrübesi (köylülüğün egemenliği, kiracı geliri gibi),“orta ve küçük kırsal burjuvazi”içindeki askeri güç ve askeri çıkarların sosyal ve sınıfsal temellerini bulur. Kentsel burjuvaziye, şehir hayatına yönelik kültürel düşmanlığına karşı düşmanlığı ve korkusu, askeri kültüre ve sivil ve siyasal yaşamın askeri denetimine açık hale getirmektedir. Bu nedenle, askeri gücün sınıfsal doğasını tanımlamak her şey için vazgeçilmezdir.

Askeri güç ve örgütlü zorlama Sezarlığın zorunlu unsurları olsa da, onlar açıkça yeterli değildir. Temel niteliğini politik bir biçim olarak tanımlamak için başka bir yere bakmalıdır. Sezarizm basit bir askeri hükümet veya askeri diktatörlükten daha fazlasıdır. Sezarizm, ortaya çıktığı sosyal ve maddi temel ile bağlantılıdır. Bu nedenle “resmi olarak organik, politik ve sosyal ideoloji” ile de bağlantılı ve politik iktidar arasındaki ilişki Gramsci için çok önemlidir ve politik genellikle en önemli rolü oynar. Julius Caesar'ın ilerici / niteliksel Sezarizmine dair tartışmasında Gramsci şunları söylüyor:

Burada politik, Gramsci'nin Caesar'ı ortak askerlerin temsilcisi olarak görmesiyle ahlaki ve entelektüel liderlik kavramına bağlıdır. Bu “demokrasinin” sosyal temeli, harekete geçirme ve

örgütlenmenin Caesar'ın iktidara yükselmesinin temelini oluşturan topraksız ve işsiz Roma köylüleri ve kentsel proletaryadır (akt. Fontana, 2004, s.186).

Gramsci'nin “dışarıdan” terimini Caesar'ı tanımlamak için kullanması anlamlıdır. Polisin ve onun dışındaki güçte uygulanan güç arasındaki antik Yunan ve Roma ayrımına işaret eder. Örneğin, kamuoyu Roma'sında, sulh hakimlerinin imperiumu iki türden, imperium domisi veya şehrin pomeriumunda uygulanan güçten, çeşitli kurumsal kontroller ve imperium milisleri veya gücü tarafından sınırlandırılmış ve sınırlanmıştı. Şehrin sınırları dışında, kampanyanın geneline veya eyaletindeki bir promagistratınki gibi. Bu ikinci güç, temyize ve karşılıklı kontrollere tabi değildir ve dolayısıyla mutlaktır. Her iki imtiyaz biçimi, kendi yasal ve politik alanlarında uygulandığı sürece anayasal ve meşrudur. Roma diktatörlüğü, imperium milislerinin kriz veya acil durumlarda şehir içinde anayasal ve meşru olarak uygulanabileceği bir mekanizmaydı. Bu, böyle bir imperiumu cumhuriyetçi kurumların kontrolüne tabi tutma girişimini temsil etti. Caesar'ın diktatörlüğü benzer tipteydi. Buna göre, Sezarizm, imperium milislerinin devletin medeni ve siyasi alanına girmesini geçici ve acil bir önlem olarak değil, kurumun kurumlarına egemen olan ve yöneten normal ve kalıcı bir politik / bürokratik biçim olarak sunar. Generalin askeri gücü, şehrin içinde kaldığı zaman, kentin sivil otoritelerini orduya tabi kılar ve çeşitli fraksiyonlar ve partiler arasındaki geleneksel rekabeti ortadan kaldırarak sivil ve politik hayatı dondurur. Gramsci, yazdığı zaman bu ayrımın teorik önemini kabul eder (Fontana, 2004, s. 187).

Modern dünyada, politik anın üstünlüğü çok daha belirgin ve belirleyicidir. Yirminci yüzyılda, askeri güç ve sadece zorlama alıştırmaları, sağlam ve istikrarlı bir Sezarist formunu sürdürmek için yeterli değildir. Kitle iletişim araçları, kitle seferberliği ve kitle örgütlenmesindeki paralel dönüşümlerin yanı sıra sosyal ve ekonomik değişimler, Sezarlığın askeri unsurunu daha az anlamlı hale getirmiş ve buna karşılık “ekonomik ticaret sendikasına” daha fazla ağırlık ve güç vermiştir. Bu, ideolojik ve kültürel faktörlerin kritik hale geldiği

anlamına gelir. 1920'deki KappPutsch'un gösterdiği gibi, bir iktidar gücü iktidarı elde etmek ve sürdürmek için yeterli değildir. Aynı zamanda, açıkça askeri unsur önemini yitirmiş olsa da, sermaye ile emek arasındaki baskın toplumsal blok ve alt gruplar arasındaki temelde uzlaşmaz bir mücadele, eskiden polis ve güvenlik önlemlerine başvurmak için gittikçe zorlanmaktadır. Bu nedenle, “modern Sezarist, bir askeri sistemden çok bir polistir.” Bu gözlem oldukça açıklayıcıdır, ancak maalesef araştırılmamıştır(Fontana, 2004, s. 189).

d. Yeni Tarihsel Blok ve Sezarizm

İlk olarak yeni tarihsel blok ile ne kastedildiğini anlamadan önce, tarihsel blok kavramına ilişkin birkaç açıklamayla başlayalım.

Bir tarihsel blokun oluşması için, bu blokun yapısıyla üstyapısının organik olarak bağlanmaları gerekir. Bu organiklik Gramsci tarafından soyut açıdan tarihsel blokun üst yapısal uğrağının yapının gelişme sınırları içinde evrimlenme zorunluluğu olarak, ama daha somut bir biçimde de üst yapısal etkinlikleri çekip çevirmekle görevli toplumsal gurupların işi olarak tanımlanmıştır (Portelli, 1982, s. 48-49).

Peki yeni tarihsel blok nedir? Portelli’ye referansla açıklayacak olursak:

Öyleyse yeni bir tarihsel blokun kurulması sorunu, gerçekte, yeni bir hegemonik sistemin kurulması sorunudur. Ama o zaman yeni toplumsal güçlere olumlu bir biçimde yol açması gereken bir organik bunalımın patlak vermesi sorunudur da (Portelli, 1982, s. 125).

Portelli, Gramsci’den hareketle bu durumun, iki girişimle açıklanabileceğini vurgular: İlk olarak bir organik bunalımın ortaya çıkması, bir tarihsel blok meydana getiren yapıyla üstyapı arasındaki organik bağın kopması. Egemen sınıfın siyasal başarısızlığı veya alt sınıflardan kaynaklanan sebeplerle böyle bir organik bunalım ortaya çıkabilir. İkinci girişim ise, yeni bir hegemonya tesisidir. Eğer bunalım ‘kendiliğinden’ ise ve gerekli örgütlülük ast sınıflar arasında mevcut değilse, bunalım organik bunalım niteliği kazanamayacaktır. Egemen sınıf konumunu koruyacak, yeni bir tarihsel blokun oluşumu söz konusu olmayacaktır.

Buradan anlaşılacağı üzere, tarihsel bloktaki her bunalım zaruri olarak bir organik bunalım değildir. Çünkü böyle bir durumda incelenmesi gereken ilk olarak bunun “temel sınıflar”

üzerindeki etkileridir. Organik bunalım, özellikle, ‘temel sınıfları’ ilgilendiren, altyapı ile üstyapı arasındaki temel bağın kopmasından kaynaklıdır. Gramsci’nin sözleriyle “Bunalım eskinin ölmesi ve yeninin doğmaması olgusunun ta kendisine dayanmaktadır” Akt. (Portelli, 1982, s. 127).

Hegemonyaya ilişkin temel sorun, çok önemli olmasına rağmen, aslında devrimcilerin nasıl iktidara geleceği değildir. Sorun, “Devrimcilerin rızayı nasıl elce edecekleri ve liderlik etmeye hazır olup olmadıklarıdır” (Hobsbawm E. J., 2012, s. 27).

Bu hegemonya bunalımı, gerçekten de organik bunalımın özel özelliğidir (hegemonya ile tarihsel blok arasındaki bağı bir kez daha gösterir bu): bağımlı sınıflar onları temsil eden aydınlardan koştukları için, egemen sınıf onların yönetimini artık elinde tutmaz. Sivil toplumu ve özellikle de geleneksel siyasal partileri denetleyen aydınlara durumudur bu: Tarihsel yaşamlarının belli bir noktasında, toplumsal gruplar kendi geleneksel partilerinden koparlar, yani geleneksel partiler, gösterdikleri örgütlenme biçimi içinde, onları yöneten çok belirli insanlarla birlikte, artık kendi öz sınıf ya da sınıf bölüntülerinin dışavurumu olarak kabul edilmemişlerdir (Portelli, 1982, s. 128).

Güven bunalımının basın gibi diğer kamuoyu organlarına da sıçramasıyla, kendini bütünsel olarak sivil toplumda hissettirir. Bu bunalım, egemen sınıfın diğerlerini yönetme biçimini etkiler. Hegemonya bunalımı, alışılmış yönetme biçimi olan rıza yani onayma üzerinde etkilidir. Sivil toplumda ve temel olarak rıza üretimi sürecinden, politik toplum organlarının üstyapı içerisindeki konumunun pekiştirildiği bir aşamaya geçilir (Portelli, 1982, s. 129).

Portelli’nin ifadesiyle: “Bir otorite bunalımı olarak tanımlanan bu hegemonya bunalımı, gerçekte düpedüz egemen duruma gelmiş, yönetici sınıfın, öyleyse ast sınıfların ayrılmış, bulundukları geleneksel ideolojinin bir otorite bunalımıdır” (Portelli, 1982, s. 129). Öyleyse söz konusu olan, organik bunalımı bu iki derin bunalım tipine indirgemek değil, organik bunalımın bu koşullarda doğduğunu görmektir.

Portelli, Hapishane Defterleri’nde, Gramsci’nin bu türlü iki bunalım durumu belirttiğini söyler: Bir bunalım, ya yönetici sınıf büyük yığınların onayını güç, yoluyla istediği ya da dilediği büyük siyasal girişimlerinden birinde (örneğin savaş) başarısızlığa uğradığı için, ya

da geniş yığınlar (özellikle köylüler ve küçük burjuva aydınlar) siyasal edilginlikten birdenbire belli bir etkinliğe geçtikleri ve, inorganik bütünlükleri içinde, bir devrim oluşturan istemlerde bulundukları için» gerçekleşir (Portelli, 1982, s. 130).

İnorganik bağ/İnorganik İlişki yine Sezarizm söz konusu olduğunda Portelli'ye göre önemlidir:

Bu toplumsal katmanlar siyasal edilginlikten birdenbire inorganik olduğu ölçüde devrimci olan istemsel (revendicatif) bir etkinliğe geçerler. Bu inorganik nitelemesi, ya halk yığınlarıyla onların geleneksel temsilcileri arasındaki bağın kopuşunu belirginleştirmek için, ya da aynı zamanda ast sınıflar safların da organik aydınların yokluğunu da betimlemek için, iki biçimde anlaşılabilir. Bu yorum, Gramsci'nin ast sınıfların baş kaldırmalarının kendiliğinden görünümü üzerinde durduğu Quaderni'nin başka notları tarafından da doğrulanmıştır: Kendiliğindenlik ögesinin ast sınıflar ve ayrıca bu sınıfların kendisi için 'sınıf bilincine' erişmemiş bulunan daha yan ve daha çevresel öğelerinin özelliği olduğu söylenebilir (Portelli, 1982, s. 132).

Bu ilişkileri anlamlandırabilmek ve yeni tarihsel blok ile Sezarizm bağı kurabilmek adına önemli olduğu kadar yeni tarihsel blok ile Sezarizm bağı kurabilmek adına da önemlidir.

i. Bunalımın Sonuçları

Bir hegemonya bunalımı da olan, yani temelde sivil toplumu etkileyen organik bunalım, toplumsal sınıflarla onların organik aydınlarının karşısında hızlı ve gerekli tepkileri vermelerini gerektiren bir kopuşa işaret eder. Bu durumda 'yönetici sınıf', 'egemen sınıf' durumuna gelir; yani devlet aygıtının, zor aygıtının öne çıktığı görülür. Egemen sınıfın böyle bir bunalım karşısında izleyebileceği üç yol söz konusudur. İlki, sivil toplumda bir değişiklik yapma, ikinci olarak politik toplumdan yani devlet aygıtından yararlanma ya da üçüncü bir seçenek olarak Sezarist tipte bir çözüm (Portelli, 1982, s. 134).

Bunalımın organik çözümü hegemonya ile zorlamanın bir bileşimini içerir. Yardımcı ve bağlaşıklık gruplara karşı hegemonya, düşman gruplara karşı da zor kullanımı daha etkindir.

Hangi yöntemin ağır bastığına göre sistemin hegemonik kalması ya da diktatorial bir aşamaya geçmesi söz konusu olacaktır (Portelli, 1982, s. 135-136).

Güç ya da onaşmadan yararlanmanın sonu kuşkulu olduğu ortaya çıkınca, egemen sınıf o zaman da tanrısal kişiler tarafından simgelenen karanlık güçlerin etkinliğine başvurur. Bu çözüm kamplardan hiç- birinin yenecek gücü olmadığı anlamına gelir. Sezarizmin, karşı karşıya gelen güçlerin sonu felaketli (catastrophique) bir biçimde dengelendikleri, yani savaşımın sürdürülmesinin karşılıklı yıkımdan başka çözüm getiremeyecek biçimde dengelendikleri bir durumu dışavurduğu söylenebilir (Portelli, 1982, s. 136).

3. Modern Sezarizm ile Klasik Sezarizm Arasındaki Fark

Sezarizm modern dünyada, büsbütün uzlaşmaz ve eklemlenmez güçler arasında bir denge vazifesi görür; hatta bu uzlaşmazlıkları daha da yoğunlaştırır.

Sezarizmin geçirdiği ikinci evrim siyasal düzeyde yer alır: tanrısal kişi Sezarizminin yerine “Sezarsız Sezarizm” geçme eğilimi gösterir. Parlamenter rejim ve siyasal partilerin rolü çeşit bakımında zengin birleşimlere olanak sağlar. Koalisyon hükümetleri, Gramsci’ye göre, işte böylece Sezarizmin ya “arı” bir Sezarizme evrimleşebilen ya da baştaki düzende kalabilen (Mac Donald hükümeti) ilk derecesini oluştururlar (Portelli, 1982, s. 137).

‘Sezarsız Sezarizm’, bu bakımdan ‘ideal bir Sezarizme’ de kayabilen, kurumsal bir çözüm görüntüsü vermektedir. Parlamenter sistemlerdeki koalisyon hükümetleri de buna bir örnek teşkil eder.

Demek ki, faşist görüngü, Sezarist, ama bunalımın aynı zamanda hem tarihsel bloku (organik bunalım) ve hem de hegemonik gruplaşmayı (egemen sınıfla yardımcı sınıf arasındaki bunalım) etkilediği bir durumun sonucu olan bir çözüm tipi oluşturur: ast sınıflar (işçi sınıfı) yararına bir organik bunalım tehdidi ve devlet aygıtının güçsüzlüğü karşısında, yardımcı sınıf (bu durumda kentsel ve kırsal küçük burjuvazi) devleti(sivil toplum+ politik toplum) ele geçirir ve var olan tarihsel bloku temel sınıf (burjuvazi) yararına koruyup sürdürür... Organik bunalım böylece yardımcı sınıf yararına egemen gruplaşma için- de bir yeniden dengelenmeye yol açar. Bu bakımdan, faşizm, demek ki bir Sezarizm türüdür (Portelli, 1982, s. 138).

Faşizm bu açıdan, Portelli’nin yorumuyla, temel sınıflar arasında bir güç dengesi oluştuğunda, yani Sezarist çözümün kendini dayatması durumunda, egemen sınıfın içinde egemen olmayan grubun öne çıkıp sınıf içi dengelerin değişmesi ve egemen sınıfın genel olarak konumunun korunması durumudur.

Faşist ideolojilerin kitleleri harekete geçirmek için kullandığı duygusal yatırımlar, söylem kalıpları ve rıza ile uzlaş teknikleri, başvuru aşırı uygulamaları -sınıf gözetmeksizin-

kurulu düzende yer alan herkesi kapsayacak “geniş çağlı bir suç ortaklığı”na (Paxton,2014:34) dönüştürmeye çalışır.Gramsci’nin zor ve rızayı birbirlerine bağımlı gördüğünü; kitle örgütlenmelerinin modern zamanlarındaki her devletin bir yandan rızaya dayanırken, bir yandan da zorun kullanımının bu rızaya bağılı olduğunu öne sürmektedir (Sassoon, 2012, s. 98).

Zorun siyasi yönü nicelik ve nitelik bakımından rızayı da kapsar. Gramsci, zor ve rızayı durumun nasıl tezahür edeceğine göre hegemonya ve tahakküm şeklinde diğeri bir dikatomi altında toplar. Ama buradaki kritik nokta, burjuvazinin siyasi zoru işlevselleştirme ve toplumda egemen kılma biçimidir. Bu işlevselleştirme, kitlelerin sadece zor ile değil rıza ile de düşünülmesi gerekliliğini peşi sıra getirmektedir.

4. Ara Değerlendirme

Sezarizm, her ne kadar köken olarak Caesar’dangelse de kavram kendi içinde değişmiş, dönüşmüş ve kollara ayrılmıştır: Caesar’ınimlediği liderlik olarak Sezarist lider ve kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinden biri olarak Sezarizm. Öyle ki, alt kırılımlarına baktığımızda, ideolojik olarak da kendi içinde ayrılan Sezarizmin, ilerici ve gerici biçimlerinin olabileceği gibi despotik bir karakterde tezahür etmesi de mümkündür. Bu mümkün olma halinin nasıl olacağına yönelik yapısal-sınıfsal çözümlemeler aynı zamanda, kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinden Bonapartizm ve Sezarizmin ikamesinin olmadığını da gösterir.

Sezarizmin ve Bonapartizmin ayrıldıkları noktalar ortaya konulduktan sonra, ortak özelliklerinden de bahsetmek gerekmektedir. Bu ortak özellikleri, iki yönetim biçiminin de kitle yönetme tekniği olmasıdır. Bir sonraki bölümde aktarılabilecek olan kitle, Bonapartizm ve Sezarizmin kitle yönetme teknikleri üzerinden tartışmaya açılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. Bonapartizm ve Sezarizm Kıskaçında Kitle Teorisi

Gelecekte duyulan korku, bizim bugünkü düzene sarılmamıza, geleceğe ait beslenen umut ise bizim değişikliğe istekli olmamıza neden olur (Hoffer, 1980, s. 15).

Kıskaç, bir şeyi kısırmaya, sıkıca tutmaya yarayan araçlara verilen genel ad olarak tanımlanmaktadır. Yani iki “şey” söz konusudur. Tutan ve tutulan. İşte tam bu noktada, Kitleyi tutulan, Bonapartizm ve Sezarizmi de tutanlar olarak, sıkıştıran bir araç olarak ele alabiliriz. Bu kıskaç ve onun tuttuğu kitle öyle birbirinden ayrılmaz gibi ele alınır ki, peşinden gelen ideolojilerde bu kıskaç başka biçimlerde kullanmaya başlarlar. Faşizm, Bonapartizm, Sezarizm, askeri diktatörlükler işte tam olarak bu kıskaç tanımlama ve kullanma üzerinden hareket ederler.

Tersine bir okuma ile şunu söylemek de mümkündür. Aslında, kitleler özellikle Fransız Devrimi’nden sonra üstte sayılmış olan kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerini öyle “kısırmıştır” ki, bunu gören liderler ve burjuvazi tehlikeli olarak gördükleri kitleyi nasıl kıskaç altına alacaklarını öğrenmeye başlamışlardır. İşte bu tezde, kırılma anlarını görebilmek adına temel alınan iki yönetim biçimi arasında kitlenin nasıl tezahür ettiği incelenmektedir.

Başta şunu belirtmenin gerekli olduğunu vurgulamak gerek; bu bölüm sadece kitleleri ya da kitleler hakkındaki her şeyi incelememektedir. Bu yüzden bilinçli olarak bazı fikirler dışarıda bırakılmıştır.³⁶ Çünkü, bizim buradaki amacımız kitlelerin irrasyonel nitelikleri ile

³⁶ Bu fikirlerin başında “kitlese tüketim” gelmektedir. Ya da bir başka tezin konusu olabilecek şekilde Jean Baudrillard’ın kitleler üzerine görüşleridir. Baudrillard’ın kitleler üzerine yapmış olduğu analizler, aslında modern insanın içine düştüğü kitledeki bunalımı anlamak için kıymetlidir. Ona göre, “havası alınmış bireysel taneciklerin, toplumsal artıkların ve kitle iletişim araçlarına ait içtepelerin bir araya getirilişine ‘kitle’ diyebiliriz” (Baudrillard, 2017, s. 12) Ona göre kitlelerde kutuplaşma yoktur. Aksine kitlelerin kutuplaşma yerine birbirlerinden uzaklaşması ve yakınlaşmasını sağlayan bir gücü vardır. Bu güç bir boşluk yaratmaktadır. Bütün söylevlerin kökeninde yatan büyük boşluğun adı kitledir. Kitlede gizli bir faşizm ya da gizli bir histeri yoktur. Yalnızca bütünü yitirilmiş gönderenlerin devrik simülasyonları vardır (Baudrillard, 2017, s. 14). Baudrillard’ın bir diğer yorumu, kitleler “anlam yerine gösteri istemektedirler Hiçbir çaba onları içeriklerin ya da kodun ciddiyetine inandırmada yeterince kandırıcı olmamıştır” (Baudrillard, 2017, s. 17). Onlar gösterge isterken anlam, mesaj verilmeye çalışılmaktadır, Oysa onlar anlamın diyalektiğini yadsımaktadırlar (Baudrillard, 2017, s.

bağdaşacak şekilde “telkin” ve “hipnoz” ile nasıl mobilize edildiği ve ardından özellikle plebisiter demokrasilerde lider merkezli siyasallaşmada ne rol oynadıklarını göstermektir. Şüphesiz, bunu yapabilmek için ilk olarak kitle literatüründen yararlanılacak ve ardından “Bonapartizm ve Sezarizm Kısacasında Kitle”nin tezahürünü göreceğiz.

A. Kitlelerin Doğuşu

Kitle, aslına bakacak olursak Antik Yunan felsefesinden günümüze kadar polemik bir hat oluşturarak gelmiştir. Bunu Platon’un devlet biçimleri ve yönetimlerine yönelik demokrasi hakkındaki açıklamaları ve *demosayönelik* tartışmalarında görebiliriz. Hatta Platon, *demosundemagogos*ları yani “halkı kandıran kesimi” ortaya çıkardığını dahi vurgular. Ardından gelecek tartışmalar da Sezarizm bölümünde aktarmaya çalıştığımız üzere, kalabalıkların konumunun yönetim biçiminde tayin edilmesi ile ilgilidir. Ve demokrasi ile ilgili, birtakım sorular sorulmaya başlanmıştır. Demokrasi insanların kendi kendini yönetme biçimi olarak mı kalacaktı, yoksa demokrasi kalabalıkların yönetimi olacak şekilde değişim ve dönüşüm mü geçirecekti?

Kitlelerin doğuşu, sadece demokrasi üzerinden olmasa da yukarıda sorulan soruya verilecek cevabı zorunlu hale getirdi. Ve böylece kitlelerin görünür olması sosyal bilimlerde marjinal

17). Onların aldatılıp kandırıldığını ileri sürmek boşuna bir uğraşıdır. “Toplumsalın enerjisi azalmakta, özgünlüğü elden gitmekte, tarihsel niteliği ve idealliği buharlaşıp uçmaktadır. Toplumsal, bir sistem uğruna adını yitirirken, politika da yol olmaktadır. Toplumsal artık anonimleşmiştir. O artık kitledir. Kitlelerdir. (Baudrillard, 2017, s. 24).

Sessiz Çoğunluk: Baudrillard’a göre sessiz çoğunluk iş görebilen tek gönderenin adıdır (Baudrillard, 2017, s. 25). Ama sadece bu da değildir ona göre bu tıpkı kitleler gibi düşsel bir gönderendir. Ve bu onun var olmadığı anlamını taşımamaktadır (Baudrillard, 2017, s. 25). “Bugün artık her şey değişmiştir. Bundan böyle anlam bunalımı yoktur. Çünkü her yerde giderek daha çok anlam üretilmektedir -yetersiz kalan artık taleptir. Sistemin asıl sorunu da bu anlam talebi üretimidir. Talep, anlam arzusu ve anlama minimal düzeyde katılma olmazsa iktidar boş bir hayal ya da anlamsız bir perspektif olmaktan öteye gidemeyecektir (Baudrillard, 2017, s. 31). “İktidar kitleler üstündeki simülasyon gücü mü? Yoksa kitlelerin iktidarı çöktükleri ters simülasyon mu?” (Baudrillard, 2017, s. 32). “Kitle: Bir özne, bir öznel grubu ve bir nesne olmama tersliğini başarmıştır. Onu gerçek ya da mitik bir özneye dönüştürmek için girişilen tüm çabalar boşunadır. Onu bir nesneye dönüştürerek, işlenmiş bir malzeme gibi inceleme ve çözümleme amacını güden tüm çabalar, nesnel yasalar uyarında tam tersine, kitlelerin güdümlenemezliği gerçeğine ya da kendilerinden korkulan unsurlar, ilişkiler, yapılar ve bütünler gerçeğine çarpmaktadır.” (Baudrillard, 2017, s. 33).

bir etki yarattı. Psikolojiden³⁷ sosyolojiye; sosyolojiden siyaset bilimine kadar geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek olan bu etki, sosyal bilimlerin “temel inceleme alanları”nda da değişiklikleri zaruri hale getirdi.Önceden, kalabalık, siyaset bilimcileri ya da bu alanda çalışanları kendi ürettikleri tahminleri, problemleri tekrar inşa etmeye zorlamadı. Çünkü onlar kalabalığı siyasal alanın kalıcı bir unsuru olarak ele almıyorlardı.

1789 Devrimi, 1848 Devrimleri ve 1871 Komün deneyimleriyle teorisyenler yeni bir siyasal özne ile ilgilenmek durumunda kaldılar. Bunun adı kalabalıklar/kitle olacaktı. Yeni, siyasi oluşumlar artık “insanlara” ya da başka bir deyişle “halka” konuşmalıydı (McClelland, 1989, s. 3-4). Öyle ki, buradaki özne de değişecek, insanlardan, kalabalığa, kalabalıktan kitlelere yönelik değişim başlayacaktı. Yani artık kitlelerin siyasal alanda “kalıcılığı”, politik olarak tanınırlığı söz konusuydu. Kentsel kalabalıklar öncelikle sosyal aktörler olarak ve aynı zamanda Fransız Devrimi'nin ardından derin bir endişe konusu olarak ortaya çıktı (Brighenti, 2010, s. 291). Bunlar, doğal olarak rahatsız edici ve potansiyel olarak devrimci olarak temsil edildiler (McClelland, 1989). Zaten başka türlü nasıl temsil edilebilirlerdi ki?

Sınıf savaşı, kalabalığın faaliyetinin alabileceği biçimlerden biriydi ve aynı zamanda devrimci bir güce sahipti. Marx, sınıf savaşımının devrimci bir güç olarak ele alınabileceğini 1848 devrimleri ile göstermişti. 1789 Bastille baskını ile Avrupa'nın başını derde sokan insanlar varsa, artık bu insanlar her yerde olabilirdi (McClelland, 1989, s. 5).

Bu paralelde, kalabalıklara dair merak 19. yüzyılın sonlarında kalabalık psikolojisinin ortaya çıkmasıyla şekillenmiştir. Bu aynı zamanda psikoloji biliminin de inceleme alanında değişikliği gerektirmiştir. Sonuçta, psikolojinin temel inceleme alanı insan iken ve insanın, toplumsal bir varlık olarak içinde bulunduğu karmaşaya karşı göstermiş olduğu davranışlar,

³⁷ Kitle psikolojisi Türk edebiyatına da konu olmuştur. Bu konuyu kitaplarında inceleyen Yusuf Atılgan'ın“Çıkılmayan” adlı öyküsü bu alanda yazılmış güzel örneklerden biridir. Öyleki, bu öykü Jung'un bilinçdışının iki yüzünden biri olan gölge arketipi ve Le Bon'dan gelen kitlelerin bilinçdışılığı ile birlikte analize tabi tutulmuştur (Turut, 2016).

zihinsel bedensel tepkiler çözümlenmeye, araştırılmaya çalışılırken;Gustave Le Bon ve Sigmund Freud'un yaklaşımları ile birlikte psikolojinin temel inceme nesnesi olan “birey”in yanına bir ek olarak “grup” gelmiştir.

Kırılma noktası, insanın da toplum içindeki evrimi ile gelişir. İnsan, toplumsal bir varlık olarak artık birey olmanın dışında; kalabalığın, kitlenin, grupların, sürünün içinde kendini konumlandırmaya başlar. Bunu fark eden Gustave Le Bon ve Sigmund Freud, analizlerini grup psikolojisine, kitle psikolojisine de uygularlar. Böylece bireyin kitle içindeki davranışlarını sorgulamaya başlarlar.

Psikolojideki bu kırılma, diğer sosyal bilim alanlarında da cereyan etmiştir. Ve bir sonraki kırılma, sosyolojide gerçekleşmiştir. Sosyolojideki kırılma ise kalabalıklar ve grup kavramı üzerinden oluşmuştur. “Genel olanla özel olanın birbirlerini zorunlu olarak çağrıştırdığı birey ve toplum arasındaki gerilimde, birey doğrudan toplumsal bütünlüğe bağlı bir kurum değildir, aksine ek olarak ara mercileri de gerekli kılar. Bu ara merci, grup kavramıdır”(Adorno, 2015, s. 69).Simmel, tekilik ile genel toplum bütünlüğü arasında bir geçiş biçimi olarak grubun kuramsal yorumunu yapmıştır (Adorno, 2015, s. 69). Görüleceği üzere, GeorgSimmel ile birlikte 1970’lerde kalabalıklar üzerine eğilinmiştir(Borch, 2012, s. 1).

Lakin, sosyolojinin bazı ekolleri grup kavramını ele alırken kitleyi, sadece modern büyük şehirlere özgül olarak ele almış ve aynı zamanda ilksel ve ilkel olarak da almaya başlamıştır (Adorno, 2015, s. 87). Bu yaklaşımın devamını günümüzde de görmek mümkündür. Sosyolojide Simmel ile ilk kırılma, Jose Ortega Gasset’in*Kitlelerin Ayaklanması*³⁸ ile de ikinci kırılma yaşanmıştır diyebiliriz.

³⁸Jose Ortega Gasset, İspanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki kitle ayaklanmalarını inceleyerek, kitle analizi yapmaktadır. Gasset’e göre kalabalıkları oluşturan bireylerin varlığı önceden de vardı, lakin kalabalık olarak değil. Peki değişen ne olmuştu? Gasset, kalabalık kavramını nicel ve görsel olarak tanımlamaktadır. Onu toplum bilimsel terime çevirdiğinde ise karşısına kitle fikri çıkmaktadır. “Toplum her zaman iki etmenin dinamik birliğidir: Azınlıklar ile kitleler. Azınlıklar özellikle nitelenmiş bireyler ya da birey gruplarıdır. Kitle ise özel

Buradan hareketle, siyaset biliminde de bir kırılma olmuştur. Tabiri caizse, istisnalar hariç³⁹, siyaset bilimi kitle literatürünü dışlamış, analizine ancak on dokuzuncu yüzyıl ve sonraları dahil etmiştir. Kalabalık durumunu siyaset biliminin alanına dahil etme ise direkt olmamış, daha mikro ölçekte olmuştur. Siyaset teorisinde ulus, halk, temsil, izleyiciler, kamuoyu ve kamusalılık, edebiyat ve sanatta soyut dışavurumsallık ve gösteri, kitle tartışmalarını ikame etmiştir. “Yalnız kalabalıklar” terimi savaş sonrasında akılda kalan yegâne slogan olmuştur (Çelebi, 2014, s. 12). Oysa bu yalnız kalabalık fikri siyaset bilimi ile taban tabana zıt bir şekilde konumlanmaktadır:

Yalnızlık siyasetle bağdaşmaz ve yalnızlaştırma veya tecrit depolitasyonun en sağlam ve şaşmaz yoludur. Siyaset, çoğu zaman belli bir kalabalık içinde kurulan anlamlı ilişkilerin yapılaşmasıyla ortaya çıkan kurumsal süreçlerde kendini açığa vurur. Bu yüzden kalabalığın anlaşılması ve işlenmesi politik düşünüş için ontolojik bir öneme sahiptir ve siyasal olmak, her zaman için, insanın içinde bulunduğu bir çokluk veya kalabalık durumunu a prioriolumlamayı gerekli kılmıştır (Aytaç, 2011, s. 14).

Lakin, kalabalığın anlaşılması ile ilgili iki eşiğin altının çizilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, muhafazakâr düşünce ile sol düşünce arasındaki görüşün zıtlığıdır:

Muhafazakâr gözlemciler halkın egemenliği ve kitle toplumunun yükselişini evrimsel bir gerileme olarak görerek çağdaş kalabalık siyasetinin, rasyonel, uygar bir toplumun sonuna işaret ettiğini iddia ettiler. Solcular ise, öbür yandan, siyasal kalabalıkların belirlenişini kapitalist düzenin yıkımını hızlandırarak, adına yaraşır bir demokrasi kurmanın aracı olarak onayladı (Borch, 2017, s. 73).

İkinci eşik ise, kalabalıkların psikolojisi üzerine eğilen düşünürlerdir. Bu düşünürlere göre, kalabalık hipnoz (telkin) ile yönetebilen, sürece içsel bir dinamiktir. Bu düşünce daha

nitelik kazanmamış kişilerin toplamıdır. Bu biçimiyle salt nicelik olan şey -kalabalık- bir nitel belirlemeye dönüşür: Bu ortak niteliktir, toplumsal yontulmamışlıktır, diğer insanlardan ayrılmaması, benliğinde basmakalıp tipi canlandırmasıyla belirlenen insandır” (Gasset, 2014, s. 42). Burada yapmış olduğu niteliksel ve niceliksel ayrım bizi şu noktaya götürmektedir: Nitelik ile birlikte niceliğin nasıl oluştuğunu anlıyoruz (Gasset, 2014, s. 42). Ve Gasset’e göre kitleler artık azınlıkların yerlerine hatta karşılıklarına konumlanmaya başlamış olduklarını vurguluyor. Bu karşılıklarını almayı “kitlelerin ayaklanması” şeklinde tanımlamaktadır. Lakin ona göre, “kitleler, tanımları gereği, kendi yaşantılarına yönetmemelidirler ve yönetemezler, hele topluma hükmetmeleri olacak iş değildir” (Gasset, 2014, s. 39). Kitle insanı aptal değildir Gasset’e göre. Tersine, bugünkü insan başka bütün çağlarınkinden daha kurnaz, daha büyük bir anlama yeteneğine sahip. Öyle de, o yetenek hiçbir işine yaramıyor; sonuçta o yeteneğe sahip olduğunu belli belirsiz hissetmesi yalnızca kendi içine büsbütün kapanmasına ve onu kullanmaktan geri durmasına yol açıyor (Gasset, 2014, s. 101). Gasset, kitlenin fikir sahibi olduğunu ileri sürer lakin bu fikirler kitle içindeki bireyin fikirleri olmadığını da vurgular. Aynı zamanda Gasset, linç kalabalıklarına yönelikte bir açıklama getirir. Ona göre, kitle lidersiz bir şekilde harekete geçtiğinde, linç biçiminde hareket eder (Gasset, 2014, s. 148).

³⁹ Örneğin, Antik Yunan tarihçisi ve Atinalı General Thucydides’in eserlerinde sadece psikoloji ve davranışla ilgilenmediği aksine insan davranışlarını yönetmenin etkisi ile birlikte ele almıştır. Bu çalışmaları onu kitle ya da kolektif psikolojiyle ilgilenmesini sağlamıştır (Hunter, 1986, s. 412).

sonrasında 19.yy sonlarında siyaset ve demokrasi tartışmalarına bağlanmış ve kitleye yönelik tutum; sınıf savaşımdan, toplumsal formasyon analizinden koparılarak işlenmeye başlamıştır. Bahsedilen bu ikinci eşiği kırma görevi Marx ile gerçekleşmiştir. Marx birinci bölümde aktarıldığı üzere Bonapartizm ile birlikte kitle/lider ilişkisini yapısal-sınıfsal ilişkiler üzerinden analiz ederek, kitleleri irrasyonel, bilinçsiz, ilkel görünümünden ayrı bir yere oturtmuştur.

B. KİTLELERİN ELE ALINIŞ BİÇİMLERİ

Kalabalık, kitle, grup teorilerini sınıflandırmanın birçok yöntemi olabilir. Kimi tarihsel olarak dönüşümleri ele alıp grup, kalabalık, kitle oluşumunun sınıflandırmasını yaparken; kimi ise lider merkezli ya da kitle merkezli yaklaşımlara göre sınıflandırmalarını yapabilirler. Bu çalışmada izlenecek yöntem ise, Le Bon’la birlikte gelişen transformasyon ya da grup hipotezine yönelik kısım, ardından psikanalizin yaklaşımı, Canetti’nin yaklaşımı ve nihai olarak Weber’in yaklaşımı şeklinde ilerleyecektir.

Böyle bir sınıflandırmanın tercih edilmesinin sebebi ise, olağandışı davranışların kalabalık içinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, kalabalık teorisyenlerinin ya da kalabalık davranışı çalışanların tek amacının “olağandışı” olmadığına yönelik vurguyu berraklaştırmaktan kaynaklanır. Yani olay sadece kalabalığa çılgın, ya da duruma, koşula göre kitlenin davranışlarının şekillendiği görüşü ele almak değildir. Bir taraftan bahsi geçen görüşleri ele alırken, diğer taraftan bunların nasıl dönüştüğüne ya da dönüşmeyenlerine de bakma olanağını mümkün kıldığı için bu sınıflandırma seçilmiştir.

1. Transformasyon ya da Grup Zihni Hipotezi

Transformasyon ya da grup zihni hipotezi Le Bon’un görüşleri ile şekillendi ve birçokteorisyenin fikirlerini zapturapt altına aldı. Le Bon’un kitlelerin “çılgın kalabalıklar” olduğuna dair miti nasıl yarattığına geçmeden önce, bu mitin etkisinde kalan teorisyenlere,

kuramcılara kısaca bir göz atalım. Le Bon'un mitine ilk karşı çıkanlardan biri Alport oldu. Grup ve kalabalık görüşlerini ciddi bir şekilde ret etti. Çünkü görüşü, bireylerin kalabalık içinde nasılsa, yalnızken de öyle olduğuna yönelikti. Bu görüş tek başına "kalabalıkların çılgınlığı" mitini ekarte etmemektedir.

Ardından, Robert E. Park (1864-1944) ve Herbert G. Blumer (1900-1987) bu mitin sürekliliğini sağladı. Robert Ezra Park, kalabalığın ve kolektif davranışın psikolojik fenomen olmadığını aksine sosyolojik bir fenomen olduğunu ele almaktadır (McPhail, 2017, s. 151).

Onlar yoksunluk-rahatsızlık ve saldırganlık (deprivation-frustration-aggression) teorisini oluşturdular. Bu teori ile bireylerin yoksunluk sonucu rahatsız olduğunu ve en sonunda da saldırgan tutumlar takındıklarını dile getirerek aslında Le Bon'un mitinin devamını sağladılar.

Eric Hoffer⁴⁰'ın kesin inançlı adamından, İspanyol filozof Jose Ortega Gasset'in kitlelere yönelik çalışmalarına kadar geniş bir skalayı bu ekol etkilemiştir. Bu iki düşünür arasında düşünsel planda farklılıklar olmasına rağmen kitleyi, insanın temelde akıldan yoksun, gayesinin amacının olmadığı bir düzleme oturtmaktadırlar. Hatta Gasset kitleler ile ilgili fikirlerini ileri götürmüş ve linç kitlelerine yönelik fikirlerini ortaya koymuştur.

Yine burada değinilmesi gereken teorisyenlerden Gabriel Tarde'nin fikirleri de önem arz etmektedir. Le Bon'un görüşlerine yönelik ilk kırılma sayılacak Tarde'nin kalabalıklara bakışı, "kamu" üzerinden gelişir. Tarde kalabalıkları "kamu"nun ortaya çıkışı üzerinden ele almaktadır. Ve kalabalıkları oluşturan bireyler arası ilişkilerde "taklit" mekanizmasını ön plana çıkarır (Jahoda, 2017, s. 129).

⁴⁰ Eric Hoffer'ın kitlelere yönelik fikirleri Amerika toplumuna yönelik incelemeleri sonucunda meydana gelmiştir. O da Le Boncu bir çizgide ilerleyerek telkinin kitleleri mobilize etmedeki önemine dikkat çeker. Telkin ile birlikte kitle hareketlerinin "aşırılığı", "hoşgörüsüzlüğü" körüklediğini vurgular (Hoffer, 2017, s. 6). Bu özellikleri kitleye atfetmesiyle Hoffer, Le Bon'un görüşlerinde daha da yaklaşmaktadır. Hatta Le Bon'un kalabalıklar çağı olarak tanımladığı modern çağın insanını da Hoffer, kesin inanç adamı olarak ele alır (Hoffer, 2017, s. 6). Kesin inanç adamını Hoffer, "hayatını kutsal saydığı bir amaç uğruna feda etmeye hazır olan kişi diye tanımlamaktadır" (Hoffer, 2017, s. 7). Hoffer'ın kitle teorisine katkısı Ona göre, bir toplumun ilerlemesi ve kendi yararına yönetilmesi için anlı şanlı liderle hiç de ihtiyaç bulunmadığına inanmaktadır (Hoffer, 2017, s. 4).

Mite yönelik, bir diğer meydan okuma ise Muzafer Sherif (1905-1988), Ralph H. Turner (b. 1919) ve Lewis Killian (b. 1919) tarafından geldi. Onlara göre kalabalıklar çılgın, deli, akılsız ya da irrasyonel değillerdi. Sherif'in otokinetik deneyi⁴¹ yeni sosyal psikoloji için köşe taşı oldu. Normların ortaya çıkması (emergent-norm) teorisinin gelişmesini sağladı. Ralph Turner ve Lewis Killian bu akımı geliştirdi. Bu görüşlerini destekleyecek şekilde, Turner ve Killian tarafından geliştirilen normların ortaya çıkması teorisi (emergent norm), kolektif davranış grup içinde oluşan birtakım normların ortaya çıkmasıyla açıklamaya çalıştılar. Sherif'in deneysel çalışması ve Turner, Killian'ın teorik çalışması, transformasyon ve yönelimcilerin önüne geçer. Ve sonuç olarak onların teorisinin iki çıktısı çılgın kalabalıklar mitini derinden sarstı. Çünkü onlara göre bireyler kalabalıklar tarafından kontrollerini kaydedip çılgınca hareket etmiyorlardı. Bireyler çılgınlık tarafından zorla kitleye dahil edilmiyorlardı. Bu iki çıktı Le Bon ekolünü sarsacak en kuramsal açıklamalara dayanıyordu.

Aktarılanlardan sonra, transformasyon ya da grup zihni hipotezine geçebiliriz. Bu hipotezin öncülerinden olan ve mütemadiyen dönüp dolaşıp tek bir isme geri geldiğini yukarıda da gördükten sonra bu kısmın özellikle Le Bon'un fikirleri üzerinden inşa edileceğinin altının çizilmesi gerekmektedir.

a. Le Bon'un “Çılgın Kalabalıkları”

Kitle psikolojisi denildiğinde akla gelen isimlerden biri olan Le Bon'un kitleler üzerine düşüncelerinin, kitle tartışmalarının nirengi noktasını oluşturduğunu söyleyebiliriz. “Le Bon, Comtecu bir üslupla, “aynı doğa bilimciler gibi” “Kitlelerin Ruhunu” araştırmayı kendine ödev edinmiştir” (Adorno, 2015, s. 88).

Le Bon'un çalışmasında çok fazla boşluk bulunabilir. Aynı zamanda görüşlerini Hippolyte Taine (1828-93)'den referans vermediğine yönelik tartışmalar da bulunabilir. Ki,

⁴¹Otokinetik etki deneyi, otokinetik illüzyona dayanıyor. Sabit bir ışığın karanlık ortamda hareketli gibi görünmesini sağlayan bu deneyle, algımızın sosyal durumlar tarafından modifiye edildiği iddia edilmektedir.

gerçekten çok ciddi benzerlikler de bulunur. K m n deneyimi üzerinden kitlelere bakışını şekillendiren Taine, aynı zamanda psikolog idi (Jahoda, 2017, s. 132). Taine psikopatolojik materyallerle kalabalığı ele aldı. Onun zamanında Salpetriere ve Nancy adından hipnotizm üzerine merkezler vardı. Ama Taine hipnoz yöntemine çalışmalarında yer vermedi (McClelland, 1989, s. 117).

 ılgın kalabalıklar mitini yaratan “Le Bon, demokrasiye ve ona ait kurumlara güvenmiyor, radikalizme özellikle de sosyalizme karşı çıkıyor, “kalabalıklar  ağı”na girildiğini ifade ediyordu”(Jahoda, 2017, s. 141). Bu açılardan Le Bon’un görüşleri aynı zamanda Taine’den ayrılır da. Taine kalabalığı komün deneyimi üzerinden analiz etmiş ve kalabalığı “anarşı” ve “barbarizm” sıfatları ile birlikte ele almıştır:

Fransız devrimi sırasındaki anarşı ve barbarlığın dehşetinin tekrarlanacağını öngörmüş ve devrimin kanlı gidişatının tarihini yazmaya karar vermişti. Komün’un yabancılara ve fanatiklerin planladığı, yaşamı çekilmez kılacak bir komplo olduğunu düşünmekteydi (Jahoda, 2017, s. 133).

Bütün bunlara rağmen, önemli olan Le Bon’un çalışmasının muazzam bir etki yarattığıdır. Bu etki, Mussolini’de bile görülür. Le Bon çalışmasının bir kopyasını, Mussolini’ye göndermiştir. Mussolini sadece faşist ideolojiyi açıklamak için onun fikirlerinden yararlanmakta kalmıyordu, kitabını da kendisine tapan “kitlelere” hitap etmek içinde faydalı buluyordu.

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz. Özellikle, Birinci dünya savaşına ve ardından İkinci Dünya Savaşı’na kadar kitlelerden daha çok, kitleleri mobilize eden liderler üzerinden ele alınan bir kitle yaklaşımı mevcuttur. O zaman geriye bu liderin nasıl biri olacağını tanımlamak kalıyordu. Nasıl bir lider kitleyi y netmeliydi? Kitle ile lider arasındaki ilişki(ler) nasıl oluşturulacaktı? Bu sorunun mutlak bir biçimde cevaplanması gerekiyordu. Çünkü, kitleler tehlikeliydi (McClelland, 1989, s. 183).

Le Bon’ın bütün çalışması, liderin kitlelerin psikolojisini anlamak üzerine kurulmuştu. Çünkü, ona göre kitlelerin misyonu, medeniyeti yok etmektir (McClelland, 1989, s. 184). O

zaman tekrara düşmeyi göze olarak şunu söyleyebiliriz. Onun düşünceleri, kitleler ile ilgili üç temel düzeyin incelenmesini sağlamıştır. İlk düzey olan “korkulan”, “kenara itilen” kitleleri tekrar gün yüzüne çıkarması ve analizlerine konu etmesiyle Le Bon, kitlelerin “irrasyonel” tarafını incelemiştir. İkinci düzey ile, lider ile kitleler arasındaki hükmeden/hükmedilen ilişkisinin nasıl kurulacağını incelemiş ve buradan lider/kitle ilişkisini ele almıştır. Son düzey ise, esas olarak bu tezin de sorunsalını oluşturan kitlelerin “telkin” ile nasıl mobilize edildiklerine yönelik argümanıdır. Bu kısımda, Le Bon’un bize göstermiş olduğu üç düzey incelemek ve nihayetinde karşı argümanlar ile birlikte bir yorum yapılacaktır.

i. Le Bon’un Kitle Tanımı

Le Bon’un kitlelere eğilmesinin nedeni, en temelde içinden geçtiği dönemin değişim ve dönüşümleridir. Çünkü ona göre, “organize olmuş kitleler, halkların yaşamında her zaman önemli bir rol oynamış olsa da bu rolün önemi hiçbir dönemde bu kadar etkili hale gelmemiştir(Le Bon, 2018, s. 9).

Bunun ise iki sebebi vardır. “Birincisi, uygarlığımızın tüm unsurlarını türetmiş olan dini, politik ve toplumsal inançların yıkılışı; ikincisi ise modern bilimsel ve sınai keşiflerin ardından yaratılan, tümüyle yeni varoluş ve düşünce koşullarıdır (Le Bon, 2018, s. 16). Yeni koşullarla birlikte artık kitlelerin kudreti, kralların, hükümlerinin kudretinden daha fazla; egemenlikleri ise eskisinden daha baskındır. Bu sebeple, Le Bon (2018) yeni bir döneme girdiğimizi ve bu dönemde “kitleler çağı” olduğunu ileri sürmektedir (s. 16). Le Bon bu görüşüyle sadece kitleleri irrasyonel, çılgın olarak ele almakla kalmaz aynı zamanda içinde bulunulan çağında “çılgın bir çağ” olduğunu vurgular (McClelland, 1989, s. 11).

Lakin, bu çağ her ne kadar çılgın bir çağ olsa da, ona göre modern toplumun siyasal sorununun çözümünü kitle psikolojisi sağlayacaktır. Bu görüş kitle siyasetinin temel parolası olarak kullanılacaktır. Çünkü Le Bon kitleleri bilinçsiz olarak ele alsa da “tekillerin

ahlakileştirilmesinin “kitle aracılığıyla” olacağına dikkat çekmektedir(Adorno, 2015, s. 91).

Aynı zamanda Le Bon, kitleleri sadece inlemekle yetinmediğini aynı zamanda nasıl tekniklerle mobilize edileceğini de göstereceğini alt bir mesajla dile getirmektedir.

Kitle psikolojisini Le Bon’dan hareketle üç alt başlıkta inceleyebiliriz: Kalabalığın tanımı, kitlelerin irrasyonelitesi ve kitlelerin telkin yoluyla mobilizasyonu alt başlıklarında inceleyeceğimiz bu kısım, aslına bakarsak salt bir bölümlenmeden ziyade akışkan, geçişken bir bölümlenme gibi ele alınmalıdır.

ii. Kalabalık Tanımı

Le Bon’a göre “kitle düz anlamıyla şunu ifade eder: Uyrukları, meslekleri ya da cinsiyetleri ne olursa olsun, şu veya bu vesileyle bir araya gelmiş bulunan bireyler toplamı”(Le Bon, 2018, s. 27). Le Bon’a göre bu kitle içine giren bireylerin, mesleği, uyruğu, cinsiyeti ya da başka bir ifade ile dile getirecek olursak, bireyi birey yapan niteliklerinin hepsi silinmektedir. Buradan sonra artık bilinçdışı ile birey hareket etmektedir (Le Bon, 2018, s. 32).

Le Bon'un bu kalabalık tanımı ve kalabalığın içinde bireyselliklerin yitimi düşüncesi birçok tartışmanın önünü açtı. Çünkü ona göre meclisten, orduya; jüriden, okula ve hatta son tahlilde bütün bir toplum bile kalabalık olabilir. Böylece, akli bilinçsiz grup aklının bir parçası olursa, herkesin kalabalığın bir parçası olabileceğine dair yorumun önünü açtı (McClelland, 1989, s. 8).

Grup zihni hipotezi ya da “transformasyon” tezi gerçekten de çok korkutucu oldu. Çünkü biz ve onlar ayrımını kaldırdı. Önceden kalabalık içinde kendini kaybeden, irrasyonel olarak addedilen kişiler ile; bizim akıllı, zeki, çalışkan olmamız arasındaki bağı kaldırdı. Çünkü herkesi potansiyel olarak kalabalığın bir üyesi olarak gördü (McClelland, 1989, s. 9). Toplumun refahı için rasyonel kararlar alan kişi(ler), örneğin, devlet adamı, jüri, meclis, ordu da irrasyonel davranabilirdi.

iii. Kitlenin İrrasyonallığı

Le Bon'da kalabalıkların ve kitlenin birbirinin ikamesi yerine kullanıldığını görürüz. Ona göre kalabalık toplumu kitle toplumdur. Yani, kalabalık psikolojisi kitle toplumunun psikolojisidir (McClelland, 1989, s. 159).

Le Bon'a göre kitlenin varlığı onu oluşturan bireylerden bağımsızdır. Kuramını bu görüş temelinde geliştiren Le Bon'a göre kitleler tehdit oluşturan gruplardır. Bu tehdide nasıl müdahale edileceği ile ilgili bir dizi düşünce geliştirmiştir. Bundan önce ise kitlesel varoluşun ayırt edici özelliklerine bakmıştır.

Kitlenin ilk ayırt edici özelliği Le Bon'a göre "kitleler zihniyeti akıl almaz biçimde aşağı seviyede" (Le Bon, 2018, s. 12) olmasıdır. Bu aşağı seviye onlara birtakım niteliklerde katmaktadır. Bunlar kitlelerin fevri, değişken ve asabi olmasıdır. Bu özellikleriyle Le Bon'a göre kitleler ilkeldirler (Le Bon, 2018, s. 38-41).

Kitlenin ikinci ayırt edici özelliği ise kitle içinde tüm davranışların bilinçdışı tarafından belirlenmesidir. Burada sağduyu yok denecek kadar azdır. Lakin, Le Bon bilinçdışı tarafından davranışların belirlenmesini tek başına negatif bir tutumla ele almaz, bu özelliğin ilerici taraflarına da değinir:

Kitlenin bilinçdışınca yönetiliyor ve hiçbir zaman akıl yürütmüyor olmasından pek yakınmamalıyız. Şayet kitle bazı durumlarda akıl yürütmüş ve öncelikli çıkarlarını müzakere etmiş olsaydı, belki de gezegenimiz üzerinde hiçbir uygarlık ilerlemez, insanlığın bir tarihi olmazdı (Le Bon, 2018, s. 60).

Le Bon kitlenin hangi fikirleri özümseyip erişebileceğine ve bu fikirlerin kitleler tarafından nasıl algılandığına da bakar. Ve burada da bilinçdışının önemine vurgu yapar. Çünkü ona göre fikirlerin kitleleri harekete geçirebilmesi ancak ve ancak bilinçdışına etki etmesiyle gerçekleşir. Bu görüşünden hareketle Le Bon kitlenin akıl yürütme yetisini iki grupta inceler:

Birinci gruba, anın tesiri altında ortaya çıkan tesadüfi ve gelip geçici fikirleri yerleştirmektedir: Örneğin, bir bireye yahut doktrine delice tutulma. İkinci gruba ise genel çevrenin, soyaçekimin ve kamuoyunun büyük bir istikrar sağladığı temek fikirleri dahil etmektedir (Le Bon, 2018, s. 62).

Le Bon'un kitlenin fikirlerinin nasıl yaratıldığına dair vurgusu, kitlelerin nasıl mobilize edileceğine dair de ışık tutar. Çünkü, kitlelerin nasıl mobilize edileceğini Le Bon, bir sonraki bölümde aktarılacak olan “telkin” kavramıyla açıklamaktadır.

iv. Telkin ve Kitle

Le Bon'un kitle psikolojisine telkini dahil etmesi, dönemin meşhur hipnoz okullarından da esinlendiğini kanıtlamaktadır. Aynı zamanda Le Bon ve telkin ilişkisi, kitle ve lider ilişkisinin de ilk basamağını oluşturur. Le Bon'da lider, telkin kavramıyla birlikte şekillenmiştir:

Kitlelerin belli teknolojiler aracılığıyla manipüle edilebileceği düşüncesinin hareket noktasını, kitle insanının “telkine” açık olduğu inancı oluşturmaktadır. Telkin süreci, lider ile kitleyi birbirine bağlayan tüm stratejik ve taktik bağların kat ettiği söylemsel güzergahı anlatmaktadır. Ama burada da liderlerde olması gerektiği düşünülen bir potansiyel mevcuttur. Bu potansiyele Le Bon prestij demektedir (Aytaç, 2011, s. 142).

Le Bon, prestij kavramıyla siyasi devletin yeni ve çağdaş biçimini oluşturabilmek için de üretken bir şekilde faydalanacaktır (Borch, 2017, s. 75). Ve onun bu prestije sahip olduğunu düşündüğü kişi Caesar'dır denilebilir. “Başındaki defne tacı onu baştan çıkaracak (kitleyi), otoritesi üzerinde baskı uygulayacak ve kılıcı ona korku verecektir”(Le Bon, 2018, s. 56).

Le Bon'un bu sözleri üç düzeyin altını çizmektedir. İlk düzey, lidere kalabalık için kurucu bir rol yüklemesine rağmen, lider olaylara sebep olabilir ama kalabalıkların iç dinamiklerinin kendilerine has bir doğası vardır (Borch, 2017, s. 75-76).

İkinci düzey ise, kitlelerin otoriter kişileri seçtiğine yönelik vurgusudur. Kitlenin gücü sevmesi, otoriter bir lider istemesi, nazik olmayan bir lideri benimsemesi kitlenin lider seçiminde önemlidir. Kitle nazik, yumuşak huylu lideri değil, otoriter bir kişiliği lider olarak benimser ve onur destekler(Le Bon, 2018, s. 55).

Üçüncü düzey ise, duyguların yoğunluğuna yöneliktir. Kitle, yoğun ve aşırılaşmış duygular ile harekete geçer. Bunlar, korku, öfke, nefret vb. gibi yoğun duygulardır. Bu liderin kitleyi nasıl yönetebileceğinin ipucunu bize verir:

Kendi duygularında uçlara varan kitle yalnızca aşırı duygulardan etkilenir. Kitleyi baştan çıkarmak isteyen bir konuşmacı, şiddetli ifadeleri istismarcı bir şekilde kullanmalıdır. Abartma, onama, tekrarlama ve asla akıl yürütme yoluna başvuramayöntemlerini kullanmalıdır (Le Bon, 2018, s. 52-53).

Aynı zamanda kitleleri harekete geçirmek isteyen bir lider, eylem araçları olarak; beyan, tekrar ve sirayet üçlüsünü kullanmalıdır. Bu eylem araçları, kitle üzerinde kullanıldığında kitle ağır ağır harekete geçse de kitlenin harekete geçmesi temeli sağlam ve kuvvetli olacaktır (Le Bon, 2018, s. 124).

Tekrar, burada belki de en kritik eylem araçlarından biridir. Çünkü “tekrar, bilinçaltının dehlizlerine yerleşerek kemikleşir” (Le Bon, 2018, s. 125). Bu eylem aracının kullanımını hem Caesar’da hem de Napolyon Bonaparte’ın imgelemine kullanarak imparatorluk pelerinini giyen Louis Bonaparte’da görebiliriz. Onlar sürekli tekrar yoluyla ve etraflarında gelişen kişi kültü aracılığıyla kitleye hitap etmeyi çok etkin bir şekilde kullanıyorlardı.

Kitlelere yönelik bahsedilen bu üç düzeyin altı çizildikten sonra, kitlelerin lider tarafından nasıl yönetileceğine dair de vurgu önemlidir. Bu yönetilme şekli, aslında kitlelerin karşıtına dönme özelliğinden kaynaklıdır: “Kitle tekil bireyden akılca geridir; ama taşıdığı hisler ve bu hislerin kışkırttığı edimler söz konusu olduğunda, mevcut koşullara göre daha iyi yahut daha kötü bir durumda da olabilir. Her şey, kitlenin ne şekilde koşullandığına bağlıdır” (Le Bon, 2018, s. 36). Demek ki, kitleler mobilize edilme şekillerine yönelik daha ateşli ya da tam tersi bir şekilde konumlanabilirler.

Peki kitlelerin iyi ya da kötü durumda olmasında liderlerin rolü nedir? Le Bon’a göre zaten bir insan grubu, topluluğu ya da bir birliktelik söz konusu ise “içgüdüsel” olarak liderin, önderin egemenliği altında konumlanmak isterler (Le Bon, 2018, s. 117). Kitle, ona göre lidersizliği düşünemez bile.

Şimdi tekrar liderin rolüne dönecek olursak, liderin özelliklerin kitleleri harekete geçirmede temel faktörlerden olduğunu bahsetmiştik. Ve ona göre bu liderler kesin çizgilerle ile sınıflandırılabilir:

Önderler, kesin çizgilerle ayrılmış bir tasnifle sınıflandırılabilir. Bunların bir kısmı güçlü bir iradeye sahip enerjik kimselerdir ama gelip geçicidirler; daha nadir görülen ikinci kısmı ise hem güçlü hem de dayanıklı bir iradeye sahip olanlarıdır... Birinciler vahşi, yiğit, atılgandır; özellikle ani hücumları yönlendirmede, kitleleri tehlikeye karşı harekete geçirmede ve dünyanın acemilerini bugünün kahramanlarına tahvil etmede iş görürler (Le Bon, 2018, s. 121) İkinci kategoriye sahip önderler ise, dayanıklı bir irade sahibidirler ve tezahürleri parlak biçimlerde görünmese de çok daha kayda değer bir etkiye sahiptirler (Le Bon, 2018, s. 122).

Le Bon'un yapmış olduğu bu sınıflandırma, bize iki tip lider biçimi olduğunu hatırlatır. Lakin hangi çeşit sınıflandırma olursa olsun temel de prestij önemlidir. Sonuçta, Le Bon'a göre lider kitle üzerindeki nüfusunu kullandığı telkin ve prestijiyyle sağlıyordu. Bir ilk adım olarak, prestij kitle oluşumlarında başat rolü oynamaktadır fakat uzun süreli bir kitle oluşumunu destekleyecek olan bağlılık gibi duyguları tek başına sağlamayacaktır. Bunun sağlanabilmesi için, liderin sahip olduğu özelliklerden prestijin yanına saygınlığın da eklenmesi gerekmektedir. Tarihten örnekle gidecek olursak, İskender, Caesar, Napolyon hem prestiji hem de saygınlığı bünyelerinde toplamış hem de kitlelere önderlik etmişlerdir.

Lakin bu saygınlıkta kendi içinde birtakım çelişkileri doğurur. Eğer saygınlık tartışmaya açılmışsa artık eski büyülecilik etkisinden eser kalmaz. Bu yüzden saygınlık hem tartışmaya açılmamalı hem de sınırlarla çevrilmelidir (Le Bon, 2018, s. 140).

v. Kitlenin İmgelemi

Le Bon kitlenin imgelemine de çalışmasında dikkat çeker. Ona göre, kitleler lider ile ilgili efsaneler, mitler üretirler. Bunu efsaneleri yaygınlaştırıp, çoğaltırlar. Bu öyle bir hal alır ki kimi zaman gerçeklikten tamamen kopuk bir hal bile alabilir. Bu, kitlenin imgeleminde yarattığı çarpıtmadan kaynaklıdır (Le Bon, 2018, s. 42). Bu çarpıtma ve efsaneleştirme kitlenin düşüncelerinin ve inançlarının oluşmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Kitle, imgelemine yaratırken iki faktörden beslenir. Bunlar doğrudan ve dolaylı faktörlerdir.

Dolaylı faktörler, ırk, gelenek, zaman, kurumlar ve eğitimidir. Kitleler bu faktörlere yönelik iki çeşit tavır takınırlar, bu; ya içselleştirme ya da tamamen karşı çıkma şeklinde neşet eder (Le Bon, 2018, s. 81). Doğrudan faktörler ise, imgeler, kelimeler, formüller, yanılsamalar, deneyim, akıl olarak ele alınmaktadır (Le Bon, 2018, s. 102-116). Bu faktörler liderin kitle üzerindeki etkisini anlamak için önemlidir:

...en mutlak despotlar da dahil olmak üzere, tüm zamanların ve tüm memleketlerin devlet adamları kitlenin imgelemine kendi kudretlerinin temeli olarak görmüş, yönetimlerini hiçbir surette ona karşı konumlandırmayı denememişlerdir..... İskender ve Sezar'dan bu yana devlet adamlarından belki de hiçbiri, kitlenin imgelemine hangi yollardan etki altına alınması gerektiğini daha iyi dile getirememiştir (Le Bon, 2018, s. 69).

Kitlenin imgelemine etki altına alınmasına başka bir örnek de Antonius'un halkı, Caesar öldüğünde kitleleri harekete geçirebilmek için kullandığı yöntem ile gösterir. Marcus Antonius, kitleyi galeyana getirmek için hitabet yoluna ya da süslü sözlere başvurmamıştır. Kitleyi direkt olarak Caesar'ın cansız bedeniyle karşı karşıya getirmiştir. Böylece kitle hızlı bir şekilde etkilenmişti (Le Bon, 2018, s. 70). Görüyoruz ki, kitleyi etkisi altına almak isteyen bir lider, kitlenin imgelemine kullanarak ta kitleyi harekete geçirebilir.

Le Bon kitleleri heterojen ve homojen kitleler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Heterojen kitleler; anonim olanlar (sokaktaki kitleler), anonim olmayanlar (jüriler, kurular, meclisler vb.)dir. Homojen kitleler ise, cemaatler (dini, siyasi vb.), kastlar (ordu kastı, ruhban kastı, işçi kastları vb.) ve son olarak sınıflar (burjuva sınıfı, köylü sınıfı vb.) dır. (Le Bon, 2018, s. 158)

Le Bon'un fikirleri görüldüğü üzere, üç temel düzlemde ilerler, irrasyonellik, bireyliklerin silimi ve telkin yoluyla kitlelerin mobilize edilmesi. Le Bon'un bu görüşlerinin etkisi büyük olsa da boşluklar, açmazlar bulunmaktadır. O kitlelerin içindeki insanların sayısı, mekânın uzamın etkisinden azade bir şekilde sadece bireylerin öznel süreçlerinden kitleyi ele alıyor. Bu açmazlar ve boşluklar aslına bakılırsa Le Bon'un perspektifi ile bize bilgi verir. Le Bon, kitleleri Davrwinci bir görüşle ele alarak doğa bilimlerini üzerinden okuma yapıyor. Aynı

zamanda, “Fransız devriminin politik düzeltim eleştirisini çağrıştıran tarihsel metafizikle bir karışım içinde bulunuyor. Böyle bir tinsel yönelim içinde Le Bon “kitleyi”, hiç şüphesiz modern proletarya ve sosyalist hareketlerle özdeşleştiriyor” (Adorno, 2015, s. 90). Modern çağın problemini yani kitle psikolojisini anlamak için:

Yapılması gereken, hayatı uygarlığın gereklerine uygun bir biçimde düzenlemek, yani kitlelerin arzularını kültürel varoluşun gerekleriyle kısıtlayacak bir uygarlık siyasetini yürürlüğe sokmaktır. Bu siyasetin atıfta bulunduğu gerçek siyasal özneyle dönemin kültürel açıdan en donanımlı kesimi olan üst sınıflardan başkası değildir (Aytaç, 2011, s. 154).

Le Bon’un yapmış olduğu bu analizlerden sonra onun kuramının önermelerini başka bir düzlemde değerlendiren psikanalitik görüşe geçebiliriz. Le Bon’un başarısı bilimi kamuyu korkutacak şekilde kullanması ve ardından, bilim eğer bunu anlarsa kontrol de edebilir anlayışını geliştirdi. (McClelland, 1989, s. 151)

3. Psikanalitik Görüş

Freud, kitle analizine başladığı dönemde, kitle/lider ilişkisine yönelik yorumlar da belirginleşmeye başlamıştı. Bu sebeple sonda söyleyeceğimizi başta söyleyecek olursak, Freud özellikle kitle/lider ilişkisi üzerinden psikanalitik yaklaşımını geliştirmiştir.

Freud’un grup psikolojisi anlayışı dönemin psikanaliz yaklaşımından farklıydı. Dönemi etkisi altına almış liberalizm ile birlikte gelişen bireycilik düşüncesi, Freud’un düşünceleri ile ters düşmekteydi. Ona göre bireysel psikanalizden bahsedildiğinde, bunun bireyin ebeveynleri ve kardeşleri ile geliştirdiği karakterini anlatıyordu (McClelland, 1989, s. 187).

Freud, kitleyi Le Bon’dan farklı olarak pozitif bir tutumla ele alırken, Aristoteles’ten Marx’a uzanan hattı da takip etmektedir. Böylece Freud, kitleyi ya da kitle ruhunu “telkin” gibi başka dayanaklara bağlamadan analiz etmektedir (Adorno, 2015, s. 97-98).

Bunun için de analizine, telkinin kitle içinde bireyin geçirdiği ruhsal değişikliğe yol açtığı teziyle başlar. Ki bu durum ona göre şaşılabacak bir şey değildir. Telkinin, bulaşıcı etkisinden

kaynaklı kitle içindeki teslim olma halimizin ise tek başına, içimizdeki enerjiyi harekete geçirdiği açıklaması yetersiz kalmaktadır:

Kitle psikolojisine bir açıklık getirmek için, telkin yerine psiko-nevrozların incelenmesinde bize yararlı hizmetlerde bulunan libido kavramını kullanır Freud 36 Libido, duygusallık (afetivite) öğretisinde geçen bir kuramdır. Libido deyince, sevgi adı altında bir araya toplayabildiğimiz ne varsa tümüne ilişkin içgüdülerin henüz ölçülemeyen, ama nicel bir büyüklük gözüyle bakılan enerjisini anlamaktayız (Freud, 2017, s. 36).

Psikanalizde, sevgi içgüdülerinin diğer bir adı cinsel içgüdülerdir. Ve bu içgüdülerin de kitle ruhunun özünü oluşturduğu varsayımından hareket etmektedir Freud. Bu düşüncelerini de Eros'a dayandırmaktadır:

Birey kitle içinde özgünlüğünden el çekiyor ve başkalarının telkinine kendini kaptırıyorsa, bunu başkalarıyla uzlaşmazlıktan çok, bir uzlaşma içinde yaşamayı gereksindiğinden, belki gerçekten de “onları sevdiğinden” yapıyor olduğudur (Freud, 2017, s. 39).

Sevgi bağı ile ilgili açıklamaları Freud, ilk olarak ordu ve kiliseler üzerinden yapar. Freud'un erotik hipotezini denediği ilk gruplar kiliseler ve ordulardır. Bu hipotezini de kendisinin yapmış olduğu gruplandırmaya dayandırır. Freud kitleleri homojen ve heterojen kitleler olarak ayırmaktadır. Doğal kitleler, yapay kitleler. İlkel kitleler, kendi içinde iş bölümüne gitmiş ve enikonu örgütlenmiş kitlelerin olduğunu diğer teorisyenlerden derleyerek söyler. Ayrıca Freud'un eklemesi, önderli kitleler diye yapmış olduğu bölümleridir. Bu bölümlmeyi de yapay kitleler üzerinden yapmaktadır. Yapay kitleler; kilise, dini cemaat ve ordudur (Freud, 2017, s. 41). Kilise ve ordu yapay kitlelerdir, yani bunları dağılmaktan korumak ve yapısal değişikliklerden esirgemek için belli bir dış zorlamanın varlığı gerekir:

Böyle bir kitleye katılıp katılmayacağı genellikle bireye sorulmaz ya da böyle bir katılma bireyin keyfine bırakılmaz; kitleden ayrılmaya yönelik her girişim koğuşturmaya uğrar ya da şiddetle cezalandırılır, en azından açık seçik belirlenen kimi koşullara bağlı kılınmıştır (Freud, 2017, s. 42).

Bu zorlama ilişkisi kilise ve ordunun kitlesinin bir özel biçimidir de aynı zamanda. Kilise ve ordu dağılmaması için bir lidere -papaz ya da başkomutan- ihtiyaç duyar. Ve bu lidere göre, yapay kitlenin varlığını devam ettirebilmesi için yukarıda bahsedilen etkenlerin zorunluluğu bulunmamaktadır.

Ordu örneği, panik durumunda kitlenin dağılıp dağılmayacağına yönelik fikir verir bizlere:

Bir kitleyi kitle oluşturan ögenin kitle içindeki libido bağlanımları olduğunu askeri bir kitlede hepsinden güzel inceleyebileceğimiz panik durumu bize göstermekte, panik durumu yaşayan bir kitlenin dağılıp çözülmesi ilgili olayı doğurmaktadır. Paniğin belirleyici özelliği ise, üstlerin hiçbir buyruğuna bundan böyle kulak asılmaması, bireylerden her birinin ötekilere aldırmaksızın kendi başının çaresine bakmak istemesidir (Freud, 2017, s. 45).

Freud'a göre birey panik özelliği taşıyan bir korkuya kapılarak kendi başının çaresine bakmaya yöneliyorsa, o zamana kadar tehlikeyi azaltıcı rol oynayan duygusal bağların çözüldüğünü anlayıp sezmiş, şimdi ise bu çözülmeyi davranışıyla sergiliyor demektir (Freud, 2017, s. 45).

a. Önderli ve Öndersiz Kitleler

Freud önderli ve öndersiz kitlelere yönelik yaptığı ayırım ile kitlelerin gelişmişliği ve modernliği arasında bağlantı kurmaktadır. Ona göre önderli kitleler, eski ve gelişmiş kitleler iken; öndersiz kitlelerde lider, bir nesne ya da bir fikir ile ikame edilmiş olabilir.

Acaba önderli kitleler, en eski ve en gelişmiş kitleler değil midir? Öndersiz kitlelerde, önderin yerine bir düşünce ya da bir başka soyut nesne geçmiş olamaz mı? Başlarında bir önderin saptanamadığı dinsel kitlelere, önderli kitlelere geçişte ara kitleler gözüyle bakamaz mıyız? Acaba ortak bir eğilim, çok sayıda bireyin duyabileceği bir istek de önderin yerini tutamaz mı? (Freud, 2017, s. 51)

Kitle yaşamındaki narsistik sevgide birtakım kısıtlamalara gidilmesi, oysa kitle dışında ilgili kısıtlamalara başvurulmayışı, kitlenin özünü bireyler arası yeni bir tür libido bağlanımlarının oluşturduğunu gösteren yadsınamayacak bir kanıttır (Freud, 2017, s. 55). Ama Freud bu durumu da özdeşleşme biçiminde açıklamaktadır. Özdeşleşmeyi ise burada psikanaliz literatürüne ek bir tanım olarak özdeşliğin cinsel obje seçilmemiş bir kişiyle arada bir ortaklığın algılanması durumunda doğabileceği durumudur.

Libidoya dayalı kitle örgütlenmesini açıklamadan önce, objeyle ben arasındaki ilişkilere değinen Freud'a göre bu ilişki biçimi hipnoz üzerinden ele alır ve onu Le Bon gibi kitle ile bağdaştırmaz:

İpnotik ilişki, deyim yerindeyse, iki kişi arasında bir kitle oluşumdur. İpnoz, kitle oluşumuyla kıyaslanmaya elverişli bir obje değildir, çünkü kitle oluşumuyla özdeşlik gösterir. Kitlenin karmaşık yapısından bir tek ögeyi, kitle bireyinin öndere karşı tutumunun yalıtıp önümüze kor. Bu sayısal sınırlama, ipnotizmayı kitle oluşumundan, dolaysız cinsel yönelimlerin bulunmayışı ise

tutkunluktan ayırır. Bu bakımdan ipnoz, kitle oluşumuyla tutkunluk arası bir yeri elinde bulundurur (Freud, 2017, s. 70).

b. Regresyon (Gerileme)

Kitleye atfedilen, bireylerin irrasyonallitesi, duyguların yayılmacı etkisi, bulaşıcılığı, bilinçsiz ruhsallığın çıkışı Le Bon'da modern insana atfedilen özellikler olarak karışımıza çıkar. Freud bu durumu bir adım geriye taşıyarak bu özelliklerin insanların ilkel ruh yaşamına dönüşü yani regresyonu yansıttığını vurgulamaktadır. Böylece kitleyi, ilk insan topluluğunun, ya da illkel insan topluluğunun yeniden toplumda var olduğu anlamını çıkartabiliriz. Nasıl ki kitleyi oluşturan bireylerin her birinde ilk insan potansiyel bakımından varlığını sürdürüyorsa, rastgele bir insan yığımından da ilk insan topluluğu yeniden doğup ortaya çıkabilmektedir (Freud, 2017, s. 82). Böylece Freud buradan kitle psikolojisinin en eski insan psikolojisi olduğu sonucu çıkarmaktadır.

Kitlenin telkinsel dışavurumlarında gözlemlenen o tekin sayılmayacak zorlayıcı karakter, kuşkusuz haklı olarak kitlenin ilk insan topluluğundan çıkışıyla açıklanabilir. Kitlenin önderi hala ilk insan topluluğundaki korkulan ilk-babadır, kitle hala sınırsız bir güç tarafından egemenlik altında tutulma eğilimindedir, otoriteye alabildiğine düşkünlüğü vardır. İlk-baba, ben idealinin işlevini görüp beni egemenliği altında tutan kitle idealidir (Freud, 2017, s. 88).

Günümüzde her birey birçok kitlenin aynı zamanda bir parçasıdır, özdeşleşme sonucu çok yanlı bir bağlamın içindedir, ben idealini pek değişik modellere göre kurmuştur (Freud, 2017, s. 89).

Kitlenin libido yapısını aydınlığa kavuşturmak için Freud'un yapmış olduğu açıklamalar “ben idealinden el çekiş sonucu özdeşleşme, ötekisi ben idealinin yerine objenin geçirilmesi olmak üzere ikili bir bağlama dayanmaktadır” (Freud, 2017, s. 90).

Söylence (mitos) bireyin kitle psikolojisi dışına çıkmasını sağlayan bir adımdı. İlk söylence kuşkusuz psikolojik karakter taşıyordu, yani kahraman söylencesiydi; doğayı konu alan açıklayıcı söylence, çok daha sonraları doğmuş olmalıdır(Freud, 2017, s. 100).

Freud'un görüşleri, kitle ile lider arasındaki bağı daha da belirgin bir şekilde görünür olmasını sağlamıştır. Lakin, Freud ve ardından gelen kitle psikologları, kitle karşısında bireyin teslim olmasını onaylamaktadırlar. Adorno bu görüşlere şiddetle karşı çıkmaktadır:

Onlar bunu Platon'un Politika'sı üzerinden Bacon'a, oradan Nietzsche'ye kadar uzanan tinsel tarihin çizgisine bırakıyor; bir yandan kitle, yığın, halk gerçeğin düşmanı olarak dava edilirken, diğer yandan bireye kolektif idollerden kaçınabileceği bir güç ve kudret layık görülüyor. Bu durumda akıllı birey, yalnızca kitlenin karşısına konmuş olmuyor aksine bir negatif varlık olarak, kolektifliğin bütün pozitif donanımlarına zıtlık içinde kurgulanıyor (Adorno & Horkheimer, 2015, s. 92).

Kitle psikolojisinin ortak özelliği, söz konusu kitleyi manipüle edici her türlü demagojinin hizmetinde olduğunu gizli tutmasıdır (Adorno & Horkheimer, 2015, s. 93).

Böylece, kitle ilişkisine yönelik liderlik üzerinden yapılan okumalar daha güçlenerek devam etmiştir. Freud'un her ne kadar Le Bon'un görüşlerine yönelik eleştirileri olsa da, Le Bon'un görüşlerinden olan kitle/lider birlikteliğini devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

3. Sürü Mü? Kitle Mi?

Sürü ve kitleyi aynı cümle içinde kullandığımızda aklımıza gelen ilk düşünür şüphesiz Elias Canetti'dir. Bu bölümde Canetti'nin kalabalığı, kitle kristalleri, kitleyi, sürüyü ve iktidarı nasıl ele aldığına dair aktarım yapılacaktır. Canetti'nin kitleye yönelik görüşleri birçok kitle çalışan düşünür tarafından çığır açıcı bulunmuştur. Çünkü Canetti aslına bakılacak olursa, yukarıda bahsi geçen psikolojik, sosyolojik yaklaşımları incelemiş ve ayrıca başka başka alanlardan da beslenerek analizini oluşturmuştur. Bu açıdan Canetti'nin yaklaşımı kitle teorisindeki en görünür ve en etkili "yarıktır".

Canetti sadece analizinin metodolojisiyle değil, kitlelere yaklaşımıyla da bu yarığı derinleştirmiştir. Çünkü o, kitlelere pozitif bir bakış açısıyla yaklaşp, onları siyasal olarak

değiştirici bir güç olarak tanımıştır. Öyle ki, Canetti, modern dünyanın kitlenin ideolojileriyle ya da ideolojilerin kitle hakkında görüşleriyle yüzleşmek zorunda olduğunu vurgular(McClelland, 1989, s. 23). Gerçekten de bu vurgu çok kritiktir. Çünkü, kitleye yönelik bakış açılarının farklılığının sebebinin kitlelere hangi ideolojik gözlükle kitleye baktığımızdan kaynaklı olduğunun altı çizilmiştir.

a. Cannetti'nin Kitle Görüşü

Canetti'nin öncüllerinden farklıdır. Çünkü o kitleyi, kitlenin içinde kitlenin bir parçası olarak deneyimlemiştir. Bu deneyim ise onun kitle teorisi üzerinde çalışmasını daha da derinleştirmiş ve kitleyi daha farklı bir perspektif ile ele almasını sağlamıştır.

Canetti'nin kitle teorisine katkısı lider ve kitleyi birbirinden ayrı şekilde ele almasıdır. Bu Canetti'nin teorisinin özgün tarafıdır. Ona göre kitleler liderlerden nasıl kurtulacaklarının cevaplarını/yöntemlerini buldukları zaman gerçek bir kitle olacak ve özgürleşeceklerdir. Canetti liderin kitleleri istismar ettiğini vurgular ve böylece lider/kitle ilişkisi üzerinde köklü bir ayrım yapar.Canetti'nin bu görüşleri doğrultusunda Ahmet Murat Aytaç'ın şu çıkarımı önemlidir: “Uygarlığımıza yönelecek asıl tehdit, kitle söyleminin kurduğu kitlelerin yıkıcılığından değil, hayatta kalan olarak liderin karşısından durabilecek bir kitle kalmamış olmasındandır” (Aytaç, 2011, s. 188).

Diğer bölümlerde de vurgulandığı üzere Canetti'den önce, kitle ve lider birbirlerinden ayrı şekilde ele alınmamaktaydı. Hatta, kitle teorisi yerine lider / liderlik teorisi bile denilebilirdi. Kitlenin lider üzerinden ele alınması özellikle “demogoji” ya da “telkin” yöntemleriyle kitle araçlarının kullanımı, lider merkezli bir kitle anlayışını da geliştirmiştir.

Bu anlayış temelsiz değildir. Çünkü Le Bon'un gözlemlediği ya da Freud'un ele aldığı kitleler dönemin toplumsal çerçevesi içinde analiz edildiğinde karşılıklarına iki seçenek çıkmaktadır. İlk seçenek, toplum içinde bireyin yaşamaya devam etmesi ve otoritenin modeline bağlı olması

ya da ikinci seçenек olarak kalabalığa katılmak ve liderin otoriter emirlerine bağılı olması. Bu iki durumda da otoritenin varlığı mevcuttur. Lakin, bu otoritereler görüldüğü kadar kolay analiz edilmemektedir (McClelland, 1989, s. 228).

Demagojiye yönelik Canetti bir ayırım yapar. Bu ayırım özellikle transformasyon teorisyenlerinin kitlelerin telkine yatkınlığı ve bulaşıcılığı görüşüne istinadendir. Onların görüşüne göre, (özellikle Le Bon) kitle içindeki bireyin liderden emir almasıyla, kitlenin hepsine bir bütün olarak bu emrin yayılmasıydı. Bu kitlelerin telkine yatkınlığı ve bulaşıcılığı ile ilgiliydi. Bu düşünceden bu kadar korkmalarının sebebi ise kalabalıkların liderlerin verdiği otoriter emirlere alışıp, toplumun Sezarist bir karaktere bürüneceğinden kaynaklıydı.

Oysa lider kitle içindeki birkaç kişiye emredip, emrin kişiden kişiye dolaşıma girmesiyle mi oluşuyordu? Bu ayırım çok kritiktir. Çünkü, ikinci görüşte bireylerin de birbirlerine emirlerinin dolaşıma sokulması mevcuttu. İlkinde sadece lider emri dolaşıma sokarken, şimdi kitle içindeki bireylerin de emir verme yetkilerinin olduğu açığa çıkıyordu (McClelland, 1989, s. 230).

Canetti kitleler ile ilgili genel kabul gören görüşteki ilk kırılım noktasını, kitlenin nasıl oluştuğuna bakarak ele almaktadır. Kitleyi oluşturan temel birimin ne olduğunu sorusuna cevap arayan Canetti'ye göre bu birim kitle kristalleridir:

Kitle kristalleri, kitleleri oluşturmaya hizmet eden, son derece dayanıklı ve sabit, küçük katı insan gruplarıdır. Kitle kristali sabittir; boyutları asla değişmez. Kitle kristalini oluşturanlar gerek eylem bakımından gerekse inanç bakımından eğitilirler. Tıpkı bir orkestradaki gibi farklı bölümlerde işlev görebilirler ama tek bir birim olarak görünmelidirler; onları gören herkes ilk olarak bunun asla dağılmayacak bir birim olduğunu hissetmelidir (Canetti, 2014, s. 79).

Canetti'ye göre kitle kristalleri zamk gibi birbirine yapışmıştır. Dağılmaları söz konusu bile değildir. Ve Canetti, en başında başlıkta dikkat çektiğimiz kitle mi, sürü mü sorusunun cevabını da aslında kitle kristalleri ile vermektedir. Çünkü ona göre kitle kristalleri sürüden türemiştir. “Kitlelerin davranışlarının kökenlerini araştırmaya sürüden başlamalıyız. Sürü, kitlelerin en eski ve en kısıtlı biçimidir; sürü modern anlamdaki kitle bilinmeden önce de var

olagelmıştır”(Canetti, 2014, s. 103). Ve “sürünün karakteristik özelliği büyümemesi olgusudur. Etrafı boşlukla çevrilidir ve kelimenin tam anlamıyla ona katılabilecek hiç kimse yoktur”(Canetti, 2014, s. 101).

Lakin sürü içten içten kendisine yeni üyelerin katılmasını bekler. Sürünün bireylerinin grup içindeki tavırları kitledeki gibi kendini kaybedecek kadar ileri gitmez. Bu açıdan kitleden farklılaşır. Aynı zamanda sürü de kitleden farklılaşmaktadır. Kitlenin dört temel niteliği olan sırasıyla büyüme eşitlik, yoğunluk ve yönelim sürü söz konusu olduğunda farklı şekilde etkileşime geçer:

Kitlelerin bildiğimiz dört temel niteliğinden ikisi, son derece hararetle arzulanıp taklit edilmesine rağmen, sürü söz konusu olduğunda en kurmaca olanlardır. Bu yüzden diğer iki nitelik gerçekte çok daha kuvvetli bir biçimde var olmalıdır. Büyüme ve yoğunluk yalnızca oynanır; eşitlik ve yön gerçekten mevcuttur. Sürü konusunda insana çarpıcı gelen şey sapmaz yönüdür; eşitlik, sürüdeki herkesin aklını aynı amaca, belki öldürmek istedikleri bir hayvanın görüntüsüne takmış olduğu olgusunda ifadesini bulur (Canetti, 2014, s. 102).

Kitle ve sürü arasındaki nitelik farklarını belirginleştirdikten sonra Canetti sürüler arasında da ayırım yapmaktadır. Canetti sürüleri, avcı sürüsü, savaş sürüsü, yas sürüsü, artış sürüleri şeklinde dörde ayırır. Bunlara ek olarak, günümüze kadar kalmış hiçbir kural tanımayacak kadar ilkel bir sürü daha, linç hukuku adı altında işleyen bir sürüden daha bahseder Canetti (Canetti, 2014, s. 103-126)

Ahmet Murat Aytaç, Canetti’nin sürü kavramını kullanmasının altında yatan sebebin, kitleyi sosyolojinin inceleme alanının dışına, yani organik dünyanın içine çekmek amacıyla kullandığına dikkat çeker:

Aslında insan kitlelerin temeli insanın canlı bir varlık olarak sahip olduğu ve hayvanlarla paylaştığı doğal tarihin içinde yatmaktadır. Kitlenin ortaya çıkardığı bu enerji de organik, doğal bir varlığın enerjisini temsil eder. Bu bakımdan, Canetti, kitle söylemi aracılığıyla siyaseti “doğallaştıran” öncellerinin izindedir (Aytaç, 2011, s. 178).

Aytaç’ın bu vurgusu Canetti’yi anlamak için önemlidir. Çünkü bize Canetti’nin de doğal dünyaya yapmış olduğu göndermelerin önemini hatırlatır. Canetti’nin kitleyi doğallaştırmasına

yönelik ifadeleri kitabın tamamında bulabiliriz. Gerek kitleyi ormana benzeterek gerek rüzgâra benzeterek kitleyi doğal, organik bir şey olarak ele almaktadır.

Ayrıca kitleyi toplumsal dinamiklerinden yani sosyolojiden ayırarak, kitleyi ilkel bir düzleme çekmektedir. Lakin Canetti bunu her seferinde yapmaz. Bu sebeple sürüyü alt başlıklara ayırmıştır. Sürünün bu değişim ve dönüşümleri toplumu anlamak için de önemlidir. Yukarıda vurgulandığı üzere sürülerin çeşitleri ve alt kırılımları bize toplumla ilgili bilgi verir. Örneğin artış sürüsü ile insanların yayılmacılığına dair vurguları bulabiliriz. Ya da sürülerin değişme eğilimleri yeni oluşumlarında önünü açmaktadır.

Tıpkı Canetti de, Le Bon ve Freud gibi kitle ve din ilişkisini ele almıştır. Lakin Canetti din ilişkisini öncüllerinden farklı olarak sürü ile ele almıştır. “Sürülerin dinamikleri ve aralarındaki kendilerine özgü iletişim, dünya dinlerinin ortaya çıkışını sağlar” (Canetti, 2014, s. 138).

Canetti’nin bir diğer önemli tespiti “sızı”dır. Sızıyı o karşısına dönme kitleleri ile ele almaktadır. Ona göre, “Her emir onu yerine getirmek zorunda olan insanda acı veren bir sızı bırakır”(Canetti, 2014, s. 61). Bu sızı ancak ve ancak iki şekilde çözümlenebilir. Ya aldıkları emirleri başkalarına aktararak ya da emri aldıkları kişiye bunun hesabını sorarak (Canetti, 2014, s. 61).

İkinci çözümü bir devrim durumu tanımlamaktadır. Kitlelerin karşısına döndüğü ve liderden hesap sormanın etkisiyle deşarj olan kitleler maruz kaldıkları, kurtulmak istedikleri sızıdan ancak bu şekilde kurtulabilirler. Canetti karşısına dönme kitleleriyle birlikte, kitle teorisini lider temelli okuyan ve liderin kitleyi mobilize etme metotlarını geliştirenlere kesin bir karşı duruş sergilemektedir. Çünkü Canetti karşısına dönme kitleleriyle, kitlelerin liderlerden kurtulmaları gerektiğinin işaretini vermiştir.

Le Bon'un Fransız Devrimi'nde ayaklanan kalabalığı çılgın olarak görmesiyle, Canetti'nin sızıya maruz kalan ve bundan devrim yoluyla kurtulmak isteyen karşıtına dönme kitleleri arasında belirgin bir fark vardır. İki düşünürün devrime bakış açıları arasında bile farklılık vardır. Bu yüzden aslında Canetti'nin bakış açısı ile Gramsci'nin ilerici Sezarizm kavramsallaştırması arasında bir yakınlık tesis edilebilir. Yine Gramsci'de de görülen Sezarsız bir Sezarizm anlayışı, Canetti'nin lidersiz bir kitle anlayışı ile birlikte okunabilir. Bu açılardan bakıldığında Canetti'nin kitlelere yönelik yaklaşımı, "ilerici"dir.

4. Weber'in Kitleler Fikri

Weber'in politik liderlik teorisi üzerine, yani karizma ya da plebisit "lider-demokrasi" si üzerine çok fazla çalışma yapılmıştır. Öte yandan, Weber'in modern, liberal demokratik devletlerde liderlik ettiği "kitleler" tasvirine daha az aşinayız. Bu konu üzerine çalışmalarıyla bilinen Baehr, Weber'in kitleleri nasıl algıladığını ayrıntılı olarak anlatmakta ve irrasyonelliğin bu algı ile bütünleşik olmasını göstermektedir (Baehr, 2006, s. 242).

Bu kısım, hem Weber'in kitlelere yönelik bakış açısını ele alırken hem de Weber'in irrasyonel kitlelerle ilgili fikirlerinin bir eleştirisini sunmaktadır. Weber'in kitleler ile ilgili görüşlerine geçecek olursak, onun irrasyonel kitlelere bakışı, tartışmalı olarak, katılımcı demokrasinin reddedilmesinin önemli bir kavramsal koşuluydu. Bunun iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi, kolektif davranışın tarihsel ve sosyal-psikolojik çalışmaları, yani "kitlesele" davranış Weber'e göre daha komplike ve girifttir. İkincisi, Weber'e göre irrasyonel ve duygusallık ayrı şeylerdir ve farklı alanlarda değerlendirilmelidir. İkisini aynı düzeyde kullanmanın mantıksal bir hata oluşturduğu gibi bir yanılgıya sebep olacağını vurgular. Dolayısıyla, irrasyonel kitle davranışları temelinde geniş bir demokratikleşme olasılığını reddetmesi temelde sorgulanmaktadır (Baehr, 2006, s. 242).

Weber'in demokrasiyle ilgili düşünceleri, her zaman halkın büyük çoğunluğu tarafından yönetilen hükümetin, yoğun nüfuslu, teknolojik olarak karmaşık ve sosyal olarak heterojen ulus devletlerde imkânsız olduğu görüşüyle her zaman ağır bir şekilde kalifiye olmuştur. Kısmen, bu mahkûmiyet, 'küçük sayının yasasını' pekiştiren modern siyasi partiler üzerine yaptığı çalışmadan kaynaklanıyordu – ki bu da Weber'in Michels'in oligarşinin demir yasasına eşdeğeri olarak görülebilir. Fakat Weber'in düşüncesinin, politik yaşamda geniş çaplı halk katılımı beklentisinin daha geniş bir şekilde işten çıkarıldığını kavramak için kavranması gereken başka bir parçası vardı. Bu, 'kitlelerin' sosyal psikolojisi hakkındaki anlayışı ile ilgilidir.

Kitleve kitleler Weber tarafından, birbirini tamamlayıcı ve örtüşen şeyler olsa da, oldukça farklı bir biçimde kullanılır. Bu algı büyük ölçüde çözülmesi kolay değildir, çünkü herhangi bir kullanım bunları bir araya getirebilir. Bununla birlikte, mevcut analiz ile özellikle ilgili olan aşağıdakilerdir.

Birincisi, kitlenin etkili bir şekilde yok ettiği diğer tüm toplumsal bölünmelere (sınıf, statü, mesleği, vb.) karışan, tamamen sayısal olmayan, anonim bir yığın olarak kitle fikri vardır. Bu, 'olduğu gibi', 'herhangi bir durumda içerdiği toplumsal katmandan bağımsız olarak' kitledir (akt. Baehr, 2006, s. 243). Bu anlamda, her insan, hangi zekâ seviyesinde olursa olsun, sahip oldukları ya da sosyal arka planları potansiyel olarak ya da aslında bir kitlenin üyesidir. 'Kitle', halkın belli belirsiz ve atomcu sayılarına atıfta bulunur ve seçmenlerin 'kitlesele' ya da 'kitle yönetiminin' kitlesi 'gibi ifadelerle ortaya çıktığı gibi, herhangi bir topluluk kavramından yoksun olabilir (akt. Baehr, 2006, s.243).

Ya da bir kitle, Le Bon'un “kalabalığın psikolojisi” olarak nitelendirdiğini öne sürerek, bir araya gelerek bir tür kolektif kişiliğe yol açacak bazı ortaya çıkan mülklerle sonuçlanan bir topluluğun kastedilmesini ifade eder. Genel olarak, bir kalabalığın mekânsal konumu, bazı

sosyal ilişkileri ve bazı sayısal yoğunluğu içermesi nedeniyle ayrı bir kitle vardır: kalabalıkların alışveriş salonlarında, tiyatrolarda, futbol teraslarında toplanması; cemaat içerirler. Kalabalıklar içinde, toplumsal üstün-itaatkârlığın ortodoks kalıpları, büyük ölçüde, diğer kalabalık üyelerle olan temasımızın kısa ve yalın bir şekilde kullanılmamasından dolayı, elde edilemez. Bu nedenle bir kitle, kitle gibi “en farklı ve heterojen toplumsal tabakalar” içerebileceği gibi özel bir kitle türüdür. Bir kalabalığa üyeliğimizin davranışımızı nasıl etkilediğiyle ilgili çalışma, Le Bon modunda ele alınabilecek ya da edilmeyebilecek “kalabalık psikolojinin” konusudur (akt. Baehr, 2006, s. 244).

Üçüncüsü, 'kitle', 'kitleler' ya da 'mafya' kavramlarına gölge oluşturabilir ve bu iki düşüncede yer alan şey, bir inandırıcılık ve aldatmacadır. Bir tema basitçe alt grup veya sınıftır. Diğer bir konu ise, siyasal bütünleşmeye direnen ya da davranışları siyasal bütünleşme yapısında bir çöküntü ortaya koyan alt sınıflar içindeki belirli gruplaşmalardır: yani, profesyonel, 'sorumlu', sosyalist politikacılar ya da ticaret tarafından politik olarak örgütlenmemiş, disiplinsiz ve ahlaksız kalan gruplar, sendika liderleri bunlara örnek olarak verilebilir. Çünkü bir grup insanın onun ajitasyonal ile uyumlu bir demagogu kalıplaması tasarımlar, buralardakine ve toplumunkine aittir, ve kalabalık, kitleler ve mafyadadırlar(Baehr, 2006, s. 244). Yani Weber’e göre kitleler irrasyoneldir.

Bu terim tarafından kapsanan, birlikte ortaklaşa tanımlayan bir dizi asaldır, fakat irrasyonelite, bu türden iddialı bir kelimedir, çünkü belki de, belki de, özellikle de (kitle gibi) çelişen arzuları eğlendirmeye eğilimli olanın (kitle) eğilip duruşmadığını bilmeden yararlıdır. Ya da çelişkili inançlar ve projeler Ne de olsa, Weber, bu sözün nesnelere “çılgın”, yani bu kelimeye göre, bir ölçekteki farklı bir ifadeyle, ölçülmüş olan kriterleri uyguluyorsa, daha güçlü bir iddiada bulunmak istemez.

a. Kitlelerin Kendiliğindenliği, Düzensizliği ve Edilgenliği

Weber'e göre kitleler tamamen irrasyonellerdir ve örgütlenmemişlerdir. Weber, *Ekonomi ve Toplum Bölümesinde* bu fikri tartışır ve “Sosyal eylem, pek çok kişinin benzer eylemleriyle ya da diğer kişilerin etkilediği her eylemle özdeş değildir” (akt. Baehr, 2006, s. 245). Bu nedenle, şemsiyelerin yağmur yağmaya başlamasıyla insanlar, toplumsal eylem değil, diğer bir deyişle, elemanlara kolektif bir cevap vermek için, başkalarına göre anlamlı ve anlamlı bir şekilde davranırlar. Artık Weber, kalabalık davranışını benzer şekilde inceliyor.

Bireyin eylemlerinin sadece sınırlı bir alan içinde sınırlı bir kalabalığın üyesi olduğu gerçeğinden çok etkilendiği iyi bilinmektedir. Böylece, Le Bon'un görüşü gibi “kalabalık psikolojisi” çalışmalarının konusu “kalabalıklar tarafından koşullandırılmış eylem” olarak adlandırılacaktır. (akt. Baehr, 2006, s. 245))

Bir kalabalığın bir üyesi olmak ve bir üye olarak davranmak, bir kimle ilişki kurduğu veya bir kimsenin öyküsü olduğu kişiler arasında 'anlamlı bir ilişki' gerektirmemesi gerekir, bunun yerine bir kalabalığın birey üzerindeki etkisi daha iyi olarak yorumlanabilir. yarı doğal etki. Aynısı taklit ile ilgili olarak geçerlidir. Burada bireyin davranışı “başkalarının davranışları tarafından nedensel olarak belirlenir, ama anlamlı değildir.

Bu açıklamadan çıkarılacak sonuçlar aslında oldukça şaşırtıcıdır. Bir kalabalığın içindeki bireylerin davranışları ve taklitleri de toplumsal eylem değildir, çünkü amaçsal bir ilişki olmak yerine nedensel olarak belirlenmiş bir davranış, bir tepki şeklindedir. Sosyal eylem için tek önemi, ikincisinin ara sıra bir durumudur; Sosyolojinin anlam bilimi olarak tek önemi, gerçek toplumsal eylemi yorumlarken ve araçsal ve değer rasyonalitesinin normlarına uygunluk derecesini veya sapma derecesini ölçerken göz önüne alınması gereken potansiyel bir koşuldur.

Weber'in sosyolojisinde, kitleler, en azından kalabalıklar olarak tezahürlerinde, kavrama için bir nesne olarak var olmazlar. Dahası, eğer kitleler sosyolojinin bir nesnesi değilse, ne de bir anlamda siyaset biliminin nesnesi de değildir, ya da Weber siyaseti 'her türlü özerk önderlik' olarak tanımlamaktadır.

b. Kör Öfkeli Kitleler

Weberyen paradigmayı takip edecek şekilde, sosyal hareket çalışan teorisyenler kitle teorisyenlerinden de farklı olarak, devleti modern sosyal hareketlerin oluşumunda eşit derecede önemli nedensel bir güç olarak kavradılar. Devlet, hem bir aktör hem de modern siyasetin gerçekleştiği ana arena-seçmen ve seçim dışıdır. Bu siyasi süreç modeline göre, değişken kurumsal düzenlemeler çeşitli kolektif eylem modelleri üretmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Tilly'nin (1979) Avrupalı “kolektif şiddet” türünün (kitleli olguların bir türü) 'geriye dönük' ve 'ileriye dönük' alt-türleri olarak sınıflandırılmasıyla ilgi çeker. Sanayileşme öncesi Avrupa toplumunun tipik bir örneği olan ya da sanayileşmeye çalkantılı geçişi yaşayan toplum, 'toplumun geneline mensup örgütlü halkları ya da iktidarı elinde bulunduranların temsilcilerini aleyhine genel olarak gevşek örgütlenmiş üyeleri (harekete geçiren) içerir. Gücün kullanıldığı yolun bir eleştirisini içerir. Bu eleştiriden doğan rahatsızlıklar, 'topraksız topraklar ve ormanların zorla işgal edilmesi, vergi toplayıcısına karşı isyan, ayaklanma isyanı, gıda isyanı ve makinelere saldırı' gibi çeşitli olabilir. Ancak ortak konuları, bir zamanlar sahip oldukları haklardan kaynaklanan rahatsızlıktan mahrum bırakılan bir değişime veya başka bir şeye karşı bir tepki ve bir reddedıştır (Tilly, 1979, s. 91). Buna karşılık “ileriye dönük” kolektif şiddet, son derece modern bir şeydir. Burada, şiddetli gösteri ve grev (bazı gerilla aktivitelerinin de bu değerlendirme tablosunun altına düşebileceği) gibi, bu tür olgularla uğraşmaktayız. Buradaki katılımcılar, genellikle göreceli olarak iyi tanımlanmış hedefleri olan oldukça karmaşık birlikteliklerde bir araya geldiler. “Onlar için haklarından dolayı mücadele etmek, ama henüz zevk almamak” (Tilly, 1979, s.97).

Şimdi, bir yandan, bir yandan bellek, diğeri, beklenti ve her ikisi de amaca yönelik, hedefe yönelik davranış kapasitesine sahip olan derneklerin varlığı, Weberci bakış açısından bakıldığında, miyopik irrasyonelliğin görüşünden çok uzaktır. Karşılaştırma belirgin olarak bilgisiz ve güncel değildir. Gerçekten de, kollektivite araştırmasının baskın vurgusunu özetleyen Tilly, “Çatışmacı öğrenciler, tartışmalı bir partinin kendileri olduğunu” belirtiyor.

Kolektif şiddetin normal, rasyonel bir olgunun, ne kadar rasyonel olduğunu ve ne tür rasyonaliteyi içerdiğini tartışmaya alıp dökmek üzerine analizini gerçekleştirmiştir. Oysa Weber bunu hiç yapmamıştır.

5. Ara Değerlendirme

Bazı kavramlar telaffuz edildiğinde ardından hemen bir başka kavram da varolmak ister. Kitle buna örnek verebileceğimiz kavramlardan biridir. Kitle denildiğinde hemen ardından irrasyonelite gelmektedir. Ancak, üzerine eğildiğimizde diğer bağlantılı olduğu kavramlar belirginleşmeye başlar. Kitlenin bulaşıcılığı, kitle ve telkin ilişkisi, kolektif ruh gibi kavramların birçoğu bu belirginleşme ile kendini gösterir. Bu belirginleşme ve birlikte olduğu kavramları bir kar topu gibi düşünecek olursak büyür, gelişir, sağlamlaşır ve en nihayetinde kitleler ile ilgili çılgın kalabalıklar mitini yaratılır.

Çılgın kalabalıklar mitini birçok düşünür benimsemiştir. İlk kırılma noktası olarak ele alabileceğimiz ve aynı zamanda kitleyi lider temelli bir okuma ile de farklı bir boyutta değerlendiren psikanalitik yaklaşımlar ile bu mitin kırılmasına yönelik çatlakların oluştuğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen bu mit ancak Canetti ile birlikte kırılmıştır. Canetti’nin kitlelere atfettiği “değiştirici”, “özgürleştirici” güç öncüllerinin görüşleriyle keskin bir biçimde ayrılır. Kitle teorisyenlerinin kitleler ile ilgili fikirleri ise kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinde kitle teknikleri olarak kullanılacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihte kitlesel hareketlerin başlangıç noktası olarak sayılabilecek 1848 Devrimleri ile, II. Dünya savaşı arasındaki süreçte kitle, kitlesellik ve lider sürekli bir devinim halinde teorisyenlerin, düşünürlerin, siyasetçilerin gündeminde yer almıştır. Bu devinim hali, birçok karmaşayı beraberinde getirmiştir. Tarih sahnesine son hızlı bir giriş yapan bu üçlü, kaotik bir döneme girildiğini ve kaosun her alanda hâkim olacağını imliyordu. Öyle ki, sosyal bilimlerin alanında kim teorisyenler kitle ile yakından ilgilenip, kuramını inşa ederken; kimi teorisyenlerin sadece bu kuram üzerinden görüşlerini geliştirdiklerini ya da hiç bu alana dokunmadıklarını görürüz. 1848 Devrimleri ile Fransa’da başlayan proletaryanın ayaklanması ve eş zamanlı olarak diğer ülkeleri de etkisi altına alması, Paris’teki Komün deneyimi, Sovyetler Birliği’nin iktidara gelmesi ve özellikle II. Dünya Savaşı ve dönemin Almanya’sında yaşananlar bazı görüşlerin daha güçlü bir şekilde savunulmasına, bazı fikirlerin de tamamen silinmesine sebep olmuştur.

Bu farklılıklar olmasına rağmen kitle, kitlesellik ve lider ile ilgili hem sorulması gereken hem de cevabının da merak unsuru oluşturmasıyla, akıllar da bazı sorular takılı kalmıştır. Bu sorulardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Kalabalıklardan korkulacak mıydı? Onlar mı yönetecekti, yoksa yönetilecekler miydi? Yönetilecekler ise hangi metotları kullanarak gerçekleştirilecekti? Ya da kalabalıkların başında bir lider olmalı mıydı? Yoksa leadersiz bir kalabalık negatif mi etkilerdi toplumu? Kitleler toplumsalın sonu muydu yoksa özgürleştirici bir güç olarak da ele alınabilirler miydi?

Şüphesiz bu soruları çeşitlendirebilir, başka perspektiflerden de ele alabiliriz. Aslına bakılırsa, bu kadar sorunun sorulması ve fikir birliğine varılmaması, bir taraftan da başka düzeylerin altını eşeleme imkanını tanıdığı için pozitif bir katkı da sağlıyordu. Çünkü bu kadar farklı soru, bakış açısı, düşünce kitlelerin siyasal alandaki yerini de tekrar tekrar tayin ediyordu. Ve bu tayin etme biçimi, analiz edilen dönemin ideolojisiyle de doğrudan bağlantılı olduğunu da

ayan beyan bir biçimde gösteriyordu. Çünkü ideolojik olarak kitlelere bakış onun negatif mi yoksa pozitif mi, ilerici mi gerici mi rol oynayacağını da belirtiyordu. Ya da kitlelerden ziyade kitlenin adını ve ona yönelik algıyı kullanarak liderlik teorisini geliştiren düşünceyi de ortaya çıkarıyordu.

Sonuç kısmına geçmeden bir hatırlatma yapalım. Bu çalışma, kitle teorisinin bütün yönleriyle ele alınmış bir analizini amaçlamadığı ve barındırmadığı gibi, kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinden Bonapartizm ve Sezarizm arasında kitle teorisinin kristallerini arama girişimiyle sınırlandırmaktadır. Bu amaçla, kitle teorisinin nasıl, hangi tarihsel dönemleri imlediği ortaya konulmuş ve kitle teorisinin geçirdiği evrim ve dönüşüm ele alınmıştır. Bunu yaparken ilk olarak kitleye yönelik “bireyselci” tutumlar ele alınmış arından farklı görüşler analiz edilmiştir.

Bu minvalde çalışma boyunca ele alındığı üzere, ilk kısımda 1848 Fransa’da yaşanan Şubat Devrimi ile proletaryanın ayaklanması, ardından geçen kısa sürede küçük burjuvazinin ve burjuvazinin karşı-devrimci tutumları ile bu aralıktan yararlanmış Louis Bonaparte’ın tahta çıkması anlatılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken hususun altı bir kere daha çizilmelidir. Bonapartizmin Bonaparte hanedanlığından bağımsız bir kavram olarak yerini almasıdır. Sadece dönemle ilişkisi olan Louis Bonaparte’ın burjuvazi, köylüler, lümpen proletarya ile kurduğu ilişkilere ithafen bu kavramın anlam kazanması, somut bir yere oturması gerçekleşmiştir. Ve aslında bu ilişkilerin bu yönetim biçiminde kitleleri yani lümpen-proletaryayı nasıl mobilize ettiğine yönelik pratikler aktarılmaya çalışılmıştır. Bu ilişki ve pratikler aslına bakacak olursak kitlenin tabanının nereden oluştuğuna dair de bir fikir verdiği için önem arz etmektedir.

İkinci kısımda ise kitleleri kıskacın öbür tarafındaki Sezarizm ile birlikte ele aldık. Bu kısım aslına bakılacak olursa, tezin gövdesini oluşturmaktadır. Ayrıca yine bu bölümde hem kavram

karmaşası ile ilgili hem de kitleler ile ilgili üç temel argümanın görünmesini sağlamıştır. İlk argüman ile kapitalist sistemin olağanüstü yönetim biçimlerinden Bonapartizm ve Sezarizmin birbirlerinden farklılaştığı noktaların altı çizilmiştir. İkinci argüman ile ise, Sezarist bir yönetim biçiminde kitle tekniklerinin neler olduğuna dairdir. Bunlar plebisiter seçim olabildiği gibi, karizmatik bir liderin otoritesi altında kitlelerin mobilize edilmesi de olabilir. Böylece, Sezarizm, plebisiter demokrasi arasındaki ilişkide açıklığa kavuşturularak, tartışma güncel bir yere de taşınmıştır. Üçüncü bölümde ise, Gramsci'nin Sezarizmi ele alış biçimiyle iki düzeyin altı çizilmiştir. İlk düzey, Sezarizmin içinde bulunduğu yapısal-sınıfsal ilişkiler ve toplumsal formasyonlara göre ileri ya da gerici bir şekilde tezahür edebileceğine dairdir. Aslına bakacak olursak Gramsci bu görüşüyle, kitleleri toplumsal olarak devrimci, özgürleştirici, ilerici bir şekilde ele alarak ideolojinin rolünün kitleler üzerinde ne kadar önemli olduğunu da vurgular. Çalışmanın bu gövde kısmı ile Sezarizmin kitleleri nasıl yöneteceğine dair vurgulardaki değişikliğin ideolojinin rolünün ve yönetim biçiminin ne kadar fazla etkisinin olduğunu bir kez daha hatırlatır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Bonapartizmi ve Sezarizmi, liderlerin sosyo-psikolojik durumuna ya da kitlelerin çılgınlığına bağlanan analizler onun sınıfsal bağlarından koparmış olduğu vurgulanmıştır. Bunu yapabilmek için de ilk olarak kitlelerin telkin yoluyla nasıl manipüle edilebileceği ve bireyin kitle içinde rasyonellikten uzak şekilde hareket ettiğine dair görüşleri bir çatı altında topladık ve transformasyon ya da grup zihni hipotezi başlığı altında inceledik. Bu görüşe hem karşı konumlanmış hem de devam ettirdiğini söyleyebileceğimiz Freud'un analizleri ile ise, kitlenin libidinal enerjisinin lider ile arasında güçlü bir sevgi bağı oluşturduğuna yönelik fikirleri ele aldık. Bu iki fikir yukarıda da aktarıldığı üzere, kitleyi sınıfsal ilişkilerinden ve kitleselliklerinden kopardığını bir kere daha vurguladık. Ardından son olarak Canetti'nin kitlelere olan yaklaşımını ele alarak, kitlelerin Gramsci'ci bir tarz ile ilerici olarak nasıl ele alınacağına yönelik yaklaşımını incelenmiştir. Canetti'nin yaklaşımı ile ilk

olarak öncüllerinden farkı olan kitle/lider bağının kopartılması ve bu ilişkinin yeniden tesis edilmesinin kitleler için önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, kitle Marx'ın Bonapartizm çözümlemesiyle birlikte hem yapısal-sınıfsal ilişkilerine tekrar oturtulmuş olduğunu hem de despotik, otoriter bir yönetim biçiminde kitlelerin tabanının nasıl oluştuğunu gösterilmiştir. Ardından Sezarizm ile birlikte kitle tartışmalarında hem ideolojinin rolünün etkisinin ne kadar önemli olduğu vurgulanmış ve modern yönetim biçimlerinde kitle tekniklerinin neler olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken, düşünürlerin görüşlerine ve bakış açılarına dair kitlenin de evrimini gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, aslında otoriter ve despotik yönetim biçimlerinde kitlenin tabanının nasıl oluştuğuna dair vurgunun indirgemeci ve psikolojik açıklamalardan ziyade, sınıfsal ve toplumsal olaylar ile birlikte oluştuğunu göstermektir. Hem Bonapartizm hem de Sezarizm ile aynı zamanda bu çalışma kitle/lider pratiklerinin ele alınması açısından da başka bir düzeyin altının eşelenmesini gerektirdiği için de güncel bir yere de konumlanmıştır.

Buna rağmen görürüz ki yukarıda aktarılmaya çalışılan tartışma, başka bir konuyu da kapsayacak şekilde tartışmaya açar. İçinde bulunduğumuz konjonktürde yükselişte olan sağ popülist dalga ile birlikte kitle siyasetinin demagoglar tarafından yürütülmesi, devlet biçiminin de otoriter bir biçime bürünmesi içinde yaşadığımız dönemin en belirgin özelliğidir denilebilir. Şüphesiz, devletin otoriterleşme, despotik liderlerin artmasında sağ popülizmin yükselmesinin önemi etkilidir. Lakin tek başına yeterli değildir.

İçinden geçtiğimiz konjonktür, birçok analizi mümkün kılarken birçok analizin de önünü kapamaktadır. Son zamanların yükselişte olan tartışmalarından siyasi popülizm, devlet, lider, otoriter yönetimler ilişkisini analiz ederken ufuk açıcı tartışmaların fitilini ateşlese de, kitle ve lider ilişkilerini analiz etme de yetersiz kalmaktadır. Özellikle popülizmin sol kanadından

ziyade sağ popülizm üzerinden ele alınan kitle ve lider tartışması yine bir yanılığıy  inde taşımaktadır. Kitle denildiğinde irrasyonallitenin ardından geldiği ve bu analizlerin gelişiminin sağlayan ve dönüştüren Le Bon, aslında günümüzde de halen sağ popülist liderler tarafından kullanılan bir politikanın görünür olmasını sağlamıştır.

Bu açılardan değerlendirdiğimizde, tezin ana iki gövdesinde anlatılan kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinden Bonapartizm ve Sezarizm bize otoriter yönetim biçimlerini anlamamanın önünü açtığı gibi, kitleler üzerindeki etkilerini sadece demagoji yoluyla değer başka hangi araçlarla yaptıklarınnın da cevabını vermektedir. Bu  alışma bu açılardan bakıldığında,  inden geçtiğimiz dönemi yapısal-sınıfsal olarak okuma açısından güncel bir yere konumlanır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T., & Horkheimer, M. (2015). *Sosyolojik Açılımlar: Sunular ve Tartışmalar*. (M. S. Durgun, & A. Gümüş, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Aytaç, A. M. (2011). *Kitlelerin Ruhu: Siyasal ve Sosyal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (2011). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Baehr, P. (2004). Max Weber and the Avatars of Caesarism. M. R. Peter Baehr içinde, *Dictatorship in History and Theory* (s. 155-175). New York: Cambridge University Press .
- Baehr, P. (2006). The "Masses" in Weber' Political Sociology. *Economy and Society*, s. 242-265.
- Baehr, P. (2008). *Caesarism, Charisma and Fate* . New Jersey: Transaction Publishers.
- Baudrillard, J. (2017). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Borch, C. (2012). *The Politics of Crowds: An Alternative History of Sociology*. United States of America: Cambridge University Press.
- Bottomore, T. (2002). *Marksist Düşünce Sözlüğü*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brighenti, A. M. (2010). Tarde, Canetti, and Deleuze on crowds and packs. *Joursal of Classical Sociology*, 291-314.
- Britannica, E. (2019, Ekim 24). *Louis-Eugene Cavaignac*. Britannica:
<https://www.britannica.com/biography/Louis-Eugene-Cavaignac> adresinden alındı
- Canetti, E. (2014). *Kitle ve İktidar*. (G. Aygen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Carver, T. (2004). Marx's Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte: Democracy. B. Peter, & M. Ritcher içinde, *Dictatorship in History and Theory* (s. 83-103). New York: Cambridge University Press.
- Casper, G. (2007). Caesarism in Democratic Politics-Reflections on Max Weber. *The John W. Kluge Center* (s. 1-28). New York: The John W. Kluge Center.
- Cicero. (2017). *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*. (C. C. Çevik, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cicero. (2018). *Devlet Üzerine*. (C. C. Çevik, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cicero. (2018). *Yasalar Üzerine*. (C. C. Çevik, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çelebi, A. (2014). Teknik Yeniden Üretilebilirlik Çağında kitle ve Kitlesellik: Walter Benjamin Üzerine Bir Deneme. *Doğu Batı*, 11-62.
- Draper, H. (2011). *Karl Marx's Theory of Revolution: Volume I, State and Bureaucracy*. Delhi: AAKAR Books.
- Dumenil, G., Löwy, M., & Renault, E. (2011). *Marksizmin 100 Kavramı*. (G. Orhan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Engels, F. (1999). *Köylüler Savaşı*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Erdem, D. F., & Erdem, Ç. (2016). İtalya'da Faşizmin Yükselişi ve Antonio Gramsci'nin Faşizm Karşıtı Strateji ve Taktikleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 103-127.
- Eroğul, C. (2015). Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i. *Marksist Klasikleri Okuma Klavuzu* (s. 119-161). içinde İstanbul: Yordam Yayınları.
- Faulkner, N. (2017). *Roma: Kartalların İmparatorluğu*. (Ç. Sümer, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Flaubert, G. (2015). *Duygusal Eğitim*. (A. Bora, Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.

- Fontana, B. (2004). The Concept of Caesarism in Gramsci. M. R. Peter Baehr içinde, *Dictatorship in History and Theory* (s. 175-197). Amerika: Cambridge University Press.
- Freud, S. (2017). *Kitle Psikolojisi*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınları.
- Gasset, J. O. (2014). *Kitlelerin Ayaklanması*. (N. G. Işık, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Goldsworthy, A. (2014). *Caesar*. (E. Kurtoğlu, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gramsci, A. (2010). *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935*. (D. Forgacs, Dü., & İ. Yıldız, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gramsci, A. (2010). Pasif Devrim, Sezarizm, Faşizm . H. D. Forgacs içinde, *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935* (s. 303-338). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Harman, C. (2017). *Halkların Dünya Tarihi: Taş Devri'nden Yeni Binyıla*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Hobsbawm, E. (2016). *Devrim Çağı 1789-1848*. (B. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2017). *Sermaye Çağı 1848-1875*. (M. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2012). Gramsci ve Marksist Politik Teori. A. S. Sassoon içinde, *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar* (s. 15-35). Ankara : Dipnot Yayınları.
- Hoffer, E. (1980). *Kesin İnançlılar*. (E. Günur, Çev.) İstanbul: Tur Yayınları.
- Jahoda, G. (2017). *Sosyal Psikoloji Tarihi*. (Ş. Başlı, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Le Bon, G. (2018). *Kitleler Psikolojisi*. (E. Kanur, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Lenin, V. İ. (1978). *Devlet ve Devrim*. (M. H. Spatar, & C. Üster, Çev.) İstanbul: Aydınlık Yayınları.

- Marx, K. (2006). *Fransa'da Sınıf Savaşları 1848-1850*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2012). *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2016). *Fransız Üçlemesi/Fransa'da Sınıf Savaşları*. (E. Özalp, Çev.) İstanbul: Yordam.
- Marx, K., & Engels, F. (1995). *Seçme Yazışmalar 1: 1844-1869*. (Y. Fincancı, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Mazzarella, W. (2017). *Totaliter Gözyaşları: Kalabalık Gerçekten Görüldüğü Gibi Mi?* (Z. Koçak, Dü.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- McClelland, J. S. (1989). *The Crowd and the Mob: From Plato to Cannetti*. London: Unwin Hyman.
- McPhail, C. (2017). *The Myth of The Madding Crowd*. New York: Routledge.
- Nello, P. (2009). Benito Mussolini (1833-1945). *The International Encyclopedia of Revolution and Protest*, 1-3.
- Nietzsche, F. (2003). *Şen Bilim*. Bursa : Asa Kitabevi .
- Plutarkhos. (2017). *İskender-Sezar Paralel Hayatlar*. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Savaş Yayınları.
- Poulantzas, N. (2004). *Faşizm ve Diktatörlük*. (A. İnel, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sassoon, A. S. (2012). Hegemonya, Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale. A. S. Sassoon içinde, *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar* (O. Kamiloğlu, & M. K. Coşkun, Çev., s. 97-116). Ankara: Dipnot.
- Thalheimer, A. (2018). Faşizm Teorisi Üzerine. O. B. August Thalheimer içinde, *Faşizm ve Kapitalizm* (s. 15-30). İstanbul: Ayrıntı.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. Boston: Addison-Wesley

- Timur, T. (2017). *Devrimler Çağı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Turut, A. (2016, Aralık). Yusuf Atılgan'ın "Çıkılmayan" Adlı Öyküsünde Gölge Arletliği ve Kitle Psikoloji. *Söylem Filoloji Dergisi*, 1(2), 221-227.
- Vacca, G. (2012). Aydınlar ve Marksist Devlet Teorisi. A. S. Sassoon içinde, *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar* (s. 35-66). Ankara: Dipnot.
- Weber, M. (2000). *Din Sosyolojisi*. (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2008). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: Deniz Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 1). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 2). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Woloch, I. (2004). From Consulate to Empire: Impetus and Resistance. M. R. Peter Baehr içinde, *Dictatorship in History and Theory* (s. 29-52). New York: Cambridge University Press.
- Yetiş, M. (2009). Antonio Gramsci. Ç. Veysal içinde, *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler*, Cilt:1 (s. 121-170). İstanbul: Etik Yayınları.
- Zweig, S. (2019). *Joseph Fouche Bir Politikacının Portresi*. (G. Sert, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

ÖZET

BONAPARTİZM İLE SEZARİZM ARASINDA KİTLE TEORİSİ

Gürçin Hayriye GÖKÇEBAĞ

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Aykut ÇELEBİ

Aralık, 2019, 140 sayfa.

Bu çalışmanın amacı kitle teorisinin gelişim ve dönüşüm dinamiklerini kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinden olan Bonapartizm ve Sezarizm arasında değerlendirmektir.

Kitle teorisini yönetim biçimleri üzerinden ele almaya gayret eden bu çalışma toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın başlığına da sadık kalınarak bölümlemelerde de başlığın sıralaması takip edilmiş olup, her bir bölümde kitle teorisinin siyaset bilimi açısından önemli olan tarihlerine değinilmiştir. Bu açıdan ilk tarihimizle yani Fransa'daki 1848 Devrimlerinin etkileriyle Bonapartizm, Weber'in incelemesi merkezinde plebisiter demokrasinin ortaya çıkışıyla Sezarizmi ve en sonunda kapitalizmin olağanüstü yönetim biçimlerinden ikisinin kitlelerle olan ilişkisinin tartışma bağlamında yeniden ele alınmıştır. Bunu yaparken karşımıza kitle teorisi ile ilgili birçok farklı yaklaşım ve görüş çıkmış ve bu görüşlerden bazıları bilinçli bir şekilde dışarıda bırakılırken bazıları analize dahil edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, Bonapartizm ve Sezarizm arasında kitle teorisine yönelik bakış açısını bu rejim biçimleri tarafından nasıl mobilize edildiğine yönelik argümanlar ortaya konulmuş, konu ile ilgili birincil kaynaklara ikincil kaynakların da desteğiyle tartışma güncel bir hale sokulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kitle teorisi, Bonapartizm, Sezarizm

ABSTRACT

THE MASS THEORY BETWEEN BONAPARTİSM AND CAESARİSM

Gürçin Hayriye GÖKÇEBAĞ

Master Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Prof. Dr. Aykut ÇELEBİ

December, 2019, 140 pages

The aim of this study is to evaluate the dynamics of development and transformation of mass theory between Bonapartism and Caesarism, which are the extraordinary polities of capitalism.

This study, which endeavors to deal with the mass theory through the forms of polity, consists of three chapters in total. By holding to the title of the study, the order of the title was also followed in the chapters, and in each chapter the history of the mass theory which is important for political science is mentioned. In this respect, Bonapartism with the effects of the 1848 revolutions in France, the emergence of plebiscite democracy in the center of Weber's study, Caesarism and finally the relationship of two of the extraordinary forms of capitalism with the masses are reconsidered in the context of the discussion. While doing this, we came across many different approaches and views about mass theory, some of which were consciously excluded and some were included in the analysis.

As a result of this study, arguments about Bonapartism and Caesarism about mass theory, how the masses are mobilized by these forms of regime were put forward and the discussion was tried to be updated with the support of primary sources and secondary sources.

Keywords: Mass theory, Bonapartism, Caesarism